

Barnehagens arbeid med seksuelle overgrep mot barn

En kvalitativ intervjuundersøkelse av pedagogiske lederes erfaringer og kompetanse om seksuelle overgrep

Stine Svåsand Gilje

Illustrasjon: Rakkestad kommune

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Fakultet for utdanningsvitenskap og humaniora
UNIVERSITETET I STAVANGER

Høsten 2018

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Master i Spesialpedagogikk	Høstsemesteret, 2018 Åpen
Forfatter: Stine Svåsand Gilje (signatur forfatter)
Veileder: Klara Øverland	
Tittel på masteroppgaven: Barnehagens arbeid med seksuelle overgrep mot barn: En kvalitativ intervjuundersøkelse av pedagogiske lederes erfaringer og kompetanse om seksuelle overgrep mot barn Engelsk tittel: The kindergarten's work on sexual abuse against children: A qualitative interview survey of pedagogical leaders' experiences and expertise on sexual abuse against children	
Emneord: Seksuelle overgrep Tegn, signaler, atferd Samtalekompetanse Avdekking Forebygging	Antall ord: 32 896 + vedlegg/annet: 3309 Stavanger, 21.01.2019 dato/år

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har jammen vært preget av både opp- og nedturer, men nå kan jeg forhåpentligvis puste lettet ut. Dette har vært en ekstremt lærerik og omfattende prosess som jeg til syvende og sist kan høste gode erfaringer og ny kompetanse fra.

Det å velge å skrive om et tema som seksuelle overgrep mot barn er noe som både har vært krevende og sårbart å forholde seg til. Men det har vært viktig for meg å gjøre en innsats på et felt som det ikke har vært et så stort fokus på. Denne oppgaven har gitt meg både et faglig og personlig blikk på hvordan pedagogiske ledere forholder seg seksuelle overgrep mot barn i barnehagen, og jeg ser frem til å dele denne viktige kompetansen med flere i fremtiden. Håper at dette prosjektet kan bidra til at flere får en bevissthet om avdekking og forebygging av seksuelle overgrep av barn.

Jeg vil gjerne benytte denne anledningen til å takke alle som har bidratt til at jeg har fullført denne masterstudien.

Først og fremst vil jeg takke de fire pedagogiske lederne som sa seg villig til å delta i studien, uten dere ville ikke denne studien blitt en realitet. Tusen takk for at dere ville dele deres erfaringer og kompetanse med meg til tross for et tema som var såpass tungt og sårbart.

Jeg vil også rette en takk til min veileder Klara Øverland som fikk meg inn på rett spor og gjorde det mulig å skrive en oppgave om et slikt krevende tema som seksuelle overgrep mot barn.

Jeg må også få takke gode kolleger som har kommet med motiverende, oppløftende ord og har gitt meg rom og tilpasning slik at jeg kunne fullføre oppgaven og samtidig få jobbe med det jeg trives mest med.

Min kjære familie må også takkes som hele tiden har heiet meg frem og hatt god tro på meg, samt gitt meg motivasjon og gode middager!

Til slutt vil jeg takke min samboer, Joar, for at du har hatt tålmodighet til å bo sammen en masterstudent som ikke alltid har vært i like godt humør, men derimot gitt meg drivkraft til å fullføre!

Stavanger, 21.januar 2019

Stine Svåsand Gilje

Sammendrag

Temaet for denne masteroppgaven var å belyse hvordan barnehagen kan bidra til å avdekke og forebygge seksuelle overgrep av barn.

Følgende problemstilling ble utarbeidet:

Hvilken erfaring og kompetanse har pedagogiske ledere om temaet seksuelle overgrep av barnehagebarn og hvordan kan forholdene tilrettelegges slik at flere overgrep avdekkes og forebygges i barnehagen?

For å bedre svare på problemstillingen tok studien for seg fire forskningsspørsmål:

1. Hvilken erfaring har pedagogiske ledere med seksuelle overgrep av barnehagebarn?
2. Hvilke utfordringer nevner pedagogiske ledere ved det å snakke med barn og andre voksne om seksuelle overgrep?
3. Hvilken kompetanse trekker pedagogiske ledere frem som viktig i arbeid med seksuelle overgrep?
4. Hva må gjøres for å øke kompetansen på seksuelle overgrep i barnehagen slik at flere overgrep forebygges og avdekkes?

På bakgrunn av dette ble det benyttet kvalitativ metode med et fenomenologisk og hermeneutisk perspektiv. Empiriske data ble innhentet ved hjelp av semistrukturerte intervju av fire pedagogiske ledere fra forskjellige barnehager, fra samme kommune i Rogaland.

Med tanke på hvilke konsekvenser et barn som blir utsatt for seksuelle overgrep kan få, kan det være avgjørende at både avdekking og forebygging skjer så tidlig som i barnehagen.

Resultatene fra studien viser at pedagogiske ledere har erfaringer med mistanker, og om hvordan barnehagen kan tilrettelegge for å forebygge seksuelle overgrep. Det trekkes imidlertid frem at kompetansen på hvilke tegn, signaler og atferd som kan bety at et barn utsettes for seksuelle overgrep ikke er tilstrekkelig, noe som kan indikere at ansatte i barnehagen ikke får den nødvendige kompetansehevingen som trengs for å avdekke seksuelle overgrep.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	3
Sammendrag	4
1. Innledning.....	7
1.1. Formål og problemstilling	8
1.2. Begrepsavklaring.....	8
1.3. Avgrensing og oppbygning av oppgaven.....	9
2. Teori	11
2.1. Definisjon, lovverk, forskning og omfang	11
2.2. Konsekvenser av seksuelle overgrep.....	14
2.3. Avdekking av seksuelle overgrep.....	16
2.4. Signaler, tegn og atferd som kan tyde på seksuelle overgrep	17
2.5. Relasjonskompetanse og samtale med barn	20
2.6. Forebygging av seksuelle overgrep i barnehagen	21
2.6.1. Forebyggingsverktøyet ”Jeg vet”	21
3. Metode	24
3.1. Vitenskapsteoretisk grunnlag	24
3.1.1. Fenomenologi.....	24
3.1.2. Hermeneutikk.....	25
3.1.3. Forforståelse.....	25
3.1.4. Abduktiv tilnærming	26
3.2. Valg av metode.....	26
3.3. Kvalitativ metode	27
3.4. Det kvalitative forskningsintervju	28
3.4.1. Semistrukturert intervju	29
3.5. Datainnsamling.....	30
3.5.1. Utvalg.....	30
3.5.2. Informasjonsskriv og intervjuguide	31
3.5.3. Gjennomføring av intervju.....	32
3.6. Forskningsetikk	32
3.6.1. Informert og fritt samtykke	33
3.6.2. Konfidensialitet	33
3.6.3. Konsekvenser ved å delta i forskningsprosjektet.....	34
3.7. Analyse og tolkning av data	34
3.8. Kvalitetskriterier.....	36
3.8.1. Validitet.....	36
3.8.2. Reliabilitet.....	37
3.9. Generalisering	39
3.10. Mulige feilkilder.....	40
4. Resultater og drøfting	42

4.1. Grunnleggende informasjon og pedagogenes vurderinger av eget kompetansegrunnlag ...	43
4.2. Lovverk, planer og barnehagens ansvar	46
4.3. Pedagogenes erfaringer med temaet seksuelle overgrep	48
4.3.1. Mistanke	48
4.3.2. Videre handling, tanker/følelser, samarbeid internt/eksternt	50
4.4. Utfordringer med å snakke om seksuelle overgrep	54
4.4.1. Årsaker til hvorfor det er utfordrende	54
4.4.2. Foreldresamarbeid	56
4.5. Kompetanse del 1: Avdekkingsperspektivet	60
4.5.1. Hvilken kompetanse trengs for å avdekke seksuelle overgrep?	60
4.5.2. Kompetanse om signaler, tegn og atferd	62
4.5.3. Relasjons- og samtalekompetanse	65
4.6. Kompetanse del 2: Forebyggingsperspektivet	69
4.6.1. Opplæring om seksuelle overgrep	70
4.6.2. Forebyggingsverktøy: ”Jeg vet – Min kropp, mine grenser”	71
4.6.3. Hvordan øke bevissthet → forebygging og avdekking	73
5. Oppsummering og avslutning	78
5.1. Oppsummering av hovedfunn	79
5.2. Avsluttende ord	85
5.3. Forslag til videre forskning	86
Litteraturliste	87
Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema	92
Vedlegg 2: Intervjuguide – semistrukturert intervju	94
Vedlegg 3: NSD	97

1. Innledning

Hovedtemaet for denne masteroppgaven er barnehagens arbeid med seksuelle overgrep. Et av fokusområdene er å avdekke hvilken erfaring og kompetanse pedagogiske ledere har om temaet seksuelle overgrep og hvordan de arbeider med det. Det vil også bli sett på hvordan forholdene kan legges til rette for at flere overgrep avdekkes og forebygges i barnehagen.

Bakgrunnen for studien er i første omgang mangelen av min egen kompetanse på dette sårbare og tabubelagte temaet seksuelle overgrep. Jeg er utdannet barnehagelærer og erfarte ingen forelesninger om barn som blir utsatt for seksuelle overgrep i den treårige utdanningen. I ulike møter med forskjellige barn i min arbeidstid som barnehagelærer har jeg flere ganger møtt barn hvor jeg har fått en vond magefølelse på at noe var galt. Kompetansen på området var derimot så mangelfull at jeg ikke hadde verktøyene for å mestre disse situasjonene. I min utdanning innen spesialpedagogikk var også temaet om seksuelle overgrep relativt snevert representert. Som spesialpedagog er det også stor sjanse for at en møter barn som man enten mistenker blir utsatt, blir utsatt eller har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Når man da kan tenke seg at enkelte ansatte i barnehagen også føler at de ikke innehar nok kompetanse om temaet samt at man som spesialpedagog i en barnehage står i en posisjon hvor man har direkte kontakt med barn og man har en veiledende rolle på avdelingen så krever det også at vi som spesialpedagoger har kunnskap og kompetanse om temaet.

Den mangelfulle kompetansen belyses i en undersøkelse gjort av Moen og Øverlien (2016) for Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Her var et av funnene at barnehagelærere, grunnskolelærere og barnevernspedagoger har et større behov for mer kompetanse om seksuelle- og fysiske overgrep mot barn, samtalemetodikk samt kunnskap om FNs konvensjon om barns rettigheter. Studenter i undersøkelsen etterspør både teoretisk, praktisk og metodisk kunnskap i alle temaområdene (Moen og Øverlien, 2016).

Det er en jobb å gjøre allerede fra barnehagen av. Derfor har jeg valgt dette temaet, og håper at innsikten som blir gitt i form av intervjuer av pedagogiske ledere i barnehagen, kan bidra til økt bevissthet både for egen del og for andre slik at flere seksuelle overgrep kan forebygges og avdekkes i barnehagen.

1.1. Formål og problemstilling

Formålet med denne masteroppgaven er å få tak på pedagogiske ledere sin erfaring og kompetanse om arbeidet knyttet til seksuelle overgrep av barnehagebarn.

Med bakgrunn som barnehagelærer og pedagogisk leder har det blitt kjent på at egen kompetanse om temaet ikke strekker til, noe som økte nysgjerrigheten til å ville undersøke hvilken erfaring og kompetanse pedagogiske ledere faktisk har.

Det er også ønskelig å øke bevisstheten og få tak på om tabukulturen preger temaet seksuelle overgrep i barnehagen. Det er også et mål finne ut av hvorfor det er så vanskelig å snakke om seksuelle overgrep og hvordan man kan unngå at man som ansatt i barnehagen lar være å snakke med barna om dette. En økt bevissthet på hvordan pedagogiske ledere og barnehager kan arbeide med forebygging av seksuelle overgrep er også et av formålene.

På bakgrunn av dette har jeg utarbeidet følgende problemstilling:

Hvilken erfaring og kompetanse har pedagogiske ledere om temaet seksuelle overgrep mot barnehagebarn og hvordan kan forholdene tilrettelegges slik at flere overgrep avdekkes og forebygges i barnehagen?

For å bedre kunne besvare problemstillingen har jeg valgt følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilken erfaring har pedagogiske ledere med seksuelle overgrep av barnehagebarn?
2. Hvilke utfordringer nevner pedagogiske ledere ved det å snakke med barn og andre voksne om seksuelle overgrep?
3. Hvilken kompetanse trekker pedagogiske ledere frem som viktig i arbeid med seksuelle overgrep?
4. Hva må gjøres for å øke kompetansen på seksuelle overgrep i barnehagen slik at flere overgrep forebygges og avdekkes?

1.2. Begrepsavklaring

I denne oppgaven skal jeg belyse og drøfte hvordan barnehagen kan arbeide med å avdekke og forebygge seksuelle overgrep av barnehagebarn, og se på hvilken erfaring og kompetanse pedagogiske ledere har om temaet seksuelle overgrep.

Når det kommer til begrepet barnehagen vil jeg benytte begrepene ”pedagogisk leder”, ”pedagog” og ”barnehageansatt” litt om hverandre men ut fra situasjonen der det passer, da alle tre begreper tar for seg ansatte som arbeider i barnehagen med barn fra 1 - 6 år.

Med barnehagebarn menes barn som går i barnehagen i alderen 1 – 6 år.

Det er viktig å poengtere at seksuelle overgrep både kan skje i hjemmet, i barnehagen, eller andre steder, og at barn gir uttrykk for dette på forskjellige måter. Fokuset i denne oppgaven vil altså være på barn som enten opplever seksuelle overgrep, har opplevd eller kan komme til å oppleve, og poenget dreier seg om arbeidet som blir gjort av barnehagen i forhold til dette, uavhengig av om barnet opplever det i barnehagen, hjemme eller et annet sted.

Når det da skrives ”seksuelle overgrep i barnehagen” menes ikke at overgrepene skjer fysisk i barnehagen men at det omhandler arbeidet som blir gjort fra barnehagens side angående barn som går i barnehagen.

Søftestad (2018:133) velger å definere avdekking som: *”Prosessen hvor en hemmelig overgrepsrelasjon blir gjort kjent for andre enn barnet og den som forgriper seg.”*

Når det gjelder avdekking i denne oppgaven handler det ikke om det faktisk blir avdekket et fysisk seksuelt overgrep, men de prosessene som skjer før som f. eks at barns tegn, atferd, handlinger og utsagn som vekker mistanke hos ansatte i barnehagen, som igjen kan føre til videre handlinger hvor det eventuelt igjen blir avdekket seksuelle overgrep. Det vil bli redegjort mer utfyllende for avdekking og avdekkingsprosesser i teorikapittelet.

Søftestad (2018:263) forklarer forebygging som *en positiv ladet betegnelse som har den hensikt med å eliminere eller begrense en ønsket utvikling.* I denne oppgaven og i en barnehagekontekst dreier forebygging seg om å gjøre en innsats for å forhindre eller redusere seksuelle overgrep mot barn og konsekvensene av disse. Det vil her handle om barnehagens arbeid og ulike tiltak som kan gi forebyggende virkninger mot seksuelle overgrep.

Det sees på som utfordrende å definere seksuelle overgrep av barn, men en kan kort si at alle seksuelle handlinger mellom voksne og barn under 18 år er overgrep (Nordhaug, 2018).

Det er i flere sammenhenger naturlig å bruke vold og seksuelle overgrep som en samlende betegnelse, ettersom vold ofte henger tett sammen med seksuelle overgrep, og at man ofte betegner seksuelle overgrep som seksuell vold. I denne oppgaven velger jeg å bruke begrepet seksuelle overgrep, selv om det i enkelte sammenhenger også omfatter vold. I denne oppgaven snakker jeg om seksuelle overgrep mot barn i barnehagealderen 1 - 6 år.

Andre sentrale begrep vil bli forklart underveis i oppgaven.

1.3. Avgrensing og oppbygning av oppgaven

Dette er en oppgave om pedagogers erfaring og kompetanse om seksuelle overgrep, og teorien vil derfor gjenspeile dette perspektivet. Det finnes etterhvert litt teori som omhandler seksuelle

overgrep mot barn, men oppgavens begrensning gjør at det må foretas en utvelgelse av relevant teori. Ettersom jeg har en abduktiv tilnærming er teorikapittelet justert ut fra hva som kom frem som hovedfunn fra det empiriske datamaterialet, samt den nødvendige teorien for å få en god nok forståelse for hva seksuelle overgrep mot barn dreier seg om.

Avgrensningene i oppgaven følger de fire ulike forskningsspørsmålene i størst mulig grad.

Teori vil bli drøftet sammen med datamaterialet hvor informantenes innspill vil bli tatt med i det fjerde kapittelet om resultat og drøfting. På grunn av oppgavens begrensning i tillegg til et stort omfang med datamateriell er det foretatt en nøye og grundig utvelgelse fra informantenes utsagn.

I studiens teoridel vil de teoretiske rammene for oppgaven bli presentert.

I studiens metodekapittel vil det bli redegjort for de metodiske valgene og de anvendte metodene i dette prosjektet.

I studiens resultat og drøftingsdel vil de empiriske funnene bli presentert, tolket og drøftet opp mot aktuell teori om seksuelle overgrep som ble presentert i teoridelen.

I det oppsummerende og avsluttende kapittelet vil problemstillingen og de ulike forskningsspørsmålene oppsummeres ved studiens hovedfunn, etterfulgt av spørsmål som studien ikke kan svare på, før det helt avslutningsvis blir presentert tanker for eventuell videre forskning.

2. Teori

I dette teoretiske kapittelet vil de teoretiske rammene for oppgaven bli presentert.

Det vil først bli gjort en gjennomgang om hva seksuelle overgrep er før det bli redegjort for lovverk, forskning og omfang av seksuelle overgrep mot barn.

Det vil også bli redegjort for hvilke konsekvenser barn kan få av å bli utsatt for seksuelle overgrep, etterfulgt av hvilke tegn, signaler og atferd et barn kan vise ved å bli utsatt for overgrep. Videre vil det bli redegjort for avdekking av seksuelle overgrep og relasjons- og samtalekompetanse. Teorikapittelet vil avsluttes med å gå inn på forebygging og gi en kort oversikt angående det digitale verktøyet ”jeg vet – min kropp og mine grenser”.

2.1. Definisjon, lovverk, forskning og omfang

Definisjon:

Seksuelle overgrep mot barn er ikke like enkelt å definere, da det ikke er helt entydig hvordan seksuelle overgrep eller barn skal defineres eller forstås (Søftestad, 2018). Seksuelle overgrep mot barn regnes som alle typer overgrep begått i alle typer relasjoner der barn blir misbrukt seksuelt, og alle seksuelle handlinger mellom voksne og barn er overgrep (Nordhaug, 2018). Her kommer riktignok spørsmål om kulturelle forskjeller inn, noe som medfører vanskeligheter for å ha en verdensdekkende definisjon, men i Norge regnes man som et barn til man er 18 år, mens seksuell lavalder er 16 år (Nordhaug, 2018). Nordhaug (2018) velger å oversette og referere til den mest brukte definisjonen fra Henry Kempe (1968) for å skape en konkret forståelse for hva seksuelle overgrep er:

”Seksuelle overgrep er en handling som barnet ikke kan forstå, ikke er modent for og ikke kan gi sitt informerte samtykke til. Handlingen krenker integriteten til barnet, den som forgriper seg utnytter barnets avhengighet av voksne og/eller sin egen maktposisjon. Det er behovet til overgriperen som er styrende, samt at handlingen bryter med sosiale tabuer innenfor familien, den aktuelle kulturen eller er ulovlig” (Nordhaug, 2018:38).

Straffeloven:

For å få en utvidet forståelse om hva barn kan bli utsatt for kan man se til kapittel 26 om seksuallovbrudd i straffeloven (2005), hvor seksuelle handlinger og lovbrudd kategoriseres juridisk:

- Seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd som dreier seg om seksuelle handlinger i nærvær av andre, uten fysisk kontakt som f. eks blotting, slibrigheter eller andre uanstendige opptredener eller verbale krenkelser.
- Seksuelle handlinger som omfatter fysisk kontakt mellom overgriper og den utsatte som f. eks berøring eller beføling av kjønnsorganer eller bryster utenfor eller innenfor klær. Det er også straffbart å forlede barn under 16 år til å utføre slike handlinger på seg selv.
- Seksuell omgang som omfatter alle typer inntrengning i kroppens hulrom, som vaginalt og analt samleie, innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning. Det omfatter også seksuelle handlinger som beføling inne i en annens kjønnsorgan, masturbering eller samleielignende bevegelser. Innføring av penis mellom de store og små kjønnslepper omfattes også (Straffeloven, 2005, kap.26).

Det fremkommer også flere forhold som er sentrale for å avklare om handlinger vurderes som straffbare etter lovens definisjon:

- Relasjonen mellom den som krenker og den som er krenket, som vil si f. eks ved incest som er seksuelle overgrep begått av medlemmer i barnets familie. Et annet eksempel på relasjon er når noen utnytter sin stilling eller misbruker sitt overmaktsforhold til å skaffe seg seksuell tilfredsstillelse, som f. eks lege, trener, prest, ansatt i institusjon.
- Alderen på offerets ved overgrepene, noe som betyr at strafferammen er ulik etter hvor gammelt barnet var da det først ble misbrukt.
- Graden av tvang og voldsbruk i forbindelse med overgrepene (Straffeloven, 2005, kap.26).

Andre lover og planer som barnehagen skal forholde seg til:

I FNs barnekonvensjon står det at alle personer under 18 år defineres som barn (Barnekonvensjonen, 2003). Norge er bundet til å følge FNs barnekonvensjon som har den hensikt å beskytte barns rettigheter. I barnekonvensjonen § 19 om beskyttelse mot misbruk, står det at staten har et ansvar for å beskytte barn mot både fysisk og psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttelse fra sine omsorgspersoner. Videre i § 34 om seksuell utnyttelse står det at alle barn har rett til beskyttelse mot alle former for seksuell utnyttelse og misbruk. Det står også at staten er pliktig til å sette i gang nasjonale og internasjonale tiltak for å verne barn mot slik utnyttelse (Barnekonvensjonen, 2003).

Det fremgår fra opplysningsplikten i Barnehageloven (2006, § 22) at barnehageansatte er lovpålagt fra staten å melde fra til barnevern når det er grunn til å tro at et barn i barnehagen blir mishandlet, eller det foreligger andre former for omsorgssvikt:

”Enhver som utfører tjeneste eller arbeid etter denne loven, skal i sitt arbeid være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten. Enhver som utfører tjeneste eller arbeid etter denne loven, skal uten hinder av taushetsplikt melde fra til barnevernstjenesten uten ugrunnet opphold: Når det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli mishandlet, utsatt for alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller annen alvorlig omsorgssvikt. Når det er grunn til å tro at et barn har en livstruende eller annen alvorlig sykdom eller skade og ikke kommer til undersøkelse eller behandling, eller at et barn med nedsatt funksjonsevne eller et spesielt hjelpetrengende barn ikke får dekket sitt særlige behov for behandling eller opplæring. Når det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli utnyttet til menneskehandel. Enhver som utfører tjeneste eller arbeid etter denne loven, plikter også å gi opplysninger etter pålegg i samsvar med barnevernloven § 6 – 4 (Barnehageloven, 2006, § 22).

Barnehagen er også forpliktet til å forholde seg til følgende punkt i rammeplanen:

”Gjennom den daglige og nære kontakten med barna er barnehagen i en sentral posisjon til å kunne observere og motta informasjon om barnas omsorgs- og livssituasjon. Personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages. Personalet skal kjenne til opplysningsplikten til barnevernet, jf. Barnehageloven § 22” (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Fra Redd Barna (2018) blir det også oppfordret alle kommuner til å ha en klar handlingsplan og beredskapsplan ved mistanke om seksuelle overgrep av barn, slik at alle barnehager vet hva de skal gjøre når det mistenkes at et barn blir utsatt for vold eller seksuelle overgrep.

Redd barna uttrykker at en god beredskapsplan:

”gjør det klart for hva som skal omfattes av planen, hva de ansatte skal se etter, informasjon om loggføring, hvilke tiltak som skal iverksettes, hvem som gjør hva og hvilket ansvar og plikt hver enkelt og virksomheten som helhet har. Den bør også inneholde virksomhetens juridiske plikter, hvem som skal kontaktes, rolleavklaring knyttet til ulike situasjoner og instanser, og hvordan og når virksomheten skal ha øvelser på rutiner for når mistanke oppstår og i akuttsituasjoner” (Redd Barna, 2018).

På nettsiden til Redd Barna (2018) ligger gode maler for beredskapsplaner og handlingsplan, det finnes en egen tilpasset beredskapsplan for barnehagen samt et eksempel på en god og gjennomarbeidet kommunal handlingsplan fra Trondheim kommune (2013). Redd Barna mener at ”Trondheimsmodellen 2013” er et eksempel til etterfølgelse da den er basert på samarbeid

mellom ulike kompetansemiljøer, er gjennomførbar i praksis og ikke påfører kommunen ekstra utgifter. Redd Barna (2018) anbefaler videre at alle kommuner bør ha en lignende handlingsplan for å forebygge og håndtere seksuelle overgrep mot barn. Det uttrykkes at en god handlingsplan forplikter kommunen til:

”Å gi barn og unge informasjon og opplæring om seksuelle overgrep, å gi ansatte god kunnskap om kjennetegnene på at barn utsettes for seksuelle overgrep og skadene det medfører og å gi de ansatte kompetanse til å avdekke seksuelle overgrep og hjelpe barna som blir utsatt, å ha øvelser ved mistanker og i akutsituasjoner, å utarbeide og gjennomføre holdningskampanjer og tilby informasjon til innbyggerne om seksuelle overgrep mot barn. Dette omfatter både barnehager, skoler, fritidsarenaer og de delene av kommunen som har kontakt med barn” (Redd barna, 2018).

Forskning og omfang:

Det finnes ikke mye forskning på omfang av seksuelle overgrep mot barn og det ses på som utfordrende å gi et eksakt tall på hvilket omfang det er snakk om, da det er mange mørketall i tillegg til at flere ikke forteller om overgrepene før de er voksne (Søftestad, 2018).

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har i de siste årene utført to nasjonale forekomstundersøkelser som ser på omfanget av seksualforbrytelser (Kripes, 2016). Resultatene fra undersøkelsen inneholdt spørsmål om seksuell *kontakt* og seksuell *omgang* før fylte 13 år med en minst 5 år eldre person. Den seksuelle omgangen omtales som når noen har forsøkt eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex (Thoresen & Hjemdal, 2014). Hos respondentene hadde 10,2 % av kvinner og 3,5 % menn opplevd seksuell *kontakt* før fylte 13 år, mens 4,0 % kvinner og 1,5 % menn hadde opplevd seksuell *omgang* før fylte 13 år. Median alder for seksuell *omgang* før 13 år var 8 år. En av fire hadde aldri fortalt om det til noen (Thoresen & Hjemdal, 2014). Slike studier tilsier samlet sett at overgrep mot barn ofte forekommer. Men det er store mørketall knyttet til antall reelle overgrep når vi sammenligner med antallet som anmeldes til politiet (Kripes, 2016).

2.2. Konsekvenser av seksuelle overgrep

Det er viktig at de som arbeider i barnehage har en forståelse for hvor store skader det kan medføre for et barn dersom det blir utsatt for seksuelle overgrep, slik at det jobbes med å avdekke og forebygge så tidlig som mulig. Når det kommer til barn som blir utsatt for seksuelle

overgrep finnes det flere ulike forståelser angående hvilke konsekvenser dette kan få for barnet, både når det gjelder på kort sikt og lang sikt. Dette gjelder også direkte konsekvenser for barnet, men også samfunnsmessige konsekvenser som. Den mest utbredte forståelsen blant fagfolk er at seksuelle overgrep fører til ulike skader for barnet. Det må påpekes at det er store variasjoner både knyttet til omfanget av overgrepserfaringer og da igjen skadevirkninger (Søftestad, 2018). Et overgrep kan være en traumatisk opplevelse for et barn. Tabuiserte traumer er betegnelsen Søftestad (2018) bruker for å beskrive traumer knyttet til seksuelle overgrep og legger til kjennetegnet at traumene forties og ugyldiggjøres, og legger til meningsinnholdet fra følgende traumbegrep: kroniske traumer som er vedvarende traumatiske hendelser, relasjonstraumer som er skader som er påført av en person barnet har en relasjon til, utviklingstraumer hvor barn skades i utviklingen av sentrale funksjoner og ikke får reguleringsstøtte for å takle reaksjonene sine, og komplekse traumer som utgjør risiko for sammensatte skader (Søftestad, 2018). Det kan ta lang tid før man klarer å bearbeide traumene, om man i det hele tatt klarer det, noe som igjen kan gi fysiske og psykiske skader og sykdom (Søftestad, 2018). I følge Glad, Øverlien & Dyb (2010) trekkes det frem alvorlige konsekvenser helsemessig dersom man blir utsatt for seksuelle overgrep i barndommen. Seksuelle overgrep kan få konsekvenser for barnets nevrologiske, kognitive, og emosjonelle utvikling og psykiske helse, samt få store konsekvenser for læring på skolen. Det trekkes også frem konsekvenser som søvnvansker, sosial tilbaketrekning, lærevansker, og aggresjonsproblemer (Glad, Øverlien & Dyb, 2010). Barn er spesielt sårbare når de blir utsatt ettersom tidlige erfaringer i livet danner grunnlag for hvordan barnet oppfatter seg selv senere. Steine et al. (2012) tar frem at barn som blir utsatt for seksuelle overgrep har økt risiko for å utvikle et bredt spekter av psykiske og somatiske problem, som f. eks seksuelle problem, depresjon, angstlidelse, posttraumatisk stresslidelse, spiseforstyrrelser, selvmord og selvmordsforsøk. Det kan også legges til økt risiko for selvskading, høyt alkoholforbruk og rusmisbruk (Glad, Øverlien & Dyb, 2010). Glad, Øverlien & Dyb (2010) skriver at de best dokumenterte konsekvensene av seksuelle overgrep er depresjon i voksen alder og seksualisert atferd hos barn. Det blir også referert til undersøkelser som tyder på at seksuelle overgrep påvirker hvordan man fungerer som voksen, som påvirker omsorgsevnen i den grad at den blir nedsatt, kombinert med nedsatt mental og fysisk helse (Glad, Øverlien & Dyb, 2010). I følge undersøkelsen til Thoresen & Hjemdal (2014) har barn som blir utsatt for seksuelle overgrep økt risiko for å bli utsatt for hendelser som er tilsvarende når de blir voksne. Konsekvensene og senskadene ved å bli utsatt for seksuelle overgrep som barn er mange og alvorlige. Hvis man allerede i barnehagen klarer å hjelpe et barn bort fra seksuelle overgrep kan barnet slippe konsekvensene med senskader. Aasland (2004) skriver at noen viser tegn på konsekvenser og

senskader tidlig, mens hos andre viser det lenge etter starten på overgrepene. Det påpekes videre at konsekvenser og senskader oftest kommer til syne når overgrepene har tatt slutt, og både de som husker overgrepene og de som fortrenger dem kan få senskader (Aasland, 2004). Det legges til at dersom seksuelle overgrep blir oppdaget tidlig, og barnet får hjelp til å bearbeide traumene, så kan de få et godt liv som voksen (Aasland, 2004).

2.3. Avdekking av seksuelle overgrep

Man kan i følge Søftestad (2018:133) forstå begrepet avdekking på ulike måter ut fra situasjonen, samtidig som at det er uklart om avdekkingen henviser til situasjonen der en overgrepsutsatt forteller om overgrep til noen, en handling der den utsatte eller andre rapporterer overgrep til myndighetene, en arbeidsmetode for etterforskere og barnevernsarbeidere Søftestad (2018:133) velger med utgangspunkt i det overnevnte å definere avdekking som: *“Proessen hvor en hemmelig overgrepsrelasjon blir gjort kjent for andre enn barnet og den som forgriper seg.”*

De fleste avdekkinger av seksuelle overgrep skjer ved tilfeldigheter, og ikke fordi barnet selv forteller. Hvorfor barnet ikke forteller om hva det blir utsatt for kan i følge Søftestad & Andersen (2014) skyldes indre årsaker ved barnet selv, relasjonelle årsaker eller sosiale og kulturelle årsaker. Indre årsaker kan handle om at barnet ikke har utviklet språket nok til å fortelle sammenhengende slik at voksne ikke forstår. Dersom barnet ikke har begreper som forklarer hva det blir utsatt for er det også vanskelig å kunne fortelle om det (Søftestad & Andersen, 2014). Når et barn blir utsatt for seksuelle overgrep av en voksen kan det føre til følelsesmessige reaksjoner som gjør at det blir vanskelig å åpne seg for en annen voksen, ettersom barnet kan ha mistet tillit til voksne (Søftestad & Andersen, 2014). Barnet blir ofte tillagt skyld for at overgrepene skjer, noe som kan føre til at selve eksponeringen føles farligere enn overgrepssituasjonen i seg selv. Relasjonelle årsaker kan være at barnet holder overgrepene hemmelige på grunn av relasjonen mellom barnet og overgriper. Overgriperen kan overbevise barnet om at slike ting er normale, men at det er deres lille hemmelighet, slik at barnet på bakgrunn av uvitenhet om straffbarhet velger å holde det hemmelig samtidig som barnet kanskje er redd overgriperen (Søftestad & Andersen, 2014). Andre relasjonelle årsaker kan være at barnet blir truet av overgriper med at familien ikke vil være glad i barnet mer dersom barnet forteller. Barnets grunnleggende behov for kjærlighet og trygghet blir derfor motivasjon til å holde overgrepene hemmelige (Søftestad & Andersen, 2014). Sosiale og kulturelle årsaker kan være knyttet til hvilke holdninger ansatte i barnehagen viser ovenfor barn som gjør forsøk med å

fortelle og formidle overgrepene. De ansatte bagatelliserer og bortforklarer det, som igjen kan føre til at barnet blir redd for at det ikke blir trodd og gir opp (Søftestad & Andersen, 2014).

Søftestad (2018:136) beskriver at det finnes 2 kategorier av avdekkingsforløp:

- Avdekking på grunn av andres initiativ, som vil si at overgrepene blir kjent på grunn av andres observasjoner, uten at barnet selv tar initiativ. Her blir overgrepene avdekket på grunnlag av menneskers årvåkenhet og handlekraft. Dette kan handle om at barnet har en seksualisert atferd, upassende språk, uvanlig oppførsel som voksne reagerer på, at barnet har vært sammen med en person som er tidligere mistenkt/dømt for seksuelle overgrep, som voksne i barnets nettverk reagerer på, eller andre forhold som f. eks fysiske skader.
- Målbevisst avdekking handler om at barnet bestemmer seg for å fortelle om overgrep selv på eget initiativ. I en barnehagekontekst kan et opplegg som tar for seg gode og vonde hemmeligheter og berøringer, kropp og grenser være en betydning for at et barn forteller om overgrep.

Avdekking av seksuelle overgrep er avhengig av at privat- eller fagpersoner oppfatter bekymringsfull atferd, utsagn og reaksjoner, hvordan privat – og fagpersoner vurderer, forstår og handler på det de oppdager og eller/at utsatte får mulighet til å fortelle om overgrep ved at de blir gitt verktøy, begrep og forståelse (Søftestad, 2018).

2.4. Signaler, tegn og atferd som kan tyde på seksuelle overgrep

For å i det hele tatt kunne se etter signaler på seksuelle overgrep hos barn må man ha god kjennskap til grunnteori om barns normalutvikling. Det er ingen klar konklusjon på hvilke symptomer og signaler på at barn er utsatt for seksuelle overgrep, ettersom barn reagerer individuelt avhengig av både alder, mestringsstrategier, hvor lenge overgrepene har foregått og alvorlighetsgraden av overgrepene. Symptombildet kan derfor både være utydelig og sammensatt av ulike faktorer, noe som gjør det utfordrende å oppdage (Søftestad & Andersen, 2014). Noen barn har mestringsstrategier som bidrar til at de klarer å skjule hva de blir utsatt for ved å f. eks i overdreven grad søke oppmerksomhet rundt seg selv eller å gjøre seg usynlig i sosiale sammenhenger, noe man må være oppmerksom på (Søftestad & Andersen, 2014).

Seksualisert atferd

Barn som viser bekymringsfull seksualisert atferd er det signalet som tydeligst kan knyttes til mulige erfaringer med seksuelle overgrep (Søftestad & Andersen, 2014)

En forutsetning for vite hva som kan tyde på seksuelle overgrep er man nødt til å ha kompetanse til å skille mellom normal og avvikende seksuell atferd (Nordhaug, 2018). Ingenes & Kleive (2011) nevner følgende for hva som blir sett på som en normal form for tanker og uttrykk for seksualitet hos barn i alderen 2 – 6 år: Lite bluferdighet eller sømmelighet og uttrykker fryd over egen nakenhet, bruker ord som tiss og bæsje med jevnaldrende, undersøker forskjeller mellom jentekroppen og guttekroppen, nysgjerrig på kjønnsorganer, berører egne kjønnsorganer, også offentlig, viser sexlek med jevnaldrende barn og søsken, også doktorlek, opplever glede ved berøring av egne kjønnsorganer.

Når man da snakker om avvikende seksuell atferd som overdrevent fokus på sex, offentlig masturbasjon og et seksualisert språk som skiller seg fra jevnaldrende bør man undersøke dette nærmere. Dersom man da i tillegg tar opp atferden med barnet, og det fremdeles fortsetter atferden kan den ytre atferden være et tegn på et kraftig indre smertetrykk (Søftestad & Andersen, 2014).

Emosjonelle vansker

Andre signaler er emosjonelle problemer som oppstår som reaksjon på erfaringene og opplevelsene, da gjerne i form av angstlidelser eller depresjon. Dette kan utspille seg som indre og kroppslig uro, engstelse, fobier, sosial tilbaketrekning, energimangel, apati, oppmerksomhets- og konsentrasjonsvansker, søvnvansker med mareritt og dårlig selvbilde og selvtillit (Søftestad & Andersen, 2014).

Somatiske, kroppslige og fysiske tegn

Det er også enkelte kroppslige, somatiske tegn som gir grunn til mistanke. Spesielt dersom disse tegnene ikke har noen naturlig forklaring, da vil det være en grunn til å undersøke og kartlegge om seksuelle overgrep kan være årsaken (Aasland, 2004). Disse tegnene kan være det at barn klager over mye hodepine, har stramme eller spente muskler, vondt i magen eller i tissen, de kan ofte ha urinveisinfeksjon, de tisser/bæsjer på seg etter de har sluttet med bleie eller spiseproblemer (Aasland, 2004). Et annet tegn kan være uvanlig tannråte som kan bety at barnet har kastet mye opp etter oralsex eller har brekninger, som fører til at magesyren tærer på tennene. Andre fysiske tegn som symmetriske blåmerker etter fingre på overarmer, lår og hofter kan skyldes tvang og voldsbruk i forbindelse med overgrepene (Aasland, 2004). Andre fysiske tegn som gjelder barn i alderen 1 – 6 kan være rifter, sår eller lignende skader på kjønnsorganer

samt rundt munnen, rødhet, oppsvulming rundt skjedeåpningen, utflod eller blødning fra endetarm eller vagina og ulike kjønnssykdommer (Kvello, 2010). Det tilføyes også fra Kvello (2010) at man sjeldent finner fysiske funn på inntrengning i underlivsundersøkelser av barn, ettersom mange (mindre) skader som kan oppstå leges godt rent fysisk. Spisevegring og svelgebesvær kan tyde på at barn har blitt misbrukt oralt da de kan vegre seg for mat som i form, konsistens eller farge kan minne dem om sæd eller penis (Kvello, 2010).

Barn med særskilte behov

Redd barna (2018) skriver at barn med diagnoser og funksjonsnedsettelse eller andre sosiale og emosjonelle vansker som har lignende symptomer som det overnevnte kan være i faresonen for at voksne begrunner atferden i diagnosen istedenfor å se symptomene som tegn på seksuelle overgrep. Dette bekreftes også av Kvello (2010) som refererer til en forekomststudie fra Sullivan & Knutson som blant annet konkluderte med at barn med funksjonshemninger utsettes to til tre ganger så ofte for seksuelle overgrep som andre jevnaldrende. Årsakene er at barn med funksjonshemninger ofte har store vansker med å fortelle og formidle overgrepene til andre, samt at de ofte er avhengige av intimitet og er mer isolert sosialt og delvis fysisk enn jevnaldrende, kombinert med at de til tider tas hånd om av profesjonelle fremfor foreldrene (Kvello, 2010). Dette stemmer også videre med det Redd barna (2018) skriver om at seksuelle overgrep oftest begås av personer som barnet har en relasjon til, som f. eks ansatte på institusjoner som avlastningshjem, omsorgsbolig, barnebolig eller barnevernsinstitusjoner. Personer som jobber med barn med ulike funksjonsnedsettelse eller sosiale og emosjonelle vansker kan utnytte disse relasjonene til å begå overgrep (Redd barna, 2018). Det oppfordres derfor å tenke godt igjennom hva vanskene og atferden til barnet skyldes, samt å være bevisst og observant på at barn med særskilte behov er mer utsatt enn andre.

Overgrepsutsatte barn legger gjerne ut ulike ”gulltråder” bevisst eller ubevisst, som et forsøk på å gjøre voksne oppmerksomme på hva som skjer med dem (Søftestad & Andersen, 2014). Flere av tegnene, signalene og atferden kan ha helt normale forklaringer, eller være symptomer på andre ting enn seksuelle overgrep, man må derfor alltid se på barnets plager i en større sammenheng. Det er derimot viktig at barnehageansatte gjør seg kjent med ulike tegn, symptomer og atferd som kan tyde på seksuelle overgrep slik at man undersøker årsaken, og eventuelt kontakter barnevernet dersom man kjenner på en vond magefølelse (Bufdir, 2015).

2.5. Relasjonskompetanse og samtale med barn

Relasjonskompetanse som begrep vil si at man handler med barn på en god og hensiktsmessig måte. Dette innebærer å gi tilpasset respons til barnet, formidle trygghet, aksept og varme, tilby og gi støtte ved behov, ha kontroll over egen atferd og reaksjoner, samt å sette grenser tilpasset barnets behov og atferd. Dersom man får til dette blir det godt tilrettelagt for en positiv relasjon mellom barnet og den voksne i barnehagen (Killén 2012).

Gode, varme, trygge relasjoner og tillit mellom en voksen i barnehagen og et barn som eventuelt blir utsatt for seksuelle overgrep øker muligheten for å kunne avdekke, og er avgjørende for at barnet skal åpne seg om eventuelle seksuelle overgrep (Aasland, 2004).

Når barnehageansatte får mistanke om at et barn utsettes for seksuelle overgrep er det ofte ønskelig å finne årsak og sammenheng. Det må understrekes at det ikke er barnehagen som skal utføre undersøkelser eller ha samtaler med barnet for å avdekke eventuelle seksuelle overgrep, det er barnevern og politi sin oppgave (Søftestad, 2018).

En spontan, impulsiv samtale hvor barnet forteller om noe vanskelig og vondt kan riktignok oppstå i barnehagen og da må den voksne respondere på det barnet forteller, være nærværende, invitere barnet til å fortelle mer og møte de følelsesmessige behovene og informere barnet om hva som skjer videre (Søftestad, 2018). Det viktigste man da kan gjøre er å ta barnets initiativ til samtale på alvor og vise at man bryr seg om det barnet forteller. Men man må være forsiktig og bevisst i ordleggingen for å unngå å komme i skade for å spørre ledende spørsmål og legge ord i munnen på barnet som kan føre til at en eventuell sak blir ødelagt (Søftestad, 2018).

Nordhaug (2018) beskriver at dersom barnet forteller noe som kan oppfattes som at barnet blir utsatt for seksuelle overgrep kan du stille åpne oppfølgingsspørsmål som ”du forteller at du synes det er ekkelt når onkel kommer inn på rommet ditt”, lytt aktivt og gjenta det barnet forteller ”hvordan var det å være deg da onkel la seg i sengen din...”, og repeter det barnet forteller. (Nordhaug, 2018) Du kan også trekke inn gode og vonde hemmeligheter ved å si ”jeg er en voksen som du kan fortelle hemmeligheter til, og jeg vil hjelpe deg”. Det er viktig å rose barnet og fortelle at det er modig som forteller, og gi barnet en forklaring på at barn ikke skal ha det sånn, men ikke avbryt barnet når det er i gang med fri fortelling (Nordhaug, 2018).

Mange barn trenger en indre bekreftelse eller tillatelse for å fortelle, og kan bli usikre og nølende. Da kan man spørre ”hva er det verste som kan skje viss du forteller”. Ved at barnet forteller viser det at det har tillitt til den voksne, det er da viktig å bygge videre på de ledetrådene barna gir, slik at barnet får den indre tillatelsen for å fortelle mer. Uavhengig av hvor mye barnet har fortalt skal man rose barnet og takke for samtalen (Nordhaug, 2018). Deretter anbefales det å lage en sikkerhetsplan sammen med barnet hvor man forteller hva som skjer videre, og at det kan

bli slutt på det vonde barnet opplever. Deretter anbefales det å drøfte dette med styrer i barnehagen og ta kontakt med barnevernet for videre oppfølging, og skriv ned hva barnet har fortalt i en bekymringsmelding (Nordhaug, 2018). Alt avhenger av sak, men prosedyren kan tilpasses.

2.6. Forebygging av seksuelle overgrep i barnehagen

Søftestad (2018:263) forklarer forebygging som *en positiv ladet betegnelse som har den hensikt med å eliminere eller begrense en ønsket utvikling*. I denne oppgaven og i en barnehagekontekst dreier forebygging seg om å gjøre en innsats for å forhindre eller redusere seksuelle overgrep mot barn og konsekvensene av disse. Det vil her handle om barnehagens arbeid og ulike tiltak som kan gi forebyggende virkninger mot seksuelle overgrep.

Søftestad (2018) trekker frem at som grunnlag for forebygging i barnehage må de som arbeider der få kunnskap og kompetanse, økt oppmerksomhet på barns signaler og symptomer, og informasjon om fremgangsmåter for å beskytte og hjelpe barn ved mistanker eller når det er avdekket overgrep.

Det å velge å ta opp temaet seksuell overgrep i form av å ha barnegruppesamlinger om f. eks krenkelser av kroppen er et stort og forebyggende tiltak. Det er utviklet flere verktøy med hensikt i å informere og kommunisere med barn om krenkelser, vold og seksuelle overgrep (Søftestad, 2018). Barnehager velger seg ut ulike verktøy, som gir barnehageansatte kompetanse til å holde samlinger med barn om temaene, eller eventuelt få noen utenfra som introduserer temaet vold og overgrep for barna og hva de skal gjøre dersom de utsettes for dette (Søftestad, 2018). Når et slikt opplegg og kompetanse blir implementert i barnehagen, økes de ansattes evner til å oppdage og håndtere ulike smerteutrykk hos barna. I tillegg kan det å ha tema som krenkelser av kroppen øke sjansen for avdekking av overgrep og forebygge nye overgrep, samt at barna får informasjon og lærdom som de kan ha nytte for senere i livet (Søftestad, 2018). Slik kommunikasjon til barn om kropp, krenkelser, grenser, følelser, respekt for andre og seg selv kan også ha den hensikt å være forbyggende på barn som hadde risiko for å utvikle skadelig seksuell atferd (Søftestad, 2018).

2.6.1. Forebyggingsverktøyet ”Jeg vet”

”Jeg vet” er en digital læringsressurs på internett som har den hensikt å forebygge vold og seksuelle overgrep mot barn. Ressursen er nasjonalt anbefalt, kvalitetssikret og utarbeidet av Barne- ungdoms- og familiedirektoratet i samarbeid med Salaby-redaksjonen i Gyldendal. Det

finnes en egen del som er tilpasset barnehagen. Det er i skrivende stund foreløpig kun en beta-versjon som foreligger, og en fullstendig versjon er ikke klar per dags dato, men beta-versjonen ligger ute på nett og kan benyttes og testes.

Det er en egen kategori som er tilpasset barnehagen, som inneholder flere undertema.

Fokuset i denne oppgaven har vært på ”Min kropp og mine grenser” som består av en informasjonsfilm, refleksjonsspørsmål og ja, nei- påstander. ”Min kropp og mine grenser” kan vises på f. eks nettbrett, pc eller storskjerm for barna. I informasjonsfilmen ”min kropp og mine grenser” formidles blant annet at barn bestemmer over sin egen kropp og grenser, de har lov å si nei, og viss noen gjør noe med kroppen deres som de ikke liker så må de fortelle om det til en trygg voksen, slik at de kan få hjelp. Refleksjonsspørsmålene oppsummerer filmen og legger opp til refleksjon og tar opp følgende: Hva betyr det at du bestemmer over kroppen din? Hva har man lov å gjøre med andre sin kropp? Hva har man ikke lov å gjøre med andre sin kropp? Hva sa de i filmen – må du klemme eller være nær kroppen til en voksen hvis du ikke har lyst? Hva kan du gjøre hvis du ikke har lyst til å klemme eller kose? Hva bør du gjøre hvis noen ikke hører på deg hvis du sier nei til å klemme eller kose? Når er det greit å klemme eller kose? Hvem liker dere å klemme eller kose med?

Ja eller nei – påstandene tar opp samme innhold for å sikre at barna har forstått hva meningen er (Salaby, 2018)

Bøker som kan bidra til forebygging og avdekking:

Det er den siste tiden blitt utviklet flere verktøy og bøker som tar opp temaet seksuelle overgrep. Det kan være trygt både for en voksen å ha noe å støtte seg til når en skal ta opp temaet, samt at det kan være enklere for barn å forstå gjennom en historie med bilder og tilpasset tekst.

Her blir noe presentert kort:

- Boka: ”*Filiokus og Blåmann-Klåmann – Fortellingen om en vond hemmelighet*”, skrevet av Marit Hoem Kvam (2012). Den handler om hunden Filiokus som er sendt til bakeren, på vei går han forbi huset til den koselige snille isbjørnen Blåmann som gir ham penger. Så blir Blåmann til Klåmann, og utsetter Filiokus for seksuelle overgrep, som blir den vonde hemmeligheten til Filiokus. Boken har en egen veiledningsdel for voksne i slutten (Kvam, 2012).

- Boka: ”*Blekk spruten*”, skrevet av Gro Dahle (2016). Den handler om den lille jenta Gullet, som har en bror hun kaller apen. En dag kommer apen inn på rommet med en bul i buksa og låser

døra og sier ”vi leker at jeg er blekksprut”. Så blir han blekkspruten med hender som kan finne fram overalt, og armer med kalde, klamme sugeskopper (Dahle, 2016).

- Boka: ”*Jeg er meg! Min meg – En bok om kropp og vonde følelser, ulovlige hemmeligheter og berøringer*”, skrevet av Eli Rygg & Margrete Wiede Aasland (2012). Denne boka kan bidra til at barn kan få et godt og bevisst forhold til kroppen sin, som kan føre til at det blir lettere å si fra til voksne hvis de opplever vonde ting som seksuelle overgrep, og lære forskjellen på gode og vonde hemmeligheter (Rygg & Aasland, 2012).

3. Metode

I dette kapitlet vil det bli redegjort for de metodiske valgene og de anvendte metodene i dette prosjektet. Metodekapitlet innledes med en presentasjon av det vitenskapsteoretiske grunnlaget som både inneholder en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming. En redegjørelse for egen forforståelse av studiens tema vil også bli presentert. Dette vil bli etterfulgt av en presentasjon av valgt metode samt en forklaring av kvalitativ metode. Her vil det bli gjort rede for det kvalitative forskningsintervju med fokus på semistrukturert intervju. Gjennomføringen av datainnsamlingen vil bli gjort rede for i etterkant av dette. Videre vil forskningsetiske spørsmål knyttet til informantenes deltakelse i studien bli drøftet. Etterfulgt av dette vil det bli gjort rede for hvordan bearbeiding og tolkning av data er blitt gjennomført. Avslutningsvis vil studiens troverdighet og mulige feilkilder bli vurdert og drøftet.

3.1. Vitenskapsteoretisk grunnlag

Forskerens vitenskapsteoretiske forankring har betydning for hva forskeren søker informasjon om, samtidig som det danner utgangspunkt for den forforståelsen forskeren utvikler, i følge Thagaard (2013). For å belyse denne studiens problemstilling er det benyttet både en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming.

3.1.1. Fenomenologi

I følge Kvale & Brinkmann (2015) bygger fenomenologien på en antakelse om at realiteten er slik mennesker forstår og oppfatter at den er. Ved en fenomenologisk tilnærming tas det utgangspunkt i den subjektive opplevelsen og man forsøker å oppnå forståelse av en dypere mening i personens erfaringer (Kvale & Brinkmann, 2015). En fenomenologisk tilnærming krever en fenomenologisk reduksjon ved at den ytre verden settes i parentes og fokuset rettes mot hvordan personene en studerer opplever et fenomen (Thagaard, 2013). I fenomenologien er en opptatt av å utforske den meningen personer tillegger sine erfaringer av et gitt fenomen og hvor det vektlegges de erfaringene som er felles for flere deltakere. Disse betraktningene gir grunnlag for å utvikle en generell forståelse av fenomenet (Kvale & Brinkmann, 2015).

I denne studien var det de pedagogiske lederne sine erfaringer og kompetanse om barnehagebarn som blir utsatt for seksuelle overgrep det sosiale fenomenet som ble studert, mens informantenes beskrivelser og betraktninger i forhold til fenomenet, ble formidlet fra deres egne perspektiver.

3.1.2. Hermeneutikk

Hermeneutikken er en tilnærming hvor det vektlegges å fortolke menneskers handlinger gjennom å utforske et dypere meningsforhold enn det som i utgangspunktet fremstår som innlysende (Thagaard, 2013). I en hermeneutisk tilnærming blir det i følge Thagaard (2013) lagt vekt på at det egentlig ikke finnes sannheter, men at fenomener kan tolkes på ulike måter og nivåer. Meninger kan bare forstås i lys av den sammenhengen man studerer og er en del av, altså at vi kun kan forstå delene av det vi studerer i lys av helheten (Thagaard, 2013). I følge Kvale & Brinkmann (2015:73) er hermeneutikk ”*læren om fortolkning av tekster*”. Tekst og samtale spiller i denne tilnærmingen en viktig rolle, hvor målet er å oppnå en gyldig forståelse av tekstens mening (Kvale & Brinkmann, 2015).

I denne studien ble fokuset å tolke og forstå de pedagogiske ledernes utsagn om egen erfaring og kompetanse om seksuelle overgrep ut fra deres egne beskrivelser. I en hermeneutisk tilnærming vil derfor ett og samme fenomen tolkes på ulike måter og flere nivåer, og all forståelse vil bygge på en forforståelse (Thagaard, 2013). Det er derfor viktig at forskeren tydeliggjør sin egen forforståelse for leseren i følge Maxwell (2009), og nedenfor vil det derfor bli redegjort for min egen forforståelse.

3.1.3. Forforståelse

Når man driver med forskning er det en fordel å ha et bevisst forhold til sin egen forforståelse for å blant annet unngå *bias*. Bias er i følge Maxwell (2009) et begrep som refererer til hvordan data og analyser kan påvirkes av forskerens forforståelse, altså teoriene, verdiene og forståelsene forskeren har i sin egen ryggsekk. Forskerens forforståelse har i følge Maxwell (2009) tradisjonelt sett blitt betegnet som noe som påvirker kvaliteten på forskningen i negativ stand og må dermed elimineres. Det blir derimot argumentert fra Maxwell (2009) at forskerens forforståelse kan føre til økt innsikt og kan gi et godt grunnlag for å utvikle hypoteser og validering. Det blir også poengtert fra Maxwell (2009) at man må ha et kritisk og overvåkende blick ovenfor forforståelsen og benytte den som en del av selve forskningsprosessen. Dette vil innebære å både reflektere og forstå hvordan forforståelsen kan påvirke selve gjennomføringen, resultatene av studien i tillegg til å være åpen om egen forforståelse slik at bias blir redusert (Maxwell, 2009). Gjennom egne erfaringer som både pedagogisk leder og utfører av spesialpedagogisk hjelp i barnehagen så har jeg både en bevisst og ubevisst forforståelse av barnehagebarn som utsettes for seksuelle overgrep. Den forforståelsen jeg hadde i forkant av intervjuene med informantene var at det finnes både ulike erfaringer og ulik kompetanse om barn

som har opplevd eller utsettes for seksuelle overgrep i barnehagealder. Med dette som utgangspunkt ble det vekket en nysgjerrighet over hvilke erfaringer og kompetanse som finnes blant pedagoger i barnehager. Det ble også lest et utvalg med teori i forkant av intervjuene som dannet en teoretisk ramme som naturlig ble en del av min egen forforståelse.

3.1.4. Abduktiv tilnærming

Når man skal komme frem til korrekte konklusjoner om virkeligheten kan en forsker benytte seg av en induktiv, deduktiv eller abduktiv tilnærming. En induktiv tilnærming tar utgangspunkt i teori om fenomenet som det forskes på for å finne mening i datamaterialet (Postholm, 2010). En deduktiv tilnærming betyr at teori som finnes om seksuelle overgrep i barnehagen sjekkes opp mot datamaterialet som er innsamlet (Postholm, 2010). I dette prosjektet har jeg valgt å gå for en abduktiv tilnærming som vil si en blanding mellom induktiv og deduktiv tilnærming. En abduktiv tilnærming dreier seg om at etablert teori representerer et utgangspunkt for forskning, men analyse av nye mønstre i datainnsamlingen gir grunnlag for nye teoretiske perspektiver (Thagaard, 2013). I analyseprosessen kommer jeg derfor til å drøfte det innsamlede datamaterialet mot teori om seksuelle overgrep i barnehagen og justere teorien underveis ut fra funnene som fremkommer i datamaterialet. Dersom informantene trekker frem noe i en større grad enn hva jeg forventer, så blir det naturlig å redegjør for dette i teoridelen for å sikre at leseren får en forståelse for hva det dreier seg om før resultatene presenteres. Forskningen i dette prosjektet har ikke som hensikt å avkrefte eller bekrefte teorier, men at teorien derimot brukes som støtte i drøftingen av datamaterialet.

3.2. Valg av metode

I samfunnsvitenskapelig metodelitteratur blir det skilt mellom kvantitativ og kvalitativ metode. For å enkelt forklare så kan man si at kvantitativ metode innebærer talldata hvor en ser på variabler som er relativt uavhengige av den samfunnsmessige konteksten (Thagaard, 2013; Silverman 2011). Kvalitativ metode dreier seg primært om å studere sosiale fenomener og prosesser i sine naturlige sammenhenger, hvor forskeren hovedsakelig arbeider med tekst og som oftest visuelle data (Thagaard, 2013; Silverman 2011). En kan si at kvalitative og kvantitative metoder prinsipielt er basert på forskjellig forskningslogikk som igjen får konsekvenser for forskningsprosessen og hvordan forskningsresultatene vurderes (Thagaard, 2013). Hvilken metode man velger er avhengig av hva undersøkelsens formål og problemstilling er (Silverman,

2011). Som student var også metodevalget avhengig av en vurdering av hva som var mulig å gjennomføre i en begrenset tidsramme.

I et forskningsprosjekt må man ta utgangspunkt i spørsmål eller temaer som forskere, fagmiljø og eventuelt finansierende interessegrupper er interessert i (Thagaard 2013; Silverman, 2011). Ut fra dette formuleres en problemstilling og en plan for gjennomførelsen av undersøkelsen. Selve problemstillingen blir retningsgivende for hva og hvem vi skal studere (f. eks. miljø, personer, situasjoner), hvilke metoder vi skal benytte og hvordan selve analysen skal gjennomføres (Thagaard, 2013; Silverman, 2011). Denne studiens problemstilling er:

Hvilken erfaring og kompetanse har pedagogiske ledere om temaet seksuelle overgrep av barnehagebarn og hvordan kan forholdene tilrettelegges slik at flere overgrep avdekkes og forebygges i barnehagen?

For å bedre kunne besvare problemstillingen har jeg valgt følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilken erfaring har pedagogiske ledere med seksuelle overgrep av barnehagebarn?
2. Hvilke utfordringer nevner pedagogiske ledere ved det å snakke med barn og andre voksne om seksuelle overgrep?
3. Hvilken kompetanse trekker pedagogiske ledere frem som viktig i arbeid med seksuelle overgrep?
4. Hva må gjøres for å øke kompetansen på seksuelle overgrep i barnehagen slik at flere overgrep forebygges og avdekkes?

På dette grunnlaget ble derfor kvalitativ metode valgt for å få en forståelse om pedagogiske ledere sin erfaring og kompetanse rundt temaet seksuelle overgrep i barnehagen.

3.3. Kvalitativ metode

Ulike kvalitative tilnærminger gir oss grunnlag til å fordype oss i de ulike sosiale fenomenene en studerer, og er derfor en nyttig metode dersom man ønsker å få innblikk i hvilken forståelse andre mennesker har av sosiale fenomener (Thagaard, 2013). Ifølge Thagaard (2013) egner kvalitativ metode seg godt til å studere temaer som det finnes lite forskning på fra før, ettersom det stilles store krav til både åpenhet og fleksibilitet i denne tilnæringsmåten.

I denne studien lå fokuset på pedagogiske lederes erfaring og kompetanse om seksuelle overgrep mot barnehagebarn, noe det generelt sett finnes lite forskning på fra før. Med dette som utgangspunkt ble derfor kvalitativ metode det mest selvsagte valget.

Det er et mangfold av typer data og analytiske fremgangsmåter innenfor kvalitativ metode (Thagaard, 2013). Når man skal samle inn data er det ulike eksempler på fremgangsmåter, f. eks

deltakende eller ikke- deltakende observasjon, eller intervju som er strukturerte til ustrukturerte. Disse ulike tilnæringsmetodene kan dermed gi oss grunnlag for å oppnå en god forståelse av de sosiale fenomenene en studerer på bakgrunn av fyldige data som er innsamlet. En kan også benytte seg av data av ulike tekster eller dokumenter som et supplement til observasjon og intervju (Thagaard, 2013). Når man skal samle inn data i et kvalitativt forskningsprosjekt er intervju den vanligste metoden, særlig når en ønsker å forstå verden ut fra andres perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2015). Intervju ble med utgangspunkt i studiens problemstilling den mest hensiktsmessige metoden.

3.4. Det kvalitative forskningsintervju

Kvalitative intervjuer er en vanlig måte å innhente data på når en ønsker å finne ulike aspekter av menneskelige opplevelser og erfaringer (Kvale & Brinkmann, 2015).

Ettersom fokuset i denne studien var pedagogiske lederes erfaring og kompetanse om seksuelle overgrep i barnehagen ble derfor et kvalitativt forskningsintervju det mest hensiktsmessige valget. I følge Kvale & Brinkmann (2015) har det kvalitative forskningsintervjuet som mål å forstå verden sett fra intervjuobjektets side og dermed få frem betydningen av disse opplevelsene og erfaringene av verden. I et kvalitativt forskningsintervju er strukturen lik dagligdagse samtaler, samtidig som at det involverer en bestemt metode og spørreteknikk (Kvale & Brinkmann, 2015). Målsetningen er å få så presise beskrivelser som mulig av hva mennesker har opplevd. Disse beskrivelsene blir igjen utgangspunkt for å tolke betydningen av de fenomenene som intervjuobjektet beskriver. Med andre ord så kan et kvalitativt intervju sees på som fortolkende praksis (Kvale & Brinkmann, 2015).

Intervju er en aktiv kunnskapsproduksjonsprosess hvor både den som holder intervjuet samt intervjuobjektet produserer kunnskap sammen (Kvale & Brinkmann, 2015). På tross av at kvalitativt intervju er en velegnet metode for å få tak på informantens oppfatninger av komplekse fenomener, må forskeren være bevisst på enkelte svakheter og utfordringer. Kvale & Brinkmann (2015) trekker blant annet frem at man i rollen som intervjuer kan bli påvirket av informantene. Det å holde en profesjonell avstand kan være en av utfordringene som skapes dersom den som intervjuer identifiserer seg med deltakerne. Dette er et aspekt som det er nyttig å reflektere rundt og være bevisst på når man intervjuer andre som kanskje har eller har hatt samme yrke som deg selv. Det er viktig at man som intervjuer prøver å ha en så nøytral tilnærming som mulig til selve intervjusituasjonen (Silverman, 2011). I dette prosjektet hvor temaet var såpass krevende og

følelsesmessig, opplevdes det som særdeles utfordrende å forholde seg nøytralt ettersom intervjuene var så innholdsrike og interessante.

En viktig forberedelse til intervjuene er derfor å avholde prøveintervju. Thagaard (2013) trekker frem at opplæring av intervjuferdigheter skjer gjennom egen praksis og henviser til prøveintervju som en god metode til å forberede seg til hovedintervjuene. Et prøveintervju kan gi gode indikasjoner på hvilke utfordringer som kan oppstå i intervjuet, slik at man får anledning til å reflektere om hvordan en kan håndtere utfordringene før hovedintervjuene og eventuelt gjøre noen nødvendige justeringer (Thagaard, 2013). Et slikt prøveintervju ble derfor holdt i dette prosjektet og var særdeles nyttig i form av at man ble tryggere i rollen som intervjuer og dermed kunne innta en god, aktiv lyttende holdning. Thagaard (2013) fremhever at en ikke kan overvurdere betydningen av det å etablere en god tillitsfull atmosfære i intervjusituasjonen. Dersom en ikke lykkes med dette kan intervjuet få en dårlig kvalitet.

3.4.1. Semistrukturert intervju

Innenfor kvalitative forskningsintervju representeres følgende tilnærminger: strukturerte intervjuformer med ferdig formulerte spørsmål, åpne semistrukturerte intervju og helt åpne intervju. Valg av tilnærminger avhenger av hvilket fenomen og perspektiv en ønsker å forstå (Kvale & Brinkmann, 2015). I et semistrukturert intervju ønsker en å innhente beskrivelser av intervjuobjektets livsverden og en ønsker å forstå verden ut fra en annen persons synspunkt. De ulike fenomenene som blir beskrevet blir tolket for å finne betydning og mening (Kvale & Brinkmann, 2015). I følge Kvale & Brinkmann (2015) ligger semistrukturert intervju nært opp til en dagligdags samtale, men her har samtalene et formål som igjen krever en særegen tilnærming. Dersom man benytter seg av intervjuguide er det ofte flere tema og undertema som skal dekkes samt forslag til spørsmål. Det er også rom for fleksibilitet dersom en må endre på rekkefølgen og formuleringen av spørsmålene. Denne fleksibiliteten gir intervjueren muligheten til å forfølge svarene som blir gitt og historiene som blir fortalt av intervjuobjektet som igjen kan føre til at flere viktige opplysninger fremkommer (Kvale & Brinkmann, 2015). For å avdekke alle detaljer som blir sagt i et intervju må man transkribere intervjuet, og den skrevne teksten i tillegg til lydopptak blir dermed kilden til meningsanalysen (Kvale & Brinkmann, 2015). I dette prosjektet ble semistrukturert intervju valgt på grunnlag av at det er en fleksibel måte å tilnærme seg informasjon på i tillegg til at det gir rom for informantenes egne betraktninger.

I forkant av intervjuene ble en intervjuguide utformet som utgangspunkt til intervjuene (Vedlegg 2). Her ble det startet med grunnleggende spørsmål om bakgrunnsopplysninger som utdanning, hvor lenge de har arbeidet i barnehage og alder på barna på avdelingen. Deretter ble selve temaet introdusert og de erfaringsbaserte spørsmålene stilt. Det ble fortløpende stilt ulike oppfølgingsspørsmål for å la informanten reflektere og utdype svarene sine. Avslutningsvis tok jeg opp ulike spørsmål hvor jeg ville bekrefte at jeg hadde forstått intervjuobjektet riktig og om det var noe mer å tilføye. En god deltakende og aktiv lyttende holdning var essensiell i intervjusituasjonene slik at gode oppfølgingsspørsmål kunne bli stilt. På grunn av denne rollen ble det utfordrende å få tid til notering underveis, noe som førte til at notater ble nedskrevet rett etter intervjuet og ved selve transkriberingen av lydopptaket.

3.5. Datainnsamling

Før selve datainnsamlingen ble det utarbeidet og sendt inn en prosjektbeskrivelse inkludert intervjuguide og informasjonsskriv til Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD). Etter at prosjektet var godkjent av NSD kunne datainnsamlingen starte (Vedlegg 3).

3.5.1. Utvalg

Selve størrelsen på utvalget ble vurdert ut fra de analytiske målene til hva som skulle undersøkes. I følge Thagaard (2013) må størrelsen på utvalget være tilpasset slik at man har mulighet til å gjennomføre den tidkrevende og omfattende analyseprosessen. Ettersom dette er et studentprosjekt og har en begrenset tid måtte også utvalget tilpasses dette. Utvalget besto derfor at fire pedagogiske ledere som jobber i ulike barnehager med barn i alderen 3 – 6 år. I følge Thagaard (2013) innebærer det å finne informanter å definere det utvalget undersøkelsen baserer seg på. I kvalitative studier er det hensiktsmessig med strategiske utvalg da denne metoden omhandler å velge ut de deltakerne som besetter de kvalifikasjonene eller egenskapene som er strategiske i forhold til studiens problemstilling. Når det kommer til konklusjoner om overførbarhet kan måten informantene er valgt på ha stor betydning. (Thagaard, 2013). For å delta i denne studien var kriteriene at informantene var utdannet barnehagelærere og arbeide som pedagogiske ledere i barnehager i en kommune i Rogaland. Årsaken til at pedagogiske ledere med fullført barnehagelærerutdanning ble valgt var fordi de besitter grunnleggende faglig kunnskap og erfaring som var nødvendig i dette prosjektet.

For å finne informanter som sa seg villige til å delta ble det først og fremst benyttet et tilgjengelighetsutvalg. Tilgjengelighetsutvalg er i følge Thagaard (2013) en type strategisk utvalg som vil si å velge tilgjengelige deltakere, samt at deltakerne besitter egenskaper som er nødvendige knyttet til studiens problemstilling. For å få tak på informanter som oppfylte disse kravene ble ulike barnehager trukket tilfeldig ut fra en kommunes lister over både kommunale og private barnehager. Styrere i disse barnehagene ble kontaktet via mail, hvor prosjektet ble presentert og en forespørsel ble gitt om de hadde pedagogiske ledere som ønsket å delta til intervju. På grunn av en krevende tematikk og en travel hverdag med tilvenning i barnehagen var det utfordrende å få tak i nok informanter, men jeg opplevde at de fleste stilte seg veldig positive til prosjektet. Jeg endte da opp med fire pedagogiske ledere som fikk tilsendt mer utfyllende informasjon og tid for intervjuet ble avtalt til passende tider.

3.5.2. Informasjonsskriv og intervjuguide

De utvalgte pedagogiske lederne fikk utsendt et informasjonsskriv (Vedlegg 1), slik at de fikk et godt innblikk i prosjektets tema. Innholdet i informasjonsskrivet var studiens problemstilling og forskningsspørsmål, hensikten med studiet, hva det innebærer å delta og informasjon om konfidensialitet og anonymitet. Avslutningsvis inneholdt det også en samtykkeerklæring som informantene signerte i forkant av intervjuene (Vedlegg 1). Det ble også, som tidligere nevnt, utarbeidet en intervjuguide (Vedlegg 2) som utgangspunkt for de semistrukturerte intervjuene. Intervjuguiden ble utformet på en måte slik at spørsmålene var relativt åpne, med tilhørende oppfølgingsspørsmål slik at informantene hadde mulighet for å få utdype svarene sine (Kvale & Brinkmann, 2015). En av grunnene til at det var semistrukturert intervju som ble valgt var muligheten for fleksibilitet og at intervjuobjektet skulle føle seg mest mulig trygg i intervjusituasjonen. Som intervjuer var det selvfølgelig en utfordring å holde full oppmerksomhet under hele intervjuet. Det ble ikke valgt å dele ut intervjuguiden i forkant til informanten da målet var at svarene skulle være så spontane og naturlige som mulig. Et annet mål var at informantene ikke skulle bli påvirket til å svare det de tror intervjueren ønsket å høre, noe som krevde en nøytral og åpen holdning (Thagaard, 2013). Informasjonsskrivet og intervjuguiden ble i forkant av prosjektet sendt for godkjenning til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

3.5.3. Gjennomføring av intervju

I følge Kvale & Brinkmann (2015) finnes det få standardiserte prosedyrer for gjennomføring av intervju. I dette prosjektet ble intervjuene gjennomført i informantenes barnehager i deres arbeidstid. Rommene som ble benyttet var enten møterom, grupperom eller pauserom, og ble valgt ut i henhold til om intervjuet kunne bli gjennomført uten særlige forstyrrelser. Selve intervjuene varte i ca. 1 - 1 ½ time avhengig av informantenes erfaringer med temaet. Det ble opplyst i informasjonsskrivet at det ville bli benyttet en lydopptaker. Lydopptak av intervjuer er i følge Kvale & Brinkmann (2015) en vanlig metode for å registrere intervjuer og er derfor gunstig med tanke på at intervjueren lettere kan konsentrere seg om intervjuets tema, ulike oppfølgingsspørsmål og selve intervjusituasjonens dynamikk. Når man bruker en lydopptaker blir alt som blir sagt i intervjusituasjonen registrert og kan benyttes i transkribering- og analyseprosessen (Thagaard, 2013). Det ble i tillegg til lydopptak tatt enkle notater/stikkord underveis og i etterkant av intervjuene for å fange opp viktige detaljer.

I forkant ble intervjuet introdusert med en kort oppsummering av intervjuets tema og formålet med studien og intervjuet. Dette ble utført for å bedre definere intervjusituasjonen for informanten (Kvale & Brinkmann, 2015). I selve intervjusituasjonen ble det viktig å holde fokus på å vise oppmerksomhet, respekt, interesse og vise forståelse for det som informanten fortalte.

3.6. Forskningsetikk

I følge Kvale & Brinkmann (2015) vil det å utforske menneskers privatliv og utgi dette til det offentlige, by på noen etiske problemer. Etske problemstillinger preger i hele forløpet i et forskningsprosjekt, noe som krever at man tar hensyn til mulige etiske problemer fra begynnelse til slutt (Kvale & Brinkmann, 2015). Det vektlegges fra Thagaard (2013) på etiske dilemmaer som kan oppstå i studier hvor det er en direkte kontakt mellom forsker og deltaker i felten. Et sårbart, omdiskutert og vondt tema som seksuelle overgrep krevde mye etiske refleksjoner når intervjuguiden ble utarbeidet og under selve gjennomførelsen av intervjuene.

Det ble også utformet åpne spørsmål og eventuelle oppfølgingsspørsmål slik at informanten ble inspirert til å komme med egne synspunkter, refleksjoner og erfaringer. Forskerens rolle og håndverk er avgjørende for kvaliteten i kvalitativ forskning ettersom forskeren selv er det viktigste redskapet for innhenting av kunnskap (Kvale & Brinkmann, 2015). Det er viktig at forskeren opptrer på en moralsk ansvarlig måte, og forskerens rettferdighet, ærlighet, erfaring, kunnskap og integritet spiller en avgjørende rolle. Et annet etisk ansvar er å presentere data så

nøyaktig og representativt som mulig (Kvale & Brinkmann, 2015). Personopplysningsloven ble innført i 2001, noe som innebærer at alle prosjekter som inneholder sensitive opplysninger som blir behandlet med elektroniske hjelpemidler må meldes til NSD. Det er i tillegg tre etiske hovedpunkter man må vurdere når man utarbeider, gjennomfører og rapporterer et forskningsprosjekt: informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser ved deltakelse i forskningsprosjektet (Thagaard, 2013).

3.6.1. Informert og fritt samtykke

I følge Thagaard (2013) ligger det i ethvert forskningsprosjekt et prinsipp om at forskeren må ha deltakerens informerte samtykke. I forskningsprosjekter hvor man er avhengig av direkte menneskelig deltakelse kan man kun starte dersom forskeren har fått deltakerens informerte og frie samtykke. I følge NESH (2016) har deltakerne rett til å trekke samtykket sitt hvis og når de selv måtte ønske. Informantene skal både kunne ha kontroll på informasjonen som deles om seg selv, samt være orientert om hva deltakelsen innebærer. Fritt samtykke betyr at samtykket er avgitt uten ytre press eller begrensninger av personlig handlefrihet (NESH, 2016). I tillegg til dette har deltakerne i forskningsprosjektet rett til informasjon om formålet med og hovedtrekkene i prosjektet (Thagaard, 2013).

I dette prosjektet ble en forespørsel om deltakelse til intervju tilsendt informantene. Det ble også vedlagt et informasjonsskriv og samtykkeskjema som inneholdt en prosjektbeskrivelse og studiens formål, i tillegg til en del som var forbeholdt å skrive under på informert samtykke. I forkant av intervjuene ble informasjonsskrivet gjennomgått, samt at informantene ble påminnet at de kunne trekke seg fra prosjektet når de måtte ønske, i tillegg til at samtykkeerklæringen ble signert (Vedlegg 1).

3.6.2. Konfidensialitet

I følge NESH (2016) innebærer prinsippet om konfidensialitet at de som deltar i et forskningsprosjekt har krav på at informasjonen som deles skal bli behandlet konfidensielt. I tillegg skal man også forhindre en slik formidling og bruk av informasjon som kan skade deltakerne i forskningsprosjektet (NESH, 2016). Som forsker har man også et ansvar at informantenes identitet blir anonymisert, slik at ingen skal kunne gjenkjennes i oppgaven. Spørsmålene i intervjuguiden ble utformet på en slik måte at man ikke krevde personlige opplysninger bortsett fra enkelte bakgrunnsopplysninger som kjønn, yrke, utdanning og hvilken aldersgruppe de arbeider med. Informantene ble også påminnet i forkant av sensitive spørsmål

om å ordlegge seg i en generell anonym form for å unngå at sensitive opplysninger ble registrert av lydopptakeren. Materialet som fremkom av intervjuene ble behandlet konfidensielt, og det var kun jeg som hadde tilgang på dette på to passordbeskyttet elektroniske hjelpemidler. Det var kun jeg og min veileder som hadde innsyn i materialet, og alle opptak og opplysninger ble slettet ved prosjektets slutt. Informantene og barnehagene ble anonymisert slik at eventuelle lesere ikke kunne gjenkjenne disse. Alt det overnevnte ble informantene informert om i forkant og ved intervjuets slutt.

3.6.3. Konsekvenser ved å delta i forskningsprosjektet

Det er i følge NESH (2016) forskeren som er ansvarlig for at informantene ikke blir utsatt for skade eller andre alvorlige belastninger ved å delta i prosjektet. Forskeren må handle ut fra en grunnleggende respekt for menneskeverdet og respektere deltakernes integritet, frihet og medbestemmelse (NESH, 2016). Eventuelle konsekvenser studien kan ha for informantene som deltar må også reflekteres over av forskeren. Forskeren har i tillegg ansvar for at integriteten til informantene beskyttes (Thagaard, 2013).

I denne studien krevde det nøye refleksjon om kring hvordan spørsmålene rundt et sårbart tema skulle formuleres. Spørsmålene som ble benyttet var relativt åpne, og det ble passet på at det ikke fremkom noen sensitive opplysninger fra informantene. For at det ikke skulle medføre noen konsekvenser ved deltakelsen er informantene anonymisert og dataene er behandlet konfidensielt, noe som medfører liten sannsynlighet for at studien vil komme til å kunne skade informantene i etterkant.

3.7. Analyse og tolkning av data

Den kvalitative forskningsprosessen preges av en noe flytende overgang mellom innsamlingen og analysen, i følge Thagaard (2012). Data ble i denne studien skapt i et felleskap med informantene ved intervju som fortløpende ble transkribert. I følge Kvale & Brinkmann (2015) betyr transkribering transformering, altså å skrive fra en form til en annen. Transkriberingen er begynnelsen på analysen, og transkriberingen bidrar til at selve intervjusamtalen blir strukturert slik at den enklere kan analyseres (Kvale & Brinkmann, 2015). Gjennom transkriberingen blir man bedre kjent med dataene ettersom man lytter til intervjuene flere ganger, men det er fremdeles noen praktiske og prinsipielle spørsmål og problem som kan dukke opp. Man må reflektere rundt hvor nøyaktige transkriberingene skal være og om selve transkriberingen skal

være ordrett knyttet til talespråkstil eller skriftspråkstil? Kvale & Brinkmann (2015) konkluderer med at det ikke er noen konkrete svar på dette, men at man må reflektere og ta ulike valg og beslutninger. Kvale og Brinkmann (2015) peker på at en av de viktigste reglene for transkribering er at man er tydelig på hvordan transkriberingen er utført.

I denne studien ble det vektlagt å gjengi intervjuene på en ordrett måte på bokmål for å ikke identifisere ulike dialekter, selv om enkelte dialekt-uttrykk er tatt med. En beskrivelse av hvordan transkripsjonene er utført er med på å bidra til at leseren får et innblikk i de valgene som er tatt for transkriberingen, i tillegg til at ulike etiske spørsmål også blir tatt stilling til (Thagaard, 2013). For å ivareta informantenes anonymitet ble de fire pedagogiske lederne referert til som Pedagog A, B, C og D i både transkriberingen og i selve oppgaven. I denne oppgaven var utvalget lite og besto av personer med identifiserbare dialekter, noe som førte til at pedagogenes uttalelser ble skrevet ned på bokmål. Pedagogenes utsagn ble gjengitt i en ordrett form i en fortellende stil slik at informantenes meningsinnhold kom godt til syne, det gjorde også transkripsjonene enklere å lese og tolke (Kvale & Brinkmann, 2015). Ulike ord og uttrykk som ikke er like enkle å oversette til bokmål er holdt slik det ble sagt. Denne fremgangsmåten anses å være hensiktsmessig i denne oppgaven da dette ikke er en oppgave som hadde fokus på språkanalyse.

Det ble tatt utgangspunkt i både hermeneutisk og fenomenologisk tilnærming i denne studien da det i analysen ble lagt vekt på å finne mening i det informantene uttalte ut fra deres eget ståsted. I følge Kvale & Brinkmann (2015) deles intervjuet opp i ulike biter eller elementer under analysen. Kategorisering og koding er de vanligste metodene å ty til når intervjuuttalelser skal analyseres. Å kode betyr å knytte et eller flere nøkkelord til et tekstutsnitt for å kunne tillate senere identifisering av uttalelser (Kvale & Brinkmann, 2015). Når man koder data fører det til at man blir kjent med alle detaljer som igjen gir en god oversikt over dataene. Kodingen kan også være begrepsstyrt, altså at kodene er utviklet på forhånd av forskeren ved bruk av f. eks teori eller at det er datastyrt i form av at forskeren lager koder knyttet til tolkningen av dataene (Kvale & Brinkmann, 2015). Kodingen kan i følge Kvale & Brinkmann (2015) ofte føre til at man kategoriserer materialet slik at lange uttalelser gjort i intervjuet kan bli redusert til noen få enkle kategorier. I dette prosjektet ble det både benyttet koding og kategorisering, da det i løpet av transkriberingen fremkom ulike koder som igjen ble kategorisert. Kategoriene i oppgaven var begrepsstyrte og utviklet i forkant av intervjuene og de viktigste blir presentert i oppgavens teori. Kategoriene er: lovverk, barnehagens ansvar, kompetanse om signaler & konsekvenser,

avdekking, relasjonskompetanse, samtalekompetanse, foreldresamarbeid, forebygging, avdekkende/forebyggende program/verktøy.

Resultatene som fremkom under analysen ble drøftet opp mot relevant teori. Ettersom det ble benyttet en fenomenologisk tilnærming ble det brukt meningsfortetning i intervjuanalysene. I følge Kvale & Brinkmann (2015) er meningsfortetning en metode å komprimere intervjuuttalelser ned til kortere setninger hvor den konkrete meningen i det som blir uttalt blir gjengitt med færre ord. Svarene i denne studiene ble tolket på en så nøytral og fordomsfri måte som mulig, slik at jeg kunne tematisere uttalelsene fra intervjuobjektets perspektiv og dermed tolke i etterkant. Ulikheter og likheter i det som fremkom i dataene ble også drøftet og knyttet opp mot dette prosjektets problemstilling.

3.8. Kvalitetskriterier

Overførbarhet og troverdighet er begge begreper som ofte benyttes innenfor samfunnsvitenskapen i sammenheng med begrepene, validitet, reliabilitet og generalisering. Når kvaliteten på et forskningsprosjekt skal vurderes benytter Silverman (2011) begrepet troverdighet, men refererer til validitet og reliabilitet som sentrale begreper når det kommer til forskningens troverdighet. I denne oppgaven vil jeg videre benytte begrepene validitet, reliabilitet og generalisering.

3.8.1. Validitet

Validitet dreier seg først og fremst om å en metode er egnet til å undersøke det den faktisk skal undersøke – altså studiens gyldighet (Kvale & Brinkmann, 2015). Validitet handler i kvalitativ forskning om i hvilken grad intervjuer eller observasjoner reflekterer akkurat de fenomenene vi ønsker å studere. I følge Kvale & Brinkmann (2015) vektlegges validitet som håndverksmessig kvalitet i den kvalitative forskningen. Det gjelder ikke kun hvilke metoder som en velger å benytte men også om selve forskeren som person og den moralske integriteten og praktisk klokskapen til forskeren i studien (Kvale & Brinkmann). Den håndverksmessige kvaliteten anses som avgjørende for selve evalueringen av kunnskapen som produseres i forskningen (Kvale & Brinkmann, 2015). Thagaard (2013) påpeker at validitet handler om i hvilken grad forskeren konkretiserer hvordan en har kommet frem til forståelsen av resultatene som studien viser. Fremgangsmåter og relasjoner i feltet må redegjøres for, samtidig som forskeren må reflektere

ovenfor sin egen posisjon under hele prosjektet. Posisjonen forskeren har i miljøet som blir studert vil i følge Thagaard (2013) påvirke grunnlaget for tolkningen, det er derfor en forutsetning at leseren selv får mulighet til å vurdere hvordan ståstedet til forskeren kan ha påvirket tolkningen av resultatene. Maxwell (2009) vektlegger at et ”rikt datamateriale” er med på å styrke validiteten. Det er derfor viktig å forsøke å samle et så variert og detaljert datamateriale som mulig, slik at en får et større bilde av fenomenet som studeres. Validitet skal i følge Kvale & Brinkmann (2015) være gjennomgående i hele forskningsprosessen, helt fra tematisering av undersøkelsen til den endelige rapporteringen, i tillegg må funnene kontinuerlig sjekkes, utspørres og tolkes opp i mot relevant teori.

I denne studien ble det gjennom hele prosessen reflektert over om de benyttende metodene, teoriene, tolkningene, kodingene og kategoriseringen faktisk var relevante i forhold til problemstillingen. For å styrke validiteten ble det under intervjuene benyttet oppfølgingsspørsmål hvor det var hensiktsmessig for å få gode, varierte og detaljerte svar, for å få oppklart uklarheter og bekrefte at jeg hadde forstått informanten riktig. Det ble både før, underveis og etter intervjuene gjort vurderinger av om spørsmålene som ble utvalgt var relevante og om de faktisk svarte på problemstillingen min. Helhetlig kan denne vurderings- og refleksjonsprosessen se ut til å ha påvirket studien i den grad at den undersøker det den skulle undersøke, noe som er med på å styrke validiteten. Det ble også valgt ut relevant forskning og teori for å bedre kunne belyse problemstillingen. Det ble også benyttet mest mulig anerkjente definisjoner opp mot begrepene som var relevante i denne studien for å styrke begrepsvaliditeten. Begrepsvaliditet er i følge Thagaard (2013) å sikre at begrepene måler det de er ment til å måle. Intervjuguiden omhandlet derfor temaet seksuelle overgrep i form av spørsmål om blant annet lovverk, erfaring, kompetanse, signaler og konsekvenser, avdekking og forebygging slik at datamaterialet ble så rikt som mulig.

Det ble videre vektlagt fokus på grunnlagets tydeliggjøring og gjennomsiktighet knyttet til analyseringen og tolkningen. Studiens validitet kunne blitt styrket på flere måter, men på grunn av tidsrammen på studien ble ytterligere validering ikke benyttet opp mot å for eksempel bekrefte eller avkrefte funn i studiens intervjuer ved f. eks observasjon av barn eller ansatte, eller utvidelse av intervjuobjekter.

3.8.2. Reliabilitet

Reliabilitet handler i følge Kvale & Brinkmann (2015) om forskningsresultatenes konsistens og troverdighet. Thagaard (2013) mener reliabilitet handler om å stille seg kritisk til om utføringen

av prosjektet er utført på en tillitsvekkende og pålitelig måte. Thagaard (2013) påpeker at konsistens ikke er relevant i kvalitativ forskning ettersom utviklingen av dataene er en prosess hvor personene i feltet og forskeren samarbeider. Det pekes videre på at forskeren ikke kan opptre helt likt og nøyaktig på samme måte i undersøkelsessituasjonene og oppnå det samme resultatet flere ganger. Man må argumentere for reliabilitet ved å gjøre rede for hvordan dataene har blitt produsert og utviklet gjennom selve forskningsprosessen (Thagaard, 2013). I følge Thagaard (2013) kan vi si at reliabilitet handler om å overbevise de kritiske leserne om at forskningen din er gjennomført på en tillitsvekkende måte.

Man kan styrke reliabiliteten gjennom å gjøre forskningsprosessen gjennomsiktig (Silverman, 2011). Dette vil si å beskrive forskningsstrategiene og analysemetodene så detaljert som mulig. Thagaard (2013) påpeker at reliabilitet videre handler om i hvilken grad forskeren skiller mellom hennes egne vurderinger av innsamlet informasjon og selve informasjonen. Det er derfor viktig å tydelig redegjør for hva som for eksempel er et referat fra intervju og hva som er forskerens egne vurderinger av informasjonen slik at forskningsprosessen tydeliggjøres. Ved å benytte seg av lyd- eller videoopptak fra intervjuer gir man et bedre grunnlag for å utvikle data som er uavhengige fra forskerens egne oppfatninger enn dersom man hadde brukt notater som lett kunne blitt preget av forskerens rekonstruering av informantens utsagn (Thagaard, 2013). I følge Thagaard (2013) er det viktig at man som forsker argumenterer for reliabiliteten, noe som innebærer at man reflekterer over datainnsamlingens kontekst og hvordan relasjonen man har til informantene kan prege informasjonen man får.

Det er flere faktorer som kan påvirke reliabiliteten i en kvalitativ intervjuundersøkelse. Fra Kvale & Brinkmann (2015) trekkes det frem spørsmål om reliabilitet knyttet til intervjuer og valgte spørretekniker. Spørsmålene og måten man stiller spørsmålene på kan avspeile forskerens oppfatning som igjen påvirker selve prosessen om å få så fri beskrivelse som mulig i det semistrukturerte intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2015). Man må passe på at man ikke bruker ledende spørsmål, da ledende spørsmål kan føre til at forskeren får forventninger til hva og hvordan informantene svarer (Thagaard, 2013). I følge Silverman (2011) krever det teoretiske grunnlaget og forskerens forforståelse refleksjon knyttet til gjennomsiktighet. I følge Thagaard (2013) representerer det teoretiske grunnlaget tolkningsgrunnlaget til forskeren som foregår gjennom hele forskningsprosessen. Kvale & Brinkmann (2015) påpeker at transkriberingsprosessen også kan skape flere utfordringer ettersom transkribering er en fortolkningsprosess mellom talespråk og skreven tekst, noe som fører til den samme uttalelsen kan bli transkribert ulikt. Der hvor forskeren har mulighet for å påvirke resultatene må derfor konstante refleksjoner rundt reliabilitet være tilstede (Kvale & Brinkmann, 2015).

Det er i denne studien benyttet kvalitativt semistrukturert intervju, noe som kan skape vanskeligheter knyttet til å forsikre seg om at denne studien har høy reliabilitet. Intervjuene som tok sted var en prosess som skjedde gjennom samtale, hvor både forskeren og informantene ble påvirket av hverandre som igjen påvirket intervjuets resultat. Dette må man ta i betraktning da det ikke er sikkert at en annen forsker hadde fått det samme resultatet. For å derimot øke studiens reliabilitet og troverdighet er intervjuguiden og spørsmålene nøye planlagt slik at de i minst mulig grad var ledende slik at informantenes svar ikke ble påvirket. Det ble forsøkt å innta en tillitsfull og åpen rolle slik at det opplevdes trygt for informantene å svare ærlig, og ikke bare svare det de trodde jeg ville høre. For å ikke være avhengig av rekonstruering av notater ble det benyttet lydopptak av intervjuene når dataene skulle utvikles. For vise til gjennomsiktighet knyttet til reliabilitet har det blitt redegjort detaljert hvordan prosessen har vært og hvordan studien er gjennomført. På grunn av tidsmessige begrensinger så er en svakhet knyttet til reliabilitet at det kun har vært meg som har utført intervjuene, transkribert og analysert datamaterialet. For å styrket reliabiliteten kunne det deltatt flere forskere i studien.

3.9. Generalisering

Generalisering innebærer i følge Kvale & Brinkmann (2015) at dersom intervjuundersøkelsens resultater blir vurdert som pålitelige og troverdige, så må en vurdere om disse resultatene kun primært gjelder denne studien eller om de kan overføres til andre situasjoner, kontekster og personer. I kvalitativ forskning handler ikke generalisering om universell generalisering, men om det er mulig å overføre kunnskap fra en situasjon til en annen (Kvale & Brinkmann, 2015). Overførbarhet er begrepet Thagaard (2013) benytter for å forklare hvorvidt tolkninger som blir utviklet innenfor utnevnte rammer i et prosjekt også kan være relevant i andre sammenhenger. I denne studien vil dette si om tolkningene vil være relevante for alle innenfor samme yrkesgruppe, altså ansatte i barnehager, eller om det i tillegg kan gjelde for andre yrkesgrupper som arbeider med barn som f. eks barnevernsarbeidere. I kvalitative intervju kan det være vanskelig å generalisere da utvalget er relativt lite. Utvalget er for lite til å kunne si at resultatene kan kunne gjelde alle pedagogiske ledere i barnehager, men det kan gi oss noen interessante tendenser og betraktninger. Det er fenomenet som blir belyst av et lite utvalg som er interessant her (Kvale & Brinkmann, 2015). Det argumenteres også fra Maxwell (2009) at det finnes en verdi i forskning som mangler generalisering da forskningen kan være representativ for en større populasjon. Det vises videre til at denne typen forskning kan belyse en populasjon eller setting

som er ekstrem eller et ”ideal” (Maxwell, 2009). For å tydeliggjøre grunnlaget for forskerens tolkninger påpeker Silverman (2011) viktigheten av gjennomsiktighet. For å vise dette må man gjøre rede for hvordan analysen gir grunnlag for de konklusjonene man trekker.

Utvalget i denne studien besto bare av fire pedagogiske ledere, noe som medfører vanskeligheter med å generalisere funnene til å gjelde andre pedagogiske ledere på tross av at det ble vektlagt grunnlag for fortolkninger i oppgaven. Man kan i følge Thagaard (2013); Kvale & Brinkmann (2015) derimot argumentere for at en tolkning som blir utviklet i en sammenheng også kan være relevant og nyttig i andre sammenhenger, og at kunnskapsoverføringen derfor kan være et aktuelt aspekt ved generalisering. Man må også ta i betraktning at studien også har en nytteverdi for selve informantene som deltok, da det kan medføre økt refleksjon og bevissthet rundt temaet seksuelle overgrep i barnehagen. Dette var for øvrig et av målene mine med studien. Ellers kan studien bidra med ny innsikt og kunnskap for eventuelle lesere og forhåpentligvis tilføye noen nye perspektiver. Det må derimot påpekes at de forståelsene og beskrivelsene som fremkommer i studien nødvendigvis ikke kan overføres til andre utenfor konteksten, ettersom oppgaven kun belyser de aktuelle informantenes forståelse.

3.10. Mulige feilkilder

Mulige feilkilder er noe alle forskere må være oppmerksom på i forskningsprosjekt. Dersom man benytter seg av intervju som metode må man reflektere over ulike aspekter knyttet til feilkilder. Kvale & Brinkmann (2015) påpeker at intervju preges av en asymmetrisk maktrelasjon, noe som vil si at intervjueren ofte er den sterkeste parten på grunn av den vitenskapelige kompetansen man innehar, samtidig som det er intervjueren som tar initiativ, definerer og kontrollerer samtalen. Man må også som intervjuer være bevisst og reflektere både før, under og etter intervjuet da ulike aspekter kan påvirke intervjusituasjonen (Kvale & Brinkmann, 2015). Thagaard (2013) påpeker også viktigheten av at informanten har kontroll på hvilken kunnskap som blir formidlet til intervjueren. Dette krever i følge Thagaard (2013) at intervjueren er åpen og gir tilbakemeldinger til informanten slik at det blir utviklet en fortrolighet i intervjusituasjonen.

Som forsker må man være bevisst på at rollen som intervjuer kan ha påvirket intervjuene på en uheldig måte, men det er vanskelig å fastslå. For å unngå dette ble det nøye vektlagt å opptre så objektivt og ha stort fokus på informantenes beskrivelser, slik at utsagnene deres ble så ærlige som mulig. Silverman (2011) trekker derimot frem at en annen feilkilde kan være at et ønske av hvordan en ønsker å fremstille seg selv kan prege informantenes beskrivelser. For å unngå dette

så valgte jeg å ikke dele ut intervjuguiden i forkant, slik at de ikke leste seg opp og forberedte seg på hva de skulle svare. Det ble også vektlagt i starten av intervjuene at jeg ikke ønsket ”fasitsvar” men deres egne erfaringer og refleksjoner, samtidig som jeg betrygget dem med at ingen svar er riktige når det kommer til et slikt tema som seksuelle overgrep. Dette så ut til å gjøre dem litt mer rolige, da de alle uttrykte at de var nervøse for å si noe feil om et så viktig tema.

For at jeg skulle ha mulighet til å konsentrere meg om å være lyttende, stille gode oppfølgingsspørsmål og være oppmerksom på hva informantene formidlet ble det benyttet en lydopptaker. En lydopptaker kan også påvirke informantene og dermed hemme svarene som blir gitt. Det virket imidlertid som om de fleste glemte vekk lydopptakeren etter tid. I forkant av intervjuene ble lydopptakeren presentert samtidig som at det ble påpekt at lydopptakeren ble benyttet for å fremstille informantenes utsagn mest mulig korrekt. Informantene ble også gjort oppmerksom på at det kun var meg og veileder som skulle ha tilgang til opptakene, i tillegg til at opptakene skulle slettes ved prosjektets slutt. Det er ikke mulig å si noe om informantene har blitt påvirket av lydopptakeren, men man må være oppmerksom på at det kan være en feilkilde. Meningsinnholdet i datamaterialet er grunnlaget for resultat og drøfting. Det er viktig å være bevisst på hvordan egen forforståelse og refleksjon kan påvirke tolkningene og utviklingen av data. I følge Maxwell (2009) kan forforståelsen bidra til økt innsikt dersom man har et våkent blikk og er flink til å reflektere over forforståelsen gjennom hele prosessen. Det ble derfor redegjort for og reflektert over egen forforståelse gjennom hele prosjektets prosess slik at jeg kunne være mest mulig nøytral i tolkningsprosessen for å unngå bias altså publiseringsskjevhet (Maxwell, 2009).

4. Resultater og drøfting

I dette følgende kapittelet vil de empiriske funnene bli presentert, tolket og drøftet opp mot teori om seksuelle overgrep som ble presentert i kapittel 2.

I denne studien ble det benyttet kategorisering og koding som utgangspunkt for analysen.

I dette kapittelet presenteres de ulike kategoriene samt underkategorier som undersøkelsens funn. Kategoriene ble utarbeidet med utgangspunkt i studiens teoretiske grunnlag, forskningsspørsmål og ut fra hovedtemaene fra intervjuguiden (vedlegg: 2). Analysen og drøftingen vil dermed følge temaene til intervjuguiden og forskningsspørsmålene.

Når man sitter på et samlet antall på 60 sider med transkripsjoner krever det en nøye og grundig utvelgelse av informantenes utsagn, slik at det blir mest mulig relevant opp mot problemstillingen og forskningsspørsmålene.

Empirien og drøftingen rundt vil bli presentert samtidig under hvert tema slik at fremstillingen blir mest mulig ryddig og systematisk og får en rød tråd gjennom kapittelet.

På grunn av blant annet anonymisering og sensitiv informasjon kan setningene bli markert med "(...)" dersom noe er utelatt eller anses som mindre relevant informasjon, i tillegg til at alle hun/han- betegnelser knyttet direkte til saker, vil bli byttet ut med "barnet".

De ulike funnene vil avslutningsvis i oppsummering og avslutningskapittelet bli drøftet opp mot studiens problemstilling og forskningsspørsmål:

Hvilken erfaring og kompetanse har pedagogiske ledere om temaet seksuelle overgrep av barnehagebarn og hvordan kan forholdene tilrettelegges slik at flere overgrep avdekkes og forebygges i barnehagen?

1. Hvilken erfaring har pedagogiske ledere med seksuelle overgrep av barnehagebarn?
2. Hvilke utfordringer nevner pedagogiske ledere ved det å snakke med barn og andre voksne om seksuelle overgrep?
3. Hvilken kompetanse trekker pedagogiske ledere frem som viktig i arbeid med seksuelle overgrep?
4. Hva må gjøres for å øke kompetansen på seksuelle overgrep i barnehagen slik at flere overgrep forebygges og avdekkes?

4.1. Grunnleggende informasjon og pedagogenes vurderinger av eget kompetansegrunnlag

På grunn av et stort omfang av datamateriell og oppgavens begrensning vil dette innledende temaet/kategorien bli presentert så kort og konsist som mulig blant annet gjennom noen skjema. Dette er for å ha mest fokus på de fire forskningsspørsmålene da det er de som er oppgavens hovedkjerne. Det er derimot en forutsetning å ha denne bakgrunnsinformasjonen for å bedre kunne forstå informantenes videre uttalelser om erfaring og kompetanse om seksuelle overgrep. For å gi en oversikt over pedagogenes bakgrunn og grunnlag er det blitt laget et skjema. Dette skjemaet tar for seg de fire pedagogenes utdanning, hvor lenge de har arbeidet i barnehage, hva de har jobbet som og hvilke aldersgrupper de har erfaring med. Det er verdt å påpeke at alle fire pedagoger arbeider i forskjellige barnehager, men i samme kommune.

Denne bakgrunnsinformasjonen brukes til å bidra til å belyse forskjeller og ulikheter mellom informantenes svar og utsagn.

	Utdanning	Tid i bhg	Jobbet som	Erfaring med
Pedagog A	Førskolelærer	8 år	Ped.leder i 8 år	Alle aldersgrupper. Mest erfaring med 3-6 åringer
Pedagog B	Førskolelærer	28 år	Styrer i 7 år Ped.leder i 21 år	Mest erfaring med 3 – 6 åringer
Pedagog C	Førskolelærer	30 år	Ped.leder i 30 år	Alle aldersgrupper. Mest erfaring med 1-3 åringer
Pedagog D	Førskolelærer	Ca. 16 -17 år	Assistent ca. 2-3 år Ped.leder i 14 år	Mest erfaring med 3- 6 åringer

Man ser i denne oversikten at det er litt forskjellig erfaring i forhold til hvor lenge de har jobbet i barnehage, hvilken rolle de har hatt, og hvilken aldersgruppe de har mest erfaring med.

De første spørsmålene i intervjuguiden (Vedlegg: 2) dreier seg om informantenes egne vurderinger av kompetansegrunnlaget om seksuelle overgrep. Dette belyses i form av spørsmål som hvor de har fått kunnskap om seksuelle overgrep, om de anser sin egen kunnskap som tilstrekkelig, om utdanningen har bidratt til kunnskap om temaet og hvor mye og hvilket fokus

temaet har hatt i løpet av deres tid som ansatt i barnehagen. Også her fremstilles/oppsummeres noen av svarene i et skjema for å gjøre det oversiktlig.

Kunnskapsgrunnlag

Pedagog A	- "Litt i utdanningen, et grunnleggende kurs fra kommunen som ikke gikk særlig i dybden, på et foreldremøte, litt i jobb, søkt en del kunnskap selv"
Pedagog B	- "Nyhetssaker, media, samarbeid med barnevern, litt ifbm. "tidlig innsats, litt fra kommunen og fra jobb (aldri fått kurs eller tilbud om kurs om temaet)"
Pedagog C	- "Litt når jeg var nyutdannet (...) da fikk vi et generelt kurs om vold, omsorgssvikt og det med å møte barn i sorg." - "Har og vært innom Kvello og risikofaktorer. (...) jeg opplever at seksuelle overgrep er et tema som ofte blir lagt i en stor bolk med masse forskjellig"
Pedagog D	- "Media, lest og jobbet litt med caser" - "Jeg lærte mest når det var et tilfelle her i barnehagen hvor vi hadde en mistanke om et barn kanskje var utsatt for noe. Da kontaktet vi barnevernet og de gav oss ulike råd og tips til hva vi kunne gjøre, og hva vi kunne se etter."

Tilstrekkelig kunnskap?

Pedagog A	"Vet ikke, altså det vil jo aldri være tilstrekkelig kunnskap egentlig, det er alltid noe nytt man kan lære..."
Pedagog B	"Absolutt ikke, det blir veldig sånn synsing og tro"
Pedagog C	"Nei, absolutt ikke. Det var litt derfor jeg stilte som informant til oppgaven din og, slik at jeg forhåpentligvis kunne lære litt mer"
Pedagog D	"Nei absolutt ikke, jeg vil gjerne lære mer om dette."

Utdanningens bidrag til kunnskap

Pedagog A	"Litt, vi hadde et tredagers intensivkurs det tredje året på førskolestudiet (...) Andre som jobber her har ikke hatt noe om dette i utdanningen, så jeg er veldig glad at vi hadde om det"
Pedagog B	"Absolutt ingenting, men for 28 år siden så var jo ikke det et tema det var noe særlig fokus på. Det var tabu å snakke om sånn."
Pedagog C	"Litt i slutten av utdanningen før jeg var nyutdannet, så ja kanskje en begynnende kunnskap da, men absolutt ikke nok. Har jo heldigvis fått litt kurs"

	<i>underveis igjennom jobben, men heller ikke det har vært tilstrekkelig”</i>
Pedagog D	<i>”Kan ikke huske om vi hadde, mest sannsynlig litt (...) jeg tror ikke jeg vil si at den har bidratt noe nevneverdig. Men det er jo 14 år siden som sagt, så det er jo litt vanskelig å huske. Men det er absolutt noe som burde vært et fokusområde i utdanningen.”</i>

Barnehagen – hvordan har temaet vært representert?

Pedagog A	<i>”Vi har jo hatt saker der det har vært mistanke om enten vold eller lignende, og da har vi jo diskutert dette på ped. ledermøter og diskutert med kolleger... Men det har ikke vært et stort tema på f. eks planleggingsdager, møter eller kurs, sett bort fra det ene foreldremøtet og at vi tar opp temaet med førskolegruppen.”</i>
Pedagog B	<i>”Dessverre veldig lite fokus på dette.(...). Vi har ikke hatt temaet oppe til drøfting på planleggingsdager og lignende, kun litt diskusjoner i enkeltsaker.”</i>
Pedagog C	<i>”Nei, altså det har jo hatt litt fokus, bla. når vi gikk igjennom Kvello-kurset og vi leste boken som handlet om disse risikofaktorene, så gikk vi jo igjennom en del knyttet til temaet, men det omhandlet også en del andre ting. Men ikke noe sånn veldig konkret om seksuelle overgrep som et hovedtema.”</i>
Pedagog D	<i>”Det går litt i bølger.. Det var jo blant annet den der Bjugn-saken, sant og da ble det kanskje litt ”overfokus” på temaet (...) Det har i grunnen ikke vært et tema her..(...). Ikke noe tema på planleggingsdag eller kurs angående dette. (...) Men direkte i barnehagen så var det knyttet til en sak hvor vi hadde mistanke, da ble det jo et tema for oss voksne det angikk”</i>

Ut fra disse spørsmålene og utsagnene kan det oppfattes som at det er et varierende kunnskapsgrunnlag som omhandler seksuelle overgrep blant disse fire informantenes utsagn. Dette er riktignok basert på deres egne uttalelser og vurderinger, men det kan vise seg at de kan mer enn de tror selv.

Pedagog A er kanskje den som stikker seg ut som den med mest kunnskap om temaet, til tross for at hun er den med minst jobberfaring i barnehagen, men hun har igjen hatt temaet i løpet av utdanningen. Dette kan bety at temaet har vært mer aktuelt i de siste årene og at temaet kanskje var mer tabubelagt før og ikke hadde så stort fokus når de andre tre tok utdanning. To av informantene nevner media og nyhetssaker som en kilde til kunnskap, noe som stemmer godt med tanke på alle nyhetene om overgripere som er tatt for seksuelt misbruk av barn, da for

eksempel Dark Room-saken hvor til nå 84 personer er siktet for ulike former for seksuelle overgrep mot minst 300 barn helt ned i spedbarnsalderen (NRK, 2018). Det trekkes også frem at en god kilde for kunnskap var når de samarbeidet med barnevernet i ulike saker. Noen har også fått kurs, mens andre ikke, noe som tyder på at selv om man er i samme kommune så får man ikke nødvendigvis tilbud om de samme kursene – til tross for at man gjerne ønsker det. Ingen av informantene har erfart at seksuelle overgrep har vært et tema på planleggingsdager eller lignende i barnehagen, noe som for var overraskende da dette temaet både er viktig og aktuelt. Pedagog A trakk derimot frem at hennes barnehage hadde valgt å ha temaet på et foreldremøte. Dette kommer tydeligere frem i underkapittelet ”utfordringer med å snakke om seksuelle overgrep” i underkategorien ”foreldresamarbeid”.

I tillegg forteller Pedagog A at seksuelle overgrep er et tema de årlig tar opp med skolestarterne. Det er i hovedsak for forebyggende årsaker, men også som kilde for avdekking ved å gi barn som blir utsatt for seksuelle overgrep en forståelse og et mentalt språk slik at de kan fortelle dersom de blir utsatt for noe. Hvordan dette blir tatt opp med barna blir grundigere forklart i underkapittelet ”Kompetanse del 1: avdekkingsperspektivet, og tatt opp igjen i ”Kompetanse del 2: forebyggingsperspektivet”. Pedagog A forteller om bakgrunnen til hva som gjorde at hun tar opp temaet med barna i hennes barnehage:

”Jeg leste en gang en artikkel om noen i Oslo som reiste rundt i barnehager og fortalte om blant annet seksuelle overgrep for barn fra 3års-alderen og opp. Og jeg stusset på at vi ikke hadde dette tilbudet i vår kommune, så var derfor jeg startet opp med det i vår barnehage. Det var ikke noen påvirkning fra styrer eller noe fra det politiske hold, kun eget initiativ etter inspirasjon fra hvordan de utførte dette, jeg tror det var Stine Sofie Stiftelsen. (Pedagog A)

Dette utsagnet belyser hvilke tilfeldigheter som spiller inn på hva barnehagen velger å formidle til barna. Ettersom seksuelle overgrep ikke er et obligatorisk tema som alle barnehager i kommunen skal ha på agendaen, kan det derfor bli opp til hver enkelt barnehage, eller enda mer tilfeldig – opp til hver pedagog om de skal ta opp temaet eller ei.

4.2. Lovverk, planer og barnehagens ansvar

I intervjuguiden (vedlegg 2) var det også med tre spørsmål angående lovverk og planer, og barnehagens ansvar. Spørsmålene gav interessante besvarelser, men på grunn av stort dataomfang ble disse spørsmålene ikke like mye vektlagt da spørsmålene ikke er like relevante for å svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene. Man kommer på en annen side ikke

utom disse punktene når man snakker om pedagogers erfaring og kompetanse om seksuelle overgrep av barnehagebarn, ettersom det krever at barnehageansatte har kjennskap til lovverk, omfang, planer/rutiner og hvilket ansvar de har som pedagogisk ledere. For å oppsummere svarene på disse tre spørsmålene kort så hadde alle de fire informantene god kjennskap til opplysningsplikten, punktet i rammeplanen under og hvordan de skulle forholde seg til denne dette til tross for at de ikke anså sin egen kompetanse som god nok på temaet.

”Gjennom den daglige og nære kontakten med barna er barnehagen i en sentral posisjon til å kunne observere og motta informasjon om barnas omsorgs- og livssituasjon. Personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages. Personalet skal kjenne til opplysningsplikten til barnevernet, jf. Barnehageloven § 22” (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Fra informantenes utsagt fremkommer også at ingen av de fire barnehagene de jobber i har en skriftlig handlingsplan/beredskapsplan eller skriftlige rutiner å forholde seg til dersom mistanken om et seksuelt overgrep blir en realitet. Pedagog A forteller at de har en uskreven regel/rutine på å notere eventuelle hendelser og observasjoner med dato, slik det finnes en historikk og et godt grunnlag for eventuell oppmelding, Pedagog D uttrykker noe lignende:

”Vi har mer sånn uskrevne regler/rutiner når det kommer til dette...De fleste vet nok hva de skal og bør gjøre. Men det hadde vært godt å egentlig hatt en slags beredskapsplan til hvordan vi skal gå frem og hva vi skal gjøre. Jeg tror de fleste er så utrolig redd for å gjøre noe feil. (...) En annen ting vi gjør er: viss du ser noe, notèr, og husk dato! For da har du en historikk, for viss det blir rettsak, så kan du ikke sitte der og si ”jeg tror, eller jeg mener”, du må ha konkrete bevis. Så vi har en loggbok hvor vi noterer når det er noe vi reagerer på, så det er jo noe av det nærmeste vi har mtp skrifilighet da, og jeg sier til assistentene at det er superviktig å notere, da har du noe håndfast. En veldig viktig rutine”. (Pedagog D)

Dette er i tråd med Redd Barna (2018) sin anbefaling om at alle landets kommuner bør ha egne beredskapsplaner og handlingsplaner for seksuelle overgrep mot barn, slik at barnehager, skoler og fritidsarenaer vet hva de skal gjøre dersom man får mistanke om at et barn er utsatt for vold eller seksuelle overgrep.

Kommunen alle fire informantene arbeider i har også utgitt en rutine ved mistanke om vold eller seksuelle overgrep, noe ingen av informantene nevner. Denne beskriver godt hva du skal gjøre dersom barnet forteller eller viser tegn på at det blir utsatt for seksuelle overskridende

handlinger. På grunn av anonymitet nevnes ikke denne kommunen verken i oppgaven eller i referansene. Rutineplanen er i tråd med anbefaling om handlingsforløp ved mistanke, noe som blir tatt videre opp i neste underkapittel ”Pedagogenes erfaringer med temaet seksuelle overgrep”, under ”Videre handling, tanker/følelser, samarbeid internt/eksternt.” Det at ingen av informantene nevner denne rutineplanen for mistanker om vold og seksuelle overgrep kan tyde på at kommunen eller barnehagens ledelse ikke har formidlet denne godt nok til ansatte.

Informantene anser videre at de alle har et stort lederansvar knyttet til temaet, og at assistentene er avhengig av deres initiativ, kompetanse, veiledning og ledelse. De vektlegger også at de som pedagogiske ledere igjen er svært avhengig av en ledelse som velger å ta opp og ha fokus på et tema som seksuelle overgrep. Det skal ikke måtte være slik at tilfeldigheten styrer om temaet blir vektlagt eller ei.

4.3. Pedagogenes erfaringer med temaet seksuelle overgrep

I dette underkapittelet presenteres forskningsspørsmålet ”Hvilken erfaring har pedagogiske ledere med seksuelle overgrep av barnehagebarn?”. Denne bolken innbefatter fire spørsmål, med flere oppfølgingsspørsmål, som dreier seg om pedagogenes mistanke, hva som utløste mistanken, tankene og følelsene rundt mistanken, prosedyren og handlingsforløpet og samarbeid internt og eksternt. Flere av disse spørsmålene og informantenes utsagn går veldig inn i hverandre, noe som krevde litt hopping hit og dit for å få frem meningsinnholdet.

Forskningsspørsmålets hensikt er heller ikke å grave i alle detaljer men å få et nyansert bilde over pedagogenes erfaringer. Informantene var også veldig varsomme med å fortelle, noe som krevde en del oppfølgingsspørsmål i enkelte tilfeller. For å ivareta anonymiseringen på best mulig måte er alle ”han/hun”- betegnelser i informantenes utsagn byttet ut med ”barnet”.

4.3.1. Mistanke

De fire informantene oppgir alle at de har hatt en eller flere mistanker, men det har ikke blitt avdekket seksuelle overgrep i noen av sakene. På spørsmål om hva som utløste mistanken, forteller informantene følgende:

Pedagog A trekker frem 1 mistanke i løpet av 8 år.

”Barnet snakket veldig mye om sex og om ting som jeg ikke synes barn bør vite noe om. (...) Jeg visste ikke akkurat var det var, men jeg synes det var litt rart at barnet snakket så mye om seksuelle ting. Og en gang når jeg kom inn på avdelingen så viste barnet en sex-stilling til et annet barn, og det er jo ikke akkurat en normal ting å gjøre. Så det var liksom den type ting som gjorde at jeg reagerte.” (Pedagog A)

Pedagog B trekker frem 2 mistanker i løpet av 28 år.

”Den ene gangen så var det en samtale med barnet som utløste det, så jeg fikk en undring angående det. Andre gangen var det rett og slett samspillet og samværer mellom barnet og foreldrene som utløste det.” (Pedagog B)

Pedagog C trekker frem 1 mistanke i løpet av 30 år.

” Ja, jeg hadde en sak når jeg var nyutdannet. Og det var jo rett etter vi hadde hatt det kurset i utdanningen. Så var det en episode som jeg liksom stussa litt over. Det var noe i rolleleken, en seksualisert atferd og noe som barnet sa og gjorde som var unormalt som jeg stilte spørsmål ved.” (Pedagog C)

Pedagog D trekker frem 1 mistanke i løpet av 14 år.

”Ved dette barnet var det flere ting som mange reagerte på, og barnet var allerede i systemet med PPT. Det var blant annet måten barnet var kledd på, for små klær. Men det som det ble slått ”alarm om”, var at barnet hadde snakket om en person som hadde passet på barnet som var så veldig snill. (...) Barnet la seg ofte i fosterstilling, noen ganger så det ut som barnet onanerte/tilfredsstilte seg selv, mens andre ganger var det mer som en flukt? – tolket vi det som, det kom litt an på dagsform.(...) Så det var gjerne en kombinasjon av det at barnet la seg ned, noe det omtrent hadde gjort så lenge hun hadde gått i barnehagen, og det at barnet dro frem denne personen som hadde passet på barnet. Men barnet hadde ikke noe seksualisert lek på noe vis, og var ikke opptatt av det. Barnet hadde alltid noen å leke med, og var ikke noe tilbaketrukket på noe vis.” (Pedagog D)

Disse utsagnene viser ulikheter fra hvilke tegn/signaler og atferd som var den utløsende årsaken for mistanke. Dette gjenspeiler seg også i teori da barn reagerer særdeles forskjellig på å bli utsatt for overgrep, noe som gjør det utfordrende å oppdage (Søftestad, 2018).

Som redegjort for i oppgavens teorikapittel finnes det ulike tall og ulike undersøkelser på omfanget på barn som blir utsatt for seksuelle overgrep i løpet av barndommen (Thoresen &

Hjemdal, 2014). Dette tilsier at i løpet av alle disse årene pedagogene har jobbet i barnehage så har det med all sannsynlighet gått barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, som ikke har blitt oppdaget. Dette er også noe alle pedagogene trekker frem som en bekymring, da det kan tyde på at kompetansen på seksuelle overgrep ikke har vært god nok for å oppdage disse barna.

4.3.2. Videre handling, tanker/følelser, samarbeid internt/eksternt

Videre ble informantene spurt om videre handlingsforløp, hvilke tanker/følelser de hadde, om de meldte bekymringen, og tidsperspektiv fra mistanke til eventuell bekymringsmelding og hvordan de opplevde et evt. samarbeid med barnevernet. På spørsmål om hvordan de ville gått frem ved mistanke, svarer de at det avhenger av hvordan mistanken finner sted men at de har løsninger.

”Si at viss jeg har en samtale med et barn om noe som får meg til å vekke mistanke så tar jeg først samtalen med barnet og ivaretar det og samtalen på best mulig måte. Deretter drøfter jeg det med styrer. Jeg unngår også å snakke med de andre på avdelingen før jeg har fått snakket med styrer. Så blir det jo eventuelt ut fra hva det gjelder når vi observerer litt mer, at vi tar kontakt med barnevernet og hører hva de råder oss til i saken i og med at vi har en bekymring.”
(Pedagog B)

”Først snakke med barnet, skrive ned hendelser/observasjoner og dato, diskutere dette med styrer, ta kontakt med barnevernet for å få råd, ha en eventuell oppfølgingssamtale med barnet, så skrive en eventuell bekymringsmelding.” (Pedagog A)

Pedagog C og D uttrykker det samme. Informantenes forståelse for prosedyre ved mistanke er i tråd med det kommunen de jobber i anbefaler, det stemmer også overens med det Nordhaug (2018) beskriver. Avhengig av hvordan det hele startet blir det anbefalt å ta opp det du har observert eller det barnet har fortalt med nærmeste leder, og evt. kontakte barnevernet for råd, etterfulgt av å ta en vurdering om oppfølgingssamtale og å eventuelt lage en sikkerhetsplan med barnet, før man sammen med styrer skriver ned hva som er observert eller barnet har fortalt i en bekymringsmelding (Nordhaug 2018). Hvordan man skal snakke med barnet og ivareta barnet blir tatt opp i underkapittelet ”Kompetanse del 1, avdekkingsperspektivet” under samtalekompetanse.

Alle fire pedagogene drøftet mistankene sine med styrerne. Etter at Pedagog C tok saken opp med barnevernet ble saken avsluttet da det ikke ble funnet noen tegn til bekymring. Pedagog B

tok den ene saken videre til barnevernet og foretok en oppmelding hvor det senere ikke ble avdekket seksuelle overgrep men omsorgssvikt.

I Pedagog B sin andre sak ble det løst opp internt ved å ta det direkte opp med foreldrene:

” I den andre saken måtte vi være i direkte dialog med foreldrene, der hvor jeg synes at det var noe spesielt med samværet mellom barnet og foreldrene. Jeg husker at jeg grudde meg veldig til å ta dette opp med dem. Men det ble egentlig en god opplevelse som det ble ryddet godt opp i. Det gjorde at vi fikk en god utvikling i saken og det ble fulgt godt opp fra begge parter.”(Pedagog B)

Videre forteller pedagog D:

”Barnevernet kom her innen et par dager og ble fortalt hva vi hadde opplevd. De hadde med seg en bok som de ville vi skulle lese for barnet og fortalte sikkert litt om seksuell atferd og signaler osv. (...) Det var veldig fokus på dette med hemmeligheter, for barnet får ofte beskjed om at ”dette er vår lille hemmelighet, ikke si det til noen”. Målet var å få barnet til å skille hva som er en god hemmelighet og hva som er en vond hemmelighet, som barnet må fortelle om. (...) Viss det hadde vist seg at barnet hadde en hemmelighet som var mistenkelig så hadde de nok gått videre med saken. Denne boka hadde vi i en ukes tid, eller kanskje litt lengre, hvor barnet ble lest for flere ganger. (...) På bakgrunn av dette kombinert med allerede var i PPT sitt system at jeg tror de konkluderte med at det ikke var noe videre grunn til mistanke, ut fra reaksjonen til barnet.” (Pedagog D)

Pedagog A forteller at styreren sa hun skulle notere alle hendelsene og når de hadde skjedd og tok det så videre med barnevernet etter et par uker, hvor de så gikk igjennom de 5-6 observasjonene hun hadde gjort. I sakene til pedagog A og D var begge barna allerede i systemet til PPT på grunn av ulike vansker, noe som gjorde det ekstra utfordrende å ta stilling til om barnet var utsatt for noe eller om de ulike hendelsene skyldtes vanskene barna hadde.

”Sett vekk fra observasjon så var det ikke noe mye mer som skjedde. Men det hører til historien at dette barnet hadde en del sosiale vansker (...) på grunn av dette sa barnevernet: Her er det jo en hel pakke, så på grunn av det så kan det være at barnet ikke har helt de forventede hemningene. Så sa de at vi skulle se det an litt og når vi hadde fokus på det og øyne på barnet i tillegg til en god dialog så avtok jo denne seksualiserte atferden gradvis. Så kan tyde på at barnet nettopp hadde ”oppdaget” kroppen og synes det var spennende. (...) Men det blir jo

spesielt vanskelig når barnet faktisk har fått utpekt f.eks. sosiale vansker og man får en mistanke på bakgrunn av atferd – og faktisk vite hva som skyldes vansken og hva som skyldes eventuelle overgrep – og om det eventuelle overgrepet er det som har skapt vansken. Dette er viktig å tenke godt igjennom.” (Pedagog A)

Pedagog D forteller videre:

”Nå var jo dette et barn som hadde ekstraressurs på seg og hadde litt forskjellige utfordringer. Så var det liksom ”atferden og vanskene” som gjorde at barnet la seg ned i fosterstilling og gjorde forskjellig, eller ble barnet utsatt for noe? Det er utrolig vanskelig å skille det.

Jeg tenker på barn med funksjonshemninger og andre diagnoser hvor de kanskje ikke evner å si i fra heller, de har faktisk ikke muligheten til det...” (Pedagog D)

Kvello (2010) skriver at barn med særskilte behov oftere er utsatt for seksuelle overgrep enn andre barn. Kvello (2010) refererer til en forekomststudie fra Sullivan & Knutson som blant annet konkluderte med at barn med funksjonshemninger utsettes to til tre ganger så ofte for seksuelle overgrep som andre jevnaldrende. Årsakene er at barn med funksjonshemninger ofte har store vansker med å fortelle og formidle overgrepene til andre, samt at de ofte er avhengige av intimpleie og er mer isolert sosialt og delvis fysisk enn jevnaldrende, kombinert med at de til tider tas hånd om av profesjonelle fremfor foreldrene (Kvello, 2010). Dette stemmer også videre med det det Redd barna (2018) skriver om at seksuelle overgrep oftest begås av personer som barnet har en relasjon til, som f. eks ansatte på institusjoner som avlastningshjem, omsorgsbolig, barnebolig eller barnevernsinstitusjoner. Personer som jobber med barn med ulike funksjonsnedsettelse eller sosiale og emosjonelle vansker kan utnytte disse relasjonene til å begå overgrep (Redd barna, 2018). Det er derfor veldig viktig som Pedagog A og D uttaler om å tenke godt igjennom hva vanskene og atferden til barnet skyldes, samt å være bevisst og observant på at barn med særskilte behov er mer utsatt enn andre.

Når det kommer til tankene og følelsene rundt mistankene og eventuelle oppmeldinger trekker alle informantene frem usikkerhet, og viktigheten med en god støtte i styrer. Pedagog B uttrykker:

” I den ene saken (med omsorgssvikt) tenkte jeg mye på konsekvenser for hva dette ville bety for meg og for barnet. Så da var det godt å ha en styrer som du kunne drøfte det med og få støtte og bekreftelse. Jeg følte meg jo mye tryggere når jeg hadde hatt den dialogen med barnet. Jeg var mer sikker i min sak når ting kom frem i dialogen vi hadde sammen. I den andre saken med

samspill mellom barn og foreldre tenkte jeg mye sånn "tolker jeg ting rett?", "ser jeg rett?", "har jeg rett til å ta dette videre?", altså foreldre er jo forskjellige." (Pedagog B)

Når informantene ble bedt om å beskrive internt/eksternt samarbeid, med spesielt fokus på barnevern, dukker ulike erfaringer opp. De oppgir alle fire at de fikk god støtte og samarbeidet veldig godt med styrerne sine i sakene. Pedagog A synes hun fikk den hjelpen fra barnevernet som trengtes der og da, men følte ikke at hun fikk noe særlig nøye videre oppfølging fra dem i akkurat hennes sak. Pedagog B synes at samarbeidet var godt, saken ble fulgt opp og veiledningen var god. Pedagog D opplevde også samarbeidet som bra, hun synes de var kjappe og hadde god oppfølging videre. Pedagog C derimot har en litt annen erfaring og opplevelse, hun forteller følgende:

"Jeg føler jo helt ærlig at det er litt enveiskommunikasjon i mitt tilfelle. Viss jeg har vært bekymret så har jeg gitt de masse informasjon og meldt inn, og så blir vi bedt om å vente mens det utredes, uten at vi får noe info underveis. Det er så tøffe ting, sant, etter du har meldt noe opp så går du jo rundt der å lurer på hva som skjer. Så får du liksom den der "saken er avsluttet" men du får ikke vite noe om hvorfor, eller noen råd/tips til hva en kan gjøre i etterkant, spesielt viss barnet fortsatt virker berørt av noe. Så da sitter du igjen der da, og lurer på om jeg gjorde rett? Familien har kanskje flyttet ut av kommunen. Hvorfor flyttet d, var det på grunn av ubehageligheten ved at vi meldte de til barnevernet, eller fordi de ville fortsette å gjøre overgrep mot barnet? Man sitter ofte igjen med en million med spørsmål etter en slik sak, så det er tøft og vondt når vi ikke får noen spesiell oppfølging fra barnevernet."(Pedagog C)

Denne uttalelsen stakk seg ut, siden erfaringen både er ekte, realistisk og vond da man som pedagog er veldig avhengig av å ha tillitt til barnevernet i slike saker. Og man må jo håpe at slike erfaringer ikke fører til mangel på tillit til barnevernet slik at man unngår å melde fra ved mistanke om at et barn utsettes for seksuelle overgrep. Med utgangspunkt i de andre tre sine erfaringer så kan man ikke annet enn å håpe at dette ikke er tilfellet for andre som skal samarbeide med barnevernet i fremtiden.

På spørsmål om hvordan informantene opplevde barna i forhold til f. eks lek, samspill med andre og evne til å løse oppgaver, fortalte alle fire pedagogene at barnet skilte seg ut fra de andre på en eller annen måte. Men her må det understrekes at det ikke ble avdekket seksuelle overgrep i noen av tilfellene som informantene hadde mistanke. Derfor anses svarene til informantene på dette

spørsmålet som litt uaktuelle i dette tilfellet da grunnene for at pedagogene fikk mistanke ikke skyldtes seksuelle overgrep, men hadde andre årsaker. De har uansett reagert riktig ved å melde i fra på bakgrunn av mistankene, for det er bedre å melde fra en gang for mye enn å ikke melde fra i det hele tatt. Pedagogenes kompetanse om signaler, tegn og atferd tas videre opp i underkapittelet ”Kompetanse del 1: avdekkingsperspektivet”.

4.4. Utfordringer med å snakke om seksuelle overgrep

Dette underkapittelet tar for seg det andre forskningsspørsmålet ”Hvilke utfordringer nevner pedagogiske ledere ved det å snakke med barn og andre voksne om seksuelle overgrep?”

Dette forskningsspørsmålet preges gjerne av litt individuelle responser ut fra hva man har i bagasjen selv av erfaringer. Under denne bolken i intervjuguiden finnes to spørsmål som hvorfor de tror noen kvier seg om å snakke om seksuelle overgrep, hvordan foreldresamarbeidet oppleves og hvilke utfordringer de kan møte i den forbindelse. I denne bolken er foreldresamarbeidet det som er det mest omfangsrike da dette fikk mest respons fra informantene.

4.4.1. Årsaker til hvorfor det er utfordrende

På spørsmålet om de kunne oppgi årsaker til hvorfor noen kvier seg for å snakke om seksuelle overgrep kom det en del forskjellige svar fra informantene.

Et vondt, sårt og tabubelagt tema:

I en barnehage vil det alltid være forskjellige individer, med ulik bakgrunn, utgangspunkt, og opplevelser og man vet ikke alltid hvordan alle reagerer på et slikt tema som seksuelle overgrep. Pedagog A uttrykker dette på en god måte:

”Det er jo selvfølgelig et veldig sårt tema, og veldig individuelt. Jeg synes ikke det er noe problem å snakke om det. Men for andre er det kanskje vanskelig viss de kjenner noen som har opplevd noe eller kanskje har opplevd noe selv som er vanskelig (...) En gang ble det vist en film som omhandlet seksuelle overgrep på et møte. Da var det en kollega som ble så uvel/berørt av filmen at hun valgte å gå ut av møterommet. Man kjenner jo ikke alltid til bagasjen til kollegaene dine, plutselig har de opplevd noe selv og man vet ikke helt hvordan de reagerer.” (Pedagog A)

Til tross for at temaet seksuelle overgrep preges av mye mer åpenhet og mobilisering enn tidligere, knyttes tabubegrepet fremdeles til temaet, også fra informantene. Søftestad (2018) beskriver tabu som et sosialt forbud mot å synliggjøre eller fortelle. Jensen (2002) skriver at selv om seksuelle overgrep mot barn blir tematisert så fremstår fenomenet fortsatt som tabuisert, underkommunisert og ikke eksisterende i enkelte familier. Dette fremkommer også fra informantene som beskriver at tematikken som flau, stigmatiserende, tabubelagt og at man kan forbinde det med skam. Pedagog B, C og A forteller:

”Nei, det er jo rett og slett at det er så vondt når du oppdager/mistenker noe. Så er det jo rett og slett for å legge litt lokk på det. Så det er rett og slett at man ikke vil ha realiteten på bordet. Jeg håper jo virkelig at ikke barnehageansatte har stagninger på det, men selvfølgelig har nok flere det dessverre.” (Pedagog B)

Det er kanskje litt sånn tabu, litt privat og vanskelig å snakke om. Sånn personlig synes jeg det har vært vanskelig når jeg har tatt opp f. eks det med selvstimulering med foreldre. At jeg må spørre om dette skjer hjemme og, at vi har sett ”det og det”. Så da har jeg jo tatt det opp med foreldre... og da er det en del som ikke vil se det, ”nei, de gjør ikke det hjemme”. Så det er jo litt ubehagelig, og man føler litt skam, og at det kanskje ikke er noe man snakker om til andre” (Pedagog C)

”Personlig synes jo ikke jeg det er noe vanskelig å snakke om, men flere vet kanskje ikke helt hva de skal si når de skal ta det opp med barn i f. eks samling. De er redd for å si ting feil eller si det på feil måte, eller at de blir så flaue selv. (...)Så det er mye bedre å snakke om det når barna er i barnehagealder, men gamle nok til å forstå, slik at det ikke er så unormalt (...) Vi kan jo håpe at på grunn av det blir mer og mer normalt å snakke om slike tema som seksuelle overgrep, at flere og flere barn får høre om det fra sine foreldre, eller i barnehagen, så når de selv er voksne så kan de fortelle om det til sine barn igjen. Slik at det blir et mindre tabu tema å snakke om.” (Pedagog A)

Disse utsagnene tar opp at pedagogene kjenner på en del følelser og har en del tanker rundt hvorfor det kan være vanskelig å snakke om tema som seksuelle overgrep. Det er heldigvis mye som skjer i samfunnet generelt som er med å bidra til at det blir mer åpenhet rundt temaet.

Mangel på kompetanse:

For å oppnå mestring angående et tema kreves kompetanse. Pedagog A var så vidt inne på dette i forrige spørsmål ved at flere ikke vet helt hvordan eller hva de skal si når de skal ta temaet opp med barn i samling. Pedagog D har disse tankene:

”Nei det er jo først og fremst flaut... stigmatiserende, litt tabubelagt, ikke minst dette med mangel på kompetanse... du føler deg gjerne litt på tynn is. Det burde vært mye mer om dette i utdanningen, bare tenk på barns utvikling, der er det mye fokus, så det kunne fint kobles inn der, samme med kompetanse om traumatiserte barn, det kunne vi hatt mer om. Tenker bare når du får flyktningbarn, de har gjerne opplevd en del mer enn det andre har gjort.” (Pedagog D)

Pedagog C uttaler følgende angående kompetanse for å mestre å snakke om seksuelle overgrep:

”Først og fremst kunnskap og kompetanse. At du får mer redskap, verktøy og kompetanse til å bedre mestre og føle deg tryggere på temaet. Og finne gode metoder og strategier som fungerer for deg å ta slike ting på og møte slike ting på. Og mer kompetanse og trygghet i å snakke med barn om slike tema, og vite hva man skal si for å unngå å legge ord i munnen på dem. (Pedagog C)

Mangel på kompetanse er et gjennomgående problem i følge pedagogene opp i mot flere aspekter ved seksuelle overgrep. Dette tas videre opp i underkapittelet ”Kompetanse del 1: avdekkingsperspektivet” og da spesielt under ”samtalekompetanse”.

4.4.2. Foreldresamarbeid

Informantene trekker alle frem foreldresamarbeid som en årsak til hvorfor det kan være vanskelig å snakke om seksuelle overgrep. Under dette punktet finnes spørsmål som hvordan foreldresamarbeidet foregår knyttet til informasjon til temaet, hvordan de opplever foreldresamarbeidet og hvilke utfordringer som kan oppstå her. Her var det særdeles mange spennende og interessante innspill fra informantene, noe som krevde en veldig nøye utvelgelse. Det er derfor tatt mest sikte på informasjonsveksling i form av startsamtales, foreldremøte og utfordringer man kan møte ved foreldresamarbeidet.

Startsamtalen

Informant B, C og D oppgir alle at de ikke har noe spesielt opplegg knyttet til temaet seksuelle overgrep, da heller ikke opp mot foreldreinformasjon. Pedagog B og D trekker derimot begge inn startsamtales som en innfallsvinkel til foreldreinformasjon og informasjonsutveksling mellom barnehage og foreldre. Startsamtales blir tilbudt ved et barns oppstart i barnehagen og

tar sikte på å få mest mulig kunnskap om barnets liv fra start til der det er nå, hva som gjør barnet glad og trist, hvilke ressurser og belastninger familien har, i tillegg til tema som oppdragelse, psykisk helse og bruk av rusmidler (Askøy kommune, 2018). Pedagog B uttrykker følgende angående samtalen:

”Etter vi har begynt opp med start samtalen har vi jo fått mer fokus på temaet enn tidligere. Vi har disse samtalene med nye foreldre, hvor de får spørsmål som hvordan det er det hjemme hos dem, hva barnet møter hjemme, osv. (...) Der får vi avdekket en del viktige spørsmål, og man kan få mange indikasjoner ut fra hva foreldrene velger og svare på disse samtalene. Og ikke bare på generell basis, men vi får f. eks vite om det finnes eventuelle vansker som kan ligge genetisk i familien. (...) Det er et godt verktøy slik at vi kan være oppmerksomme og følge med på barnets utvikling og være i forkant. Man får en veldig god innsikt i barnets familie.” (Pedagog B)

En slik samtale gir et godt informasjonsgrunnlag og er med på å skape en tillitt mellom pedagog og foreldre, slik at det dermed kan være enklere for begge parter å ta opp eventuelle bekymringer ved en senere anledning. Et annet aspekt ved start samtalen er at dersom det er noe veldig negativt i familien som de ikke ønsker at andre skal vite så kommer de nok ikke til å fortelle dette gjennom start samtalen. Pedagog D uttrykker dette på en ærlig og godt begrunnet måte:

”(...) Altså hvor mange utleverer all info der? Tenk da, viss jeg ble slått av mannen min eller han slo barna, jeg hadde jo aldri fortalt det på en slik samtale til en person jeg knapt hadde møtt før som jeg skal omgås i alle hente- og bringesituasjoner. Det hele krever jo at du bygger opp et godt tillitsforhold, noe som tar ganske lang tid å bygge opp, du skal bli kjent med foreldrene, de skal bli kjent med deg, og du skal bli kjent med barnet. (...) Men du får muligheten til å spørre litt generelt, som om barnet har opplevd noe som de vil fortelle om (biluhell, dødsfall, ulykker) Tanken er jo at du skal opprette en tillit/grunnbase hos foreldrene at viss det var noe så kunne de fortelle. Vi diskuterte denne samtalen i kollegagruppen, og vi følte mange at vi ikke var komfortable/erfarne nok og at det var litt utenfor vår ekspertise å ta denne start samtalen. Jeg tenker kanskje Helsestasjonen er en bedre arena... Men jeg skjønner tanken” (Pedagog D).

Dette utsagnet belyser ulike tanker rundt start samtalen på en konstruktiv og gjennomtenkt måte. Dersom start samtalen er med på å bidra til et økt tillitsforhold mellom pedagog og foreldre, og dermed fører til at man kan få indikasjoner og mistanker via barnets atferd om noe som f. eks viser seg å være seksuelle overgrep – da kan jo start samtalen være et viktig tiltak i å både forebygge og avdekke seksuelle overgrep.

Foreldremøte:

Som tidligere nevnt hadde Pedagog A erfaring med at de hadde hatt temaet på et foreldremøte, i tillegg til at hun informerte foreldrene via månedsbrev hvordan de jobbet med temaet i barnehagen. Hun forteller følgende om foreldremøtet:

”Jeg tok initiativ til å invitere med en sexolog på et foreldremøte.(...) Hun snakket om barn og seksualitet, om hva som var normalt og hva som bare kunne være utforsking av kropp og slik som det, og når ting kunne begynne å være unormalt, hva foreldre kunne se etter og hva vi i barnehagen kunne se etter av tegn og signaler osv. (...) Vi var faktisk veldig overrasket fordi dette var et av de foreldremøtene vi har hatt best oppmøte på, og foreldrene var utrolig engasjerte og snakket SÅ masse, som regel er de jo helt stille. Men her kom de med masse eksempler hjemmefra: ”viss barnet mitt sitter å tar på seg selv – hva gjør jeg da”. Da forklarte (sexologen) at man ikke må uttrykke at dette er tabu men forklare at det er i orden, og at du kan ta på deg selv på rommet ditt når du er alene, men ikke foran andre.” Så foreldrene tok godt imot råd og delte utrolig mange erfaringer. (...) I denne sammenhengen kjenner jo flere av foreldrene hverandre, alle har barn i samme alder og er i samme båt, så kanskje det er enklere å dele erfaringer og snakke høyt om temaet enn viss man skulle vært på et vanlig foredrag. For her er det større sjanse for at flere lurere på det samme.” (Pedagog A).

Dette er et veldig imponerende og overraskende eksempel på hvor mye en pedagog engasjement og initiativ kan bety og bare skyve vekk eventuelle tabu-holdninger, og ta initiativ til å blant annet informere foreldre. Man har kanskje ulike forventninger til at det ikke blir godt tatt i mot, at de synes det er flaut, men som Pedagog A uttrykker så godt så er jo alle i samme båt og ønsker det beste for sine barn. Men igjen, det å ha slike tema på et foreldremøte er heller ikke obligatorisk og det blir opp barnehagen om temaet skal være representert eller ei. Som Pedagog A sier så var dette et av de foreldremøtene de har hatt størst engasjement og oppmøte på, så dette kan jo ikke være annet enn positivt som flere barnehager burde etterfølge. Her var det riktignok litt mer naturlig å ta opp tematikken på et foreldremøte da barnehagen tar opp seksuelle overgrep med skolestarterne hver vår, men absolutt et godt tiltak som flere barnehager burde innføre.

Utfordringer:

Informantene trekker alle frem at den største utfordringen med foreldresamarbeid er dersom foreldresamarbeidet blir dårlig av ulike årsaker. Pedagog B trekker frem at det kan bli dårlig dersom foreldrene konstant er redd for at du som pedagog ser på dem med et dømmende blikk.

Andre årsaker kan være dersom man sender bekymringsmelding angående foreldrene og de dukker opp i barnehagen og skjeller deg ut av den grunn.

Pedagog C trekker følgende frem angående en barnevernssak:

(...) Man må å faktisk tåle å stå i det. Viss du har tro på at det du gjør er riktig så må du gjøre det til tross for hva foreldrene synes. (...) I denne saken hadde vi et totalt ulikt syn på det med grensesetting og straff, jeg følte ikke vi snakket helt det samme "språket", de hadde veldig troen på det de holdt på med og var ikke spesielt åpne for mine innspill. Så måtte jeg forklare mitt syn og da ble det jo tydelig at vi sto veldig ulikt når det gjaldt det grensesettingsynet og oppdragelse. Så det som skjedde som var den store utfordringen her var jo at samarbeidet ble veldig dårlig, og familien flyttet. (...) Men jeg gjorde jo bare jobben min, men igjen stiller man seg spørsmålet om det var riktig. For det blir jo barna som til syvende og sist lider oppi dette. Forelderrollen er jo også i en veldig sterk posisjon.. de får liksom så mange sjanser." (Pedagog C)

Pedagog D har en lignende erfaring med utfordring angående dårlig foreldresamarbeid:

Vi hadde sendt bekymringsmelding angående et barn i forbindelse med omsorgssvikt. Barnet hadde plutselig fri i flere dager, men hadde aldri fri normalt, og kom tilbake med helt nye klær... Da tolket vi det som at foreldrene prøvde å overkompensere. Så snakket de bare ikke med oss mer, det ble helt brutt. Det var nok et såpass stort tillitsbrudd da. I denne saken var det vi som gav beskjed til foreldre om at vi hadde valgt å melde det til barnevernet. Reaksjonen var jo sånn "VET DU HVA – DET ER VI HELT UENIG I". Men jeg tenkte at dette var noe vi bare måtte gjøre... Både jeg og styreren hadde vondt i magen og det var ingen god følelse, men du skal jo tenke på barnets beste, og det er jo jobben min." (Pedagog D)

Begge informantene nevner her at det dårlige foreldresamarbeidet til syvende og sist kan gå utover barnet, noe som er det siste man vil oppnå. For å oppnå et godt foreldresamarbeid vil det kunne kreves ulike tilnærminger og fremgangsmåter fra pedagogens side avhengig av situasjon. Pedagogene trekker frem ulike tilnæringsmåter hvor pedagog B sier følgende:

"Du "skreller" jo litt av foreldre når du har en krevende dialog og samtale med dem. Så det er viktig at du skal legge deg noen hakk ned for å få et godt samarbeid med foreldrene. Tidligere så var jeg kanskje litt sånn " jeg er her, og jeg redder dere", og skal du få til et godt

samarbeid så må du egentlig være mer på den ”jeg ser på dere som gode foreldre” og uttrykke at du er behjelpelig. Det er et viktig utgangspunkt” (Pedagog B)

Pedagog A uttrykker lignende:

”Det er viktig å ikke bare gå rett i strupen på foreldrene og mistenke dem, og tro at deres barn er utsatt for noe. Men gå i beskrivelsen av selve episoden som har skjedd. ”vi har observert det og det, og derfor reagerer vi”. Og spørre hva foreldrene tenker angående dette. Slik at vi har en felles samtale og godt samarbeid i starten. Det er og viktig som førskolelærer å holde maska og bare være hyggelige som mulig med hensyn til barnet, så får foreldrene heller ”ta seg ut – utagere” på møtene hvor barna ikke er tilstede. På slike møter er man også litt tryggere da man sjeldent er alene, men har med seg styrer eller andre instanser, slik at man ikke er alene med foreldrene, da oppnår man litt mer støtte i apparatet rundt.” (Pedagog A)

Pedagogene uttrykker en stor forståelse for hvordan man kan unngå at foreldresamarbeidet blir dårlig, og hvordan man kan mestre ulike situasjoner hvor et samarbeid er i ferd med å få en knekk ved å vise respekt, forståelse og gå i dialog for å finne en felles forståelse for at man vil barnets beste.

4.5. Kompetanse del 1: Avdekkingsperspektivet

Under dette temaet tas forskningsspørsmålet ”Hvilken kompetanse trekker pedagogiske ledere frem som viktig i arbeid med seksuelle overgrep?” opp. I denne bolken ble informantene spurt om spørsmål som i hovedsak dreier seg om kompetanse om signaler/tegn og atferd og relasjons- og samtalekompetanse.

4.5.1. Hvilken kompetanse trengs for å avdekke seksuelle overgrep?

Informantene ble innledningsvis i denne bolken stilt spørsmålet om hvilken kompetanse de mener man må besitte for å avdekke seksuelle overgrep. Fra dette spørsmålet kom mange interessante betraktninger. Noen av utsagnene vil oppsummeres mens andre blir fremhevet. Pedagog A uttrykker at det viktigste er å kjenne til tegn og symptomer på seksuelle overgrep, kombinert med å ha kunnskap om barns normalutvikling slik at man i det hele tatt kan vite om noe er unormalt. Pedagog A trekker også frem å ta barnas utsagn på alvor, reagere riktig på barns utsagn, rose og trene på å skape en bevissthet på hva man skal si og hvordan man skal håndtere

det som kommer. Pedagog D trekker frem det samme som pedagog A, og legger i tillegg til det å skape tillitt mellom deg og barnet.

”Man må formidle: ”du bestemmer over din kropp, og viss noen gjør noe med kroppen din som du ikke liker, så må du si nei og fortelle om det til noen,” slik at barna får en grunnforståelse dersom de skulle være utsatt eller bli utsatt for seksuelle overgrep.” (Pedagog D)

Pedagog B legger til at det er viktig å skape en god relasjon mellom deg og barna og vise at du genuint bryr deg. Hun legger også til det å ha kjennskap til statistikk da man vet at det er mange man ikke har oppdaget opp igjennom årene. Hun trekker også frem følgende:

”Jeg tenker også spesielt på kompetanse om hvilke fysiske tegn man kan møte på, f. eks i en bleie/skiftesituasjon, og hva de fysiske kan tegnene bety. Disse fysiske tegnene ser man jo ikke så mye til på stor avdeling, for da går jo mange av barna på do selv og er litt mer private”.
(Pedagog B)

Pedagog C nevner også dette med kompetanse om signaler, tegn og atferd, og synes at denne kompetansen burde være en del av barnehagelærerutdanningen. Hun trekker også frem voksenrollen og det å ha kjennskap om ulike former for kultur:

”Voksenrollen, altså vite mer om hvordan en møter disse barna. Jeg tenker bare når vi diskuterer dette i personalgruppen så har vi ganske mange ulike holdninger og verdier som spiller inn på hvordan vi møter barna og hvordan vi reagerer på ulike ting. Slik at vi er mer bevisst på egen rolle og dermed vet mer om det(...) Ellers er det jo og en kultur med dette om man har åpen/lukket dør når man går på do (privatliv). Noe vi gjør i vår kultur blir kanskje helt feil i f. eks en somalisk kultur. Så de er viktig å ha kjennskap til andres kultur og dermed møte andre kulturer med forståelse og undring og å ha en god dialog.” (Pedagog C)

Det er flere interessante betraktninger og utsagn fra informantene her. Det er en forutsetning at man har kjennskap til hvilke signaler/tegn, fysiske tegn og atferd et barn viser ved å bli utsatt for seksuelle overgrep for å i det hele tatt kunne avdekke at et barn blir utsatt. Slik som Pedagog A formidler krever dette også kunnskap om barns normalutvikling for å i det hele tatt kunne vurdere om noe anses som unormalt.

Gode relasjoner er også noe som fremkommer fra informantene, da en god relasjon mellom en voksen i barnehagen og et barn som blir utsatt kan være et grunnlag for at barnet har tillitt til den voksne og dermed velger å formidle hva det blir utsatt for. Det som også trekkes frem som viktig er det å være bevisst på egen reaksjon og vite hvordan man skal reagere og hva man skal si dersom et barn velger å formidle noe, og hvordan man skal håndtere dette. Dette dreier seg blant annet om samtalekompetanse som tas opp videre i dette underkapittelet under ”relasjons- og samtalekompetanse”. Det trekkes også inn voksenrollen og kjennskap til ulike kulturer inn fra pedagog C, noe som anses som interessante perspektiv. Man må som pedagog være bevisst på egne holdninger og hvordan de bidrar inn i mestringen av temaet. Angående kompetanse om forskjellige kulturer kan man både snakke om personlige kulturer for hvordan vi gjør ting, og om andre kulturer enn den norske kulturen. Slik som Pedagog C nevner er det viktig å møte andre kulturer med respekt, forståelse og undring og ha en god dialog rundt det.

4.5.2. Kompetanse om signaler, tegn og atferd

Alle pedagogene nevner kompetanse om signaler, tegn og atferd som en forutsetning for å kunne avdekke seksuelle overgrep. På spørsmål om hvilke signaler, tegn, symptomer og atferd som ville vekket mistanke for om et barn blir utsatt for seksuelle overgrep trekker alle pedagogene frem at alle barn ikke reagerer likt, og at det kan være vanskelig å peke ut konkrete tegn. Alle fire pedagogene uttrykker at de føler seg usikre på dette spørsmålet, men at de kan tenke seg frem. De fire pedagogene trekker frem ulike former for atferd som kilde for mistanke, der hvor barna på bakgrunn av atferd på en eller annen måte skiller seg ut. Her legger alle til grunn at man må kjenne barnet godt slik at man registrerer dersom det skjer en stor endring av atferd som igjen gir grunn til mistanke. Pedagog C trekker frem viktigheten av det å stille seg undrende og stille spørsmål ved atferden; ”Hva betyr det at barnet er så sint, hvorfor er barnet så stille”, for få mer forståelse rundt atferden. Pedagog A, B og D uttrykker følgende angående atferd:

”Jeg kan tenke meg at noen barn som blir utsatt kan bli veldig aggressive mens noen kanskje blir veldig stille og lukket. Atferden indikerer ikke nødvendigvis at det er overgrep som er årsaken, men det gjør jo at vi reagerer på hva er det med det barnet som er slik det er. Så tenker jeg på stellesituasjoner når vi skal skifte på dem, at de er redde/usikre og kvier seg for dette, eller at du ser noe fysisk som du reagerer på. Eller viss de forteller om ting som har skjedd eller de har opplevd.” (Pedagog A)

”Først og fremst utrygge barn, det er det første ordet som popper opp i hodet mitt. Gjerne barn som gjemmer seg litt vekk, kanskje ikke har lyst til å sitte på fanget, eller de som distanserer seg, de som finner sin egen krok og søker vekk fra samspill og lek med andre. Da ville det gjerne ringt noen varselklokker hos meg (...) På en annen side så har du de ”SE MEG” barna – den atferden kan også bety de er utsatt for overgrep eller noe annet.” (Pedagog B)

”Det er det med seksuell lek, eller en plutselig forandret atferd. (...) Men så er det dersom barn er utsatt for noe over lang tid, og de liksom har den samme atferden som det alltid har hatt.. så er jo det vanskelig. Det må jo eventuelt være viss vi tar opp temaet i barnehagen og man da får en reaksjon...? Si du forteller om gode og vonde hemmeligheter og du bestemmer over din kropp, viss det da kommer noe.”(Pedagog C)

Det med seksuell atferd kan være utfordrende å forstå, og i tillegg skille det som er naturlig utforsking av kroppen fra hva som er unaturlig:

”... et signal kan være dersom et barn har mer kunnskap om seksuelle ting/tema enn man forventer eller enn hva de kan ha for sin alder. Men man må derfor også ha kunnskap om hva som er normalt, slik at man kan skille f. eks at det som å leke doktorlek og utforske kroppen er normalt, mens det å begynne å vise frem sex-stillinger og sånn ikke er normalt. Og kjenne godt til og formidle disse grensene, vite hva som kan aksepteres og ikke.” (Pedagog A)

Pedagog B trekker frem et eksempel om et barn som onanerte i alle mulige anledninger:

”(...) Vi måtte jo avlede barnet, nå skal vi ikke gjøre det, men dette, men samtidig så måtte barnet få bekræftelse på at vi forsto at det var deilig/godt, men at vi ikke kunne gjøre slik foran andre og hele tiden. Så skal man vel ikke slå ned på den type atferd, men finne en god løsning på det. Det måtte ikke nødvendigvis bety at barnet ble utsatt for noe, barnet synes jo bare det var herlig. Det veldig merkelig situasjon for oss og hvordan vi skulle følge det opp.” (Pedagog B)

Disse utsagnene stemmer godt overens med det Nordhaug (2018) skriver om at barn kan ha glede og nyte det å ta på seg selv. Barn er nysgjerrige på kropp og vil gjerne utforske både egen og andres kropp. Når et barn viser seksualitet i atferden er det opp til oss å skille mellom normal og avvikende atferd, men huskeregelen er at det som viker fra de andre er grunnlag for å få en mistanke (Nordhaug, 2018).

Et annet signal kan være en relasjon til eventuelle omsorgsperson. Pedagog A og C forteller:

”Det med en relasjon til omsorgspersoner kan også være en årsak...(…) Vi hadde et barn her som var livredd når bestefaren skulle hente henne. Og det fikk oss jo til å tenke ”hva er galt her!?” Og da viste det seg at han nettopp hadde kommet inn i bildet og barnet ikke hadde vært så mye med han før, så det var jo en naturlig forklaring. Det viktigste er at vi reagerer på noe som er utenfor normalen og kjenner barnet såpass godt til at vi reagerer.” (Pedagog A)

”En viktig ting som jeg tenker på er hva slags relasjon de har til foreldrene sine eller eventuelle andre. Vi ser jo hvordan de ”møter” hverandre i hente- og bringesituasjoner, der kan man se mye...(…) Så tenker jeg på Kvello og disse risikofaktorene, at man må gå bakom og se på helheten. At man må legge i sammen ulike faktorer for å så ta en helhetsvurdering. Altså tenke på barnets nettverk, familiesituasjon, familiestruktur. Så det tenker jeg er en god ting å ha i bakhodet.” (Pedagog C)

Ut fra disse utsagnene må man trekke frem hypotetiske situasjoner frem som f. eks dersom barnet blir utsatt for et seksuelt overgrep fra en omsorgsperson så kan forholdet observeres i relasjonen mellom barnet og den eventuelle overgriperen. Redd barna (2018) skriver at de fleste overgrep mot barn begås av en barnet kjenner, som har en mer eller mindre nær relasjon til, som bruker denne posisjonen til å skape den seksualiserte handlingen/situasjonen.

Som allerede nevnt i det teoretiske kapittelet er det flere signaler, tegn, symptomer og atferd et barn kan vise ved å bli utsatt for seksuelle overgrep. Informantene påpekte at dette var et av de viktigste kompetanseområdene for å avdekke seksuelle overgrep, og de følte alle at deres egen kompetanse på området ikke var tilstrekkelig, og de ønsket alle mer kunnskap om det.

Dette samsvarer med det Oslo kommune (2017) kom frem til i rapport 13/2017 - *Avdekking av vold og seksuelle overgrep mot små barn*, hvor det konkluderes med at Oslo-barnehager mangler kunnskap for å avdekke vold og seksuelle overgrep mot barn. Det skrives det blant at over halvparten av barnehagene i to bydeler svarte at det sjeldent tok opp hva man skal se etter hos barn som blir utsatt for vold eller seksuelle overgrep. Dette kan jo ses opp mot det pedagogene i denne studien sier om sin egen kompetanse om signaler, tegn og atferd som indikerer seksuelle overgrep. Dette kan indikere at det trengs mer fokus på hvilke tegn, signaler og atferd et barn som blir utsatt for seksuelle overgrep, både i barnehagelærerutdanningen og i form av kompetanseheving for barnehageansatte.

4.5.3. Relasjons- og samtalekompetanse

For å kunne avdekke eventuelle seksuelle overgrep må det legges grunnlag for at barnet er trygt nok til å fortelle. Derfor trekkes relasjonsbygging og relasjonskompetanse frem som et viktig grunnlag. Ved å inneha god relasjonskompetanse og evne det å etablere tillitt og skape gode relasjoner til barna i barnehagen legger man et grunnlag for at barn kan fortelle eller gi uttrykk for noe. For å konkret arbeide med relasjonsbygging og bevissthet rundt relasjoner med barna trekker pedagog B frem et konkret eksempel på hvordan de arbeider med relasjonskompetanse i hennes barnehage:

”Et par ganger i løpet av et barnehageår har vi den ”relasjonstesten”. Der hvor du tar deg barnegruppen og relasjonene du har til de forskjellige. Alle ansatte på avdelingen fargelegger ulike farger på relasjonene vi har til hvert barn. Da kan man eks se: hvorfor har alle farget ”Per” med blå farge? Da finner man fort ut om noen faller igjennom, som det kanskje viser seg at ingen har farget rødt (varm relasjon) til – da har barnet ingen voksne han har en god relasjon til. Da blir man og bevisst på sin egen rolle som voksen. Det blir litt sånn AHA- og man blir veldig bevisst på relasjonene man har til alle barna på avdelingen.” (Pedagog B)

Dette relasjonsskjemaet som Pedagog B trekker frem har utgangspunkt i Piantas forskning angående hvordan man kan bygge gode relasjoner mellom voksen og barn, og er utviklet av Kari Pape, hvor hensikten er at relasjoner kan kartlegges (Jonassen, 2013). Et slikt skjema kan benyttes til å kartlegge de voksnes holdninger og følelser knyttet til det enkelte barn, som igjen vil gjenspeile seg i relasjonen til barnet. Dette tiltaket er veldig spennende, og absolutt noe som bør legges til grunn som et bevisstgjøringstiltak knyttet opp mot relasjoner til barna. Og man kan trekke dette opp mot et forebyggende og avdekkende tiltak viss man også bruker skjemaet til å spørre ”hvorfor har alle farget dette barnet blått, hva kan være årsaken til dette”, og prøve å reflektere rundt dette sammen i kollegagruppen, kanskje dette barnet blir utsatt for noe og derfor distanserer seg slik fra de andre voksne, kanskje er dette barnet i en risikosone for å bli utsatt for noe?

Spørsmålet om hvordan pedagogene best kan legge til rette for at et barn som blir utsatt for seksuelle overgrep kan fortelle om det oppsummeres veldig godt i responsen til Pedagog A:

”Det viktigste her er klart å ha en god relasjon med barnet og alle andre barn på avdelingen. For uten en god relasjon så vil heller ikke barnet velge deg som den personen de vil åpne seg til. Dersom barnet ikke har god relasjon til noen, vil det mest sannsynlig bare holde det inni seg.

Det er kanskje derfor spesielt vanskelig viss et barn er veldig utagerende eller veldig lukket, slik at det blir vanskelig å komme innpå det. Og da er det viktig, ikke bare som pedagog men alle ansatte, at vi jobber med relasjoner til barna. At vi viser at vi er der og bryr oss, og spør de hvordan de har det om det er noe de vil fortelle.” (Pedagog A)

Gode relasjoner til barna er en klar forutsetning for å legge grunnlag for avdekking. Men for å avdekke trenger barn som blir utsatt kunnskap og et mentalt språk på at det barnet opplever ikke er normalt, noe som krever at temaet tas opp og presentert slik at barnet får dannet en forståelse.

”Det er viktig at man snakker om det. Sant nå skal vi ta opp det med vennskap, hva det vil si å være en god venn og stoppre gelen. Så viss man snakker om noe ”at noen gjør noe du ikke har lyst til” at de er med på en lek som plutselig blir litt voldsom, at de har lov å si ”stopp, jeg vil ikke mer”. At du faktisk har lov å si stopp til de voksne og, og at ting blir sagt og at de faktisk forstår dette.” (Pedagog C)

”Vi kan f. eks vise barna den overgrepfilmen fra NRK Super, eller lese noen bøker slik at vi viser at det er greit å snakke om kroppen, slik at vi ikke ufarliggjør ting. At vi ikke setter et stempel på temaet som at det er noe skummelt, men naturlig. Og spesielt for de som da eventuelt blir utsatt, at slike ting faktisk ikke er lov eller at det er unormalt. For de tror jo kanskje at det skal være sånn?!”(Pedagog B)

Pedagog A har som tidligere nevnt tatt temaet seksuelle overgrep hver vår med skolestarterne, og dette er et godt eksempel til hvordan man kan lage et opplegg som både er forebyggende og kan føre til avdekking av seksuelle overgrep. Pedagog A forklarer hvordan hun, sammen med assistenter, gjennomfører og hvorfor:

”Vi begynner å ha samlinger hvor vi innledningsvis snakker om hvordan barn blir til med egg og alt som skjer. Så leser vi boken ”Jeg er meg! Min Meg - En bok om kropp, gode og vonde følelser, ulovlige hemmeligheter og berøringer.” Så snakker vi om overgrep, hvor vi så leser boken ”Filiokus og Blåmann - Klåmann”, som handler om en gutt/hund som går å handler og blir utsatt for overgrep, og da snakker vi en del med barna om det som skjer i boken. Så har vi brukt Blekkspruten, som også dreier seg om overgrep. Den er kanskje mer diffus... Men de forstår at det skjer noe galt men kanskje ikke direkte hva som skjer, de tror kanskje bare at hun jenta ikke vil være med på leken. Mens i Filiokus-boka beskrives det konkret at f. eks at

Blåmann- Klåmann tar oppi buksa hans. Så det har vært veldig godt å bruke slike historier som verktøy. Viss vi bare snakker om overgrep så har ikke barna helt utviklet språk og kunnskap til å forstå det, så derfor har det vært godt med historier om hva som skjer og som konkret forteller det. Vi skal jo ikke få barna til å bli redd verden, men fortelle hva som kan skje viss de blir med fremmede og at de bør være litt skeptiske til folk de ikke kjenner.” (Pedagog A)

Bøkene ble også fremvist fra Pedagog A i etterkant av intervjuet, som igjen førte til at de ble lest i etterkant. Bøkene er nærmere omtalt i studiens teoridel under forebygging. Man kan trygt si at det krever mye forberedelse i forkant da disse bøkene har et særdeles sterkt innhold som vekker mange følelser og reaksjoner.

Pedagog A forteller at det er viktig at assistentene er med på samlingene for at de skal få kompetanse om temaet, i tillegg til at de er mer tilstede på avdelingen med barna enn pedagogisk leder. Det er derfor stor sjanse for at det er en assistent et barn vil fortro seg til, noe som krever at assistenten har en forståelse for hvorfor barnet sier det han/hun gjør, og vite hvordan man skal ta det videre. Innholdet i bøkene og samtalene er også med på å øke assistentenes kompetanse på temaet, samtidig med barna. Det at de tar opp temaet blir også presentert for foreldrene gjennom månedsbrevet. Pedagog A forklarer responsen fra foreldre:

”Jeg forklarer godt hvorfor vi gjør dette og hva vi gjør og hvorfor det er så viktig og jeg har aldri mottatt noen negative tilbakemeldinger, de bare er litt overrasket over at vi har om temaet allerede i barnehagen. Så mange foreldre har snakket sammen og har uttrykt stolthet til andre foreldre, og flere har fått tilbakemelding om at det ikke er en praksis i andre barnehager, og flere har lyst at deres barnehage også skal ta dette opp.” (Pedagog A)

Det Pedagog A tar opp er absolutt et eksempel på praksis som er til etterfølgelse for andre barnehager. Det å ta opp temaet med barn på denne beskrevne måten kan både virke forebyggende, men også avdekkende da det kan gi et barn som blir utsatt en forståelse for det barnet blir utsatt for ikke er lov eller normalt. Dette kan videre føre til at barnet får noen tanker og innser noe, og dermed tar det videre med en ansatt i barnehagen som det har en god relasjon til. Pedagog A tilføyer videre:

”Det kan være lurt at når vi tar opp temaet, at det er i mindre grupper (4-5 barn) slik at det blir enklere å ta det opp med oss etterpå. ”sånn har jeg og opplevd”. Bare det at vi snakker om hvordan barn blir til, kan det få et barn til å tenke at ”Åja da er det kanskje ikke greit det pappa

gjør med meg”, viss de vet at det er sånn de lager barn. Jeg har jo hørt om de som har vært utsatt i flere år, at de trodde det som skjedde med de var normalt, og trodde at alle barn opplevde det. Barn må vite hva som er normalt for å forstå hva som ikke er normalt og greit. Bare det å snakke om hva som er greit å gjøre med kroppen og hva som ikke er greit, ikke nødvendigvis bare om seksuelle overgrep men det er f. eks ikke greit at noen klemmer deg når du sier nei, at de lærer seg å sette slike grenser for seg selv.” (Pedagog A)

Dersom et barn da kommer å forteller deg noe som kan mistenkes å være et seksuelt overgrep, må man som pedagog og ansatt i barnehage vite hva man skal si og hvordan man skal snakke med barnet, noe som kreves samtalekompetanse. Ved den første samtalen med barnet er det veldig viktig at det gjøres på riktig måte slik at man ikke legger noen føringer eller ord i munnen på barnet slik at en eventuell videre etterforskning blir ødelagt på grunnlag av den første samtalen barnet hadde med en i barnehagen (Nordhaug, 2018). Her følger responser på neste spørsmål om hvordan pedagogene ville samtalt med et barn dersom barnet fortalte om noe som kunne tenke seg å være et seksuelt overgrep. Pedagog D uttrykker en god forståelse hvor hvordan man kan samtale med barnet:

”En må jo først skryte over barnet om hvor bra det er at det har fortalt det til noen, og hvor viktig det er at barnet forteller... bekrefte barnet at barnet har gjort det rette, voksne har ikke lov å gjøre sånn med barn, , dette ikke er normalt, og at jeg skal hjelpe barnet det jeg kan. Mange har jo den der trusselen over seg.. og barn er jo så tillitsfulle og lojale. (...) Så ville jeg skrevet ned og fortalt det til styrer og så tatt en telefon til barnevernet og fulgt rådene deres videre før vi eventuelt skriver en bekymringsmelding.” (Pedagog D)

Det pedagog D uttrykker her er i tråd med slik Nordhaug (2018) og Øvreeide (2009) skriver om samtale med barn. Fremgangsmåten stemmer også overens med det kommunen anbefaler. Det er forskjell på en impulsiv samtale og en planlagt samtale, da en impulsiv samtale er en samtale som oppstår på bakgrunn av barns atferd eller utsagn, og skjer fordi den voksne møter et signal fra barnet (Nordhaug, 2018). Det barnet sier kan bare være i en kort bisetning som blir sagt i en impulsiv situasjon, som får oss til å reagere. F. eks. ”*det er ekkelt når onkel kommer inn på rommet*”, så sier ikke barnet noe mer. Da krever det at den som snakker med barnet stiller gode, åpne oppfølgingsspørsmål som aktivt inviterer barnet til å fortelle mer (Nordhaug, 2018). Man kan da si: ”*Du sier at det er ekkelt når onkel kommer inn på rommet, fortell mer om det, hva gjør onkel på rommet ditt?*” eller noe lignende. Er du veldig usikker kan det være bra å prøve å flytte

samtalen slik man får tid til å forberede ”Jeg hører du sier at du synes det er ekkelt når onkel kommer inn på rommet ditt, dette vil jeg høre mer om senere”, men man må ikke vente for lenge før man tar tråden opp igjen. Dersom man har litt tid til å planlegge samtalen på bakgrunn av at man er bekymret for noe som gjelder barnet, eller som en konsekvens av et impulsivt utsagn blir samtalsituasjonen annerledes (Nordhaug, 2018). Øvreeide (2009), snakker om å følge initiativet og oppmerksomhetsstilstanden til barnet, tilføre noe relevant og nyttig for barnet, gi rom for barnet så det kan organisere seg, skape rytme og turtaking i samtalen, og ta en tydelig ledelse og sørge for struktur i samtalen. Nordhaug (2018) beskriver følgende prosess: Forberedelse, kontakt, introduksjon til tema, fri tale, oppsummering og klargjøring og avslutning. En slik samtale foregår kanskje mer som en oppfølgingssamtale med barnet etter man har tatt kontakt med barnevernet for råd, avhengig av situasjon. Det er viktig å notere alt ned, og lage en plan sammen med barnet for hvordan man skal gå frem. Og en ting som er viktig å huske på er at man skal ikke leke etterforsker, det er barnevernet og politiets oppgave.

Informantene trekker også inn ivaretagelse. Det er veldig viktig å ivareta barnet på best mulig måte oppi prosessen, gi barnet rom for å snakke om det og gi barnet en god barnehagehverdag. Man må stole på systemet, og høre på hvilke råd som kommer fra f. eks barnevern og politi. Det er også viktig bli ivaretatt i kollegagruppen dersom man er oppi en sak, samtidig som det krever personlige mestringsstrategier.

4.6. Kompetanse del 2: Forebyggingsperspektivet

Under dette temaet tas det fjerde og siste forskningsspørsmålet ”Hva må gjøres for å øke kompetansen på seksuelle overgrep i barnehagen slik at flere overgrep forebygges og avdekkes?” opp. Her ble informantene stilt tre spørsmål, inkludert oppfølgingsspørsmål som først dreier seg om hvordan de selv stiller seg til det å ha opplæring med barn om seksuelle overgrep og hvordan de kan få hjelp. Deretter ble forebyggingsverktøyet ”jeg vet – min kropp og mine grenser” presentert for informantene, hvor informantene så fikk spørsmål som omhandlet verktøyet. Avslutningsvis ble informantene stilt det viktige spørsmål om hvordan de kan bidra til at bevisstheten økes på temaet og hvordan de tenker at barnehager kan bli dyktigere i å avdekke og forebygge seksuelle overgrep.

4.6.1. Opplæring om seksuelle overgrep

På spørsmål om hvordan pedagogene stiller seg til å ha opplæring med barn om seksuelle overgrep og hvordan de kan få hjelp er alle fire pedagogene veldig positive, og anser at dette er et veldig viktig både avdekkende og forebyggende tiltak mot seksuelle overgrep.

”Jeg synes det er veldig viktig å lære barna om kroppen sin, grensesetting, de voksne bestemmer noe, men du bestemmer over din kropp, og at de kan sette grenser. Det viktigste er at vi lærer barna gode holdninger og verdier, og at de får lov å sette grenser for seg selv og si stopp, det er lov å si nei til en klem viss du ikke vil ha.” (Pedagog C)

”Jeg er absolutt positiv til det, og jeg kjenner jeg er inspirert til å ta dette opp som et tema selv, og snakke med barna om det. Vi har jo hatt om kroppen, men vi snakker jo om fordøyelsen og blodomløp osv., men ikke noe om seksuelle overgrep, så det må opp og frem. Men jeg trenger mer kompetanse på temaet først.” (Pedagog D)

At barnehagen skal være en arena hvor barn lærer om grenser og kropp er også ønskelig ut fra en rapport fra Barneombudet (2018) hvor det blant annet uttales: *”Jo tidlige læring, jo bedre. Gjerne lære allerede i barnehagen hva som er rett og galt. Man må lære barn i å si fra. Det er ikke bare foreldrene som kan gjøre det, for de kan jo si at noe er riktig selv om det ikke er det”* (Barneombudet (2018: s.22).

Dette bør også være lovfestet i en plan for hva barn i barnehagen skal lære. Dette må også ses i sammenheng med opptrappingsplanen mot vold og overgrep og Stortingets anmodningsvedtak nr. 599, hvor følgende står: *”Stortinget ber regjeringen gjennom den kommende fagfornyelsen sikre at temaet kropp og grenser skal være en del av opplæringen i barnehageløpet for å forebygge seksuelle overgrep.”* (Barneombudet, 2018:s.32).

Pedagog C har samme forståelsen og sier dette så flott:

”Jeg tenker at man kan ikke begynne i ungdomsskolen, man må begynne så tidlig som mulig med disse tingene. Man lærer verdier og holdninger i barnehagealder som virker livet ut. Og jeg tenker at samfunnet bør se på det slik også. For alt vi gjør nå i barnehagen er jo med på å forme barna i forhold til verdier og holdninger og hvordan vi er mot hverandre.” (Pedagog C)

Så forhåpentligvis er dette noe som etter hvert vil bli lovfestet og dermed tatt inn i barnehagens planer som et tema, noe som kan utgjøre en stor forskjell for noen barn.

4.6.2. Forebyggingsverktøy: ”Jeg vet – Min kropp, mine grenser”

Det kan være trygt og godt å benytte seg av verktøy som en støtte når man skal ta opp temaet med barn i barnehagen. Man kan kombinere det å lese ulike bøker, slik som Pedagog A har nevnt, snakke generelt om hvordan barn blir til, grensesetting og bruke supplerende verktøy til. Flere bøker som tar opp temaet inneholder også en veiledningsdel til voksne slik at man kan lese seg opp på hvordan man snakker om bokas innhold til barna. Et av verktøyene som er utviklet heter ”Jeg vet”, og er et digitalt verktøy som man finner på internett, som man kan presentere for barna via datamaskin, koble den opp på storskjerm, eller bruke et nettbrett. Det kan brukes i en samling med flere, i mindre grupper eller en voksen og et barn. Som beskrevet i teorikapittelet er ”jeg vet – min kropp mine grenser” et digitalt verktøy som er en del av den voldsforbyggende og livsmestrende læringsressursen ”Jeg vet”, som er laget i samarbeid med blant annet helse- og utdanningsmyndighetene (Bufdir, 2018). Intensjonen er at ved hjelp av videosnutter, tekst og diskusjonsspørsmål så skal barn lære om hva vold og seksuelle overgrep er, og hvem som kan hjelpe (Bufdir, 2018).

Informantene fikk presentert ”jeg vet – min kropp mine grenser” som et eksempel på verktøy man kan bruke for å ta opp temaet med barna i barnehagen. De tre delene i ”min kropp, mine grenser” ble gjennomgått fra start til slutt på en iPad, og informantene ble spurt om forskjellige spørsmål knyttet til hvordan de opplevde verktøyet, om de selv ville tatt ansvar for å ta i bruk verktøyet, hva som må ligge til grunn for å kunne ta det bruk, hvilke utfordringer som kan oppstå ved bruken av det, og hva man må være bevisst på i etterkant hvor verktøyet er benyttet.

Angående pedagogenes tanker omkring å selv ta i bruk filmen og opplegget som er laget har de gode tilbakemeldinger og stiller seg positive. Pedagog A kunne tenke seg å benytte verktøyet som et supplement til det allerede eksisterende opplegget de har i barnehagen. Pedagog B tilføyer at hun synes verktøyet egner seg best for 4-6 åringer med tanke på forståelse og språk. Hun trekker også frem at verktøyet har et stort bruksområde og gir et godt grunnlag for å samtale rundt dette med kropp og grenser, og bygge videre med å lese ulike bøker. Pedagog C synes det språklige i filmen er veldig godt formulert til barneører, og trekker frem at man må vite hva man gjør, og ikke bruke verktøyet helt uten videre men være trygg på hvorfor og hva man vil oppnå med bruken, i tillegg til at det krever foreldreinformasjon. Det viktig det pedagog C sier angående det å stille kritiske spørsmål til bruk av et verktøy, og være bevisst på hva man ønsker å oppnå og hvorfor. Pedagog B er den eneste som ville latt assistenter benytte verktøyet i samling, de andre tre trekker frem at de helst ser at det er pedagoger som bruker det. Årsaker

som trekkes frem er fordi pedagogiske ledere har mest tid til planlegging, forberedelser og har størst kompetansegrunnlag angående temaet, men det påpekes at assistenter burde få delta i eventuelle samlinger for å få et forståelsesgrunnlag dersom noe skulle komme fra barna.

Når det kommer til hva som må ligge til grunn for å kunne ta i bruk et slikt verktøy trekkes det frem viktigheten av gode forberedelser i form av å gå igjennom opplegget, lese seg opp i forkant, og tenke igjennom egne responser og reaksjoner på det barna kan komme til å si og spør om. Man bør også tenke igjennom eventuelle spørsmål man selv skal stille til barna for å skape refleksjon, eller hvilke spørsmål man skal stille dersom et barn kommer med et bekymringsverdig utsagn i etterkant. Det trekkes også frem at man bør sette litt stemning i forkant av en eventuell samling hvor verktøyet skal brukes, at man forbereder barna på at det nå skal snakkes om et alvorlig tema, for å prøve å gjøre barna mer mottakelige for det som kommer. Det påpekes også at verktøyet er et godt startverktøy men oppleves kanskje som litt for snevert for å dekke hele temaet, og at andre elementer som bøker, filmer og samtaler bør komme som supplement.

Angående hvilke utfordringer som kan oppstå ved bruk av et slikt verktøy kommer litt ulike perspektiv ut fra hvordan pedagogene oppfattet spørsmålet. En utfordring som blir påpekt er angående spørsmålsdelen hvor barna skal svare rett eller galt på forskjellige utsagn, at det ikke er lagt opp til å skape refleksjon, og at barn kanskje blir redd for å svare feil. Men det er uansett rom for å gjøre verktøyet til sitt eget ved å forberede seg godt. En annen utfordring som blir trukket frem er at verktøyet kan sette noen ”griller” i hodet på enkelte barn, slik at de dikter eller misforstår noe. Når det kommer til hva man må være bevisst på i etterkant når man har benyttet verktøyet trekker alle fire pedagogene frem at det viktigste her er at man må være oppmerksom på eventuelle reaksjoner som utspiller seg fra barna. I form av reaksjoner kan det utspille seg i leken, i samtale mellom barn, eller i en samtale med en voksen. Pedagog C uttrykker dette på en reflektert måte:

”Plutselig så dukker det opp det ting opp som de har fortrengt, som de da er blitt konfrontert med i filmen eller blitt lest for i en bok, så da er det viktig at du er tilgjengelig for barnet og kan snakke videre med barnet og lytte. Men så trenger det ikke å komme med en gang etter en slik samling, det kan jo og komme mye senere, noen barn trenger lang prosesseringstid og det kan jo være vanskelig for barnet å henge ting på ”knagger” knyttet til hva vi har hatt samling om.”
(Pedagog C)

Dette viser en god forståelse for barns reaksjonsmønster. Da spesielt opp mot at et seksuelt overgrep er et traume for kroppen, barnet tror kanskje dette er en normal ting, eller tror det er noe det fortjener. Barn har individuelle reaksjoner, noe som gjør det ekstra vanskelig å vite eksakt hva man skal se etter (Søftestad, 2018). Det er tidligere nevnt at det å i det hele tatt ta opp temaet krever foreldreinformasjon, og apropos foreldre, så forteller jo barna en del hjemme noe som kan føre til at vi får spørsmål fra foreldrene. Foreldre er allerede trukket frem som en kilde til hvorfor man som voksen kan kvie seg om å snakke om seksuelle overgrep, så dette er også et perspektiv man må reflektere rundt. Man må kanskje gå litt inn i seg selv og reflektere om hvilke spørsmål man kan få fra foreldrene og hvordan man skal respondere. I forhold til verktøyet er det jo bare å referere til hvor de kan finne det og gi en god forklaring på hvorfor man velger å ta opp dette temaet, noe som egentlig bør komme godt frem i et informasjonsskriv.

Da kan et annet perspektiv igjen være at dersom foreldrene reagerer negativt på dette, så kan man jo stille et spørsmål til hvorfor de er negative, noe som igjen kan gi noen pekepinner og indikasjoner. Det viktigste er å ha en god dialog og nøste opp i ting sammen, og kanskje komme frem til en felles forståelse.

4.6.3. Hvordan øke bevissthet → forebygging og avdekking

På spørsmålet hvordan pedagogene kan bidra til at bevisstheten økes på temaet, og hvilke tanker de gjør seg om hvordan barnehager kan bli dyktigere i å avdekke og forebygge seksuelle overgrep hadde de mange gode og interessante betraktninger som igjen ga stort omfang. Det er her forsøkt å oppsummere informantenes utsagn på best mulig måte, men enkelte utsagn taler for seg selv og må fremheves.

Fra informantene trekkes det først og fremst det å velge å ha fokus på temaet og tørre å snakke om det med kollegaer, foreldre og barna. Som tidligere nevnt er det litt opp til tilfeldighetene om man velger å ha temaet på agendaen i løpet av et barnehageår. Det er heller ikke noe som er pålagt eller lovfestet verken fra offentlige eller kommunale hold. Det konkluderes fra pedagogene med at temaet først og fremst må tas opp for tre grupper; personalgruppen, foreldrene og barna. Det tilføyes også ”seg selv” som en fjerde gruppe, samt offentlig som en femte gruppe som det må jobbes med bevisstgjøring hos. Stine Sofie Stiftelsen (2018) driver et stort arbeid knyttet til temaet. De arrangerer kurs og opplegg med fokus på tre av gruppene, hvor

barnehageansatte først får et kurs, deretter inviteres foreldre på et foreldremøte, før så temaet presenteres for barna.

Ansatte i barnehagen:

I forhold til de ansatte i barnehagen trekkes kompetanseheving og deling som et viktig punkt. Man kan foreslå å ha temaet på en planleggingsdag eller ha temaet på et avdelingsmøte hvor man går inn i temaet. Der kan man presentere statistikk og forskning slik at man får oppmerksomhet og motivasjon til å lære mer om temaet, slik at flere forstår alvoret og hvorfor det er så viktig. Det er viktig å begrunne faglig hvorfor vi snakker om seksuelle overgrep i barnehagen, og at det snakkes om ofte slik at man holder kompetansen ved like. Det nytter ikke at bare en pedagog tar tak i temaet, men at alle, inkludert assistenter tar et tak og at man har styreren med på laget. Det foreslås også å ofte drøfte med de ansatte om de har noen mistanker angående noen barn. Det er et stort ansvar som pedagogisk leder å videreføre kompetanse til assistentene, slik at de også kjenner til hvilke tegn, signaler og atferd de skal være oppmerksom på.

Pedagog D beskriver et konkret tiltak som hun kan bidra med:

”Jeg tenker også at det jeg selv kan bidra med er at jeg vil ta det opp på neste avdelingsmøte og ped.ledermøte, og gjerne legge en god plan på hvordan vi skal omfavne temaet.” (Pedagog D)

Foreldre:

Som tidligere nevnt foreslås også det å ha et foreldremøte om temaet, for å få ut en økt forståelse til dem også, da er det enklere for dem å respondere på det barna og kommer hjem å snakker om. Stine Sofies stiftelse (2018) skriver at når man tatt opp temaet med barna kan man formidle dette på en enkel måte til foreldre, slik som en barnehage gjorde da de hadde hatt besøk:

”I dag har skolestarterne hatt samlingsstund med Stine Sofie Stiftelsen. Vi har blant annet snakket om kroppen vår, hvordan barn blir til og gode og vonde følelser og hemmeligheter. Mulig dere får noen interessante og spennende samtaleemner ved middagsbordet i dag. Barna synes dette var spennende, noen sa æsj og noen lo. Det er ofte vi voksne som synes dette er ubehagelig å snakke om, men der så viktig for barna at de blir kjent med egen kropp og at det er de som bestemmer over sin kropp” (Stine Sofies Stiftelse, 2018).

Barna:

Når man skal ta opp temaet med barn trekkes det frem å ha en nøye utvelgelse av verktøy, materiell, filmer og bøker som omhandler temaet på en god måte, og vite hva man vil benytte, hvorfor og hva vi ønsker å oppnå med bruken.

I forhold til arbeid med barn trekkes det også frem at de voksne må tenke over hvordan de tar opp ting, formidler og snakker med barna. Det også det viktig å lære barn om grensesetting for seg selv, og gi barna ulike redskaper og strategier for å mestre ulike ting. Utsagnet til pedagog C belyser dette på en god måte:

” (...) Viss barn trekker ned buksa og viser tiss og rumpe til hverandre, er det viktig at de voksne ikke blir helt hysteriske og sier: ”ÆSJ, nei det får du ikke lov til”, men tar det opp på en grei måte, ”jeg forstå det er spennende og sikkert morsomt, men vi kan ikke gjøre sånn midt på avdelingen foran alle som sitter å spiser”. Slik at da man naturliggjør og forklarer situasjoner og bruker et språk slik at det bidrar til at det ikke blir så tabubelagt. (...) Barn synes jo det er kjempegøy å tøyse med rumpe, tiss, bæsje og promp (...) Men da kan man si litt sånn ” Ja vi har alle tiss og rumpe, det hadde i hvert fall vært rart viss vi ikke hadde hatt det,” for å ufarliggjøre det. Man kan gi barna redskaper for å mestre ulike situasjoner (...) F. eks viss et barn kommer å sladrer og kanskje blir kalt sladrebank av andre barn, da kan du som voksen si ”så flott at du kom å gav beskjed” og si at ”ja viss han gjør det må du si stopp”. Viss man allerede i barnehagen gir barna redskaper og lærer dem strategier og det å tørre å si fra til voksne de stoler på, så kan dette kan brukes videre i livet, og til å mestre mange ulike situasjoner, også i forhold til seksuelle overgrep.” (Pedagog C)

Deg selv:

Det pedagog C trekker frem er veldig viktig og essensielt opp mot barn. Dette handler mye om egen personlighet, holdninger, kompetanse og evne, noe som krever at man arbeider med å bli bevisst på disse mekanismene hos oss selv. Dette kan gjøres ved å reflektere sammen i kollegagruppen, da andres perspektiver kan hjelpe oss til å innse ting om oss selv. En annen ting som trekkes frem er at når man har fått mye ny kompetanse om temaet seksuelle overgrep, at man må passe på å ikke gå i den fella hvor man blir helt hysterisk og plutselig får mistanker om annen hvert barn i barnehagen. Utsagnet til pedagog B belyser dette slik:

”I mitt hode tenker jeg: jo mer kompetanse, jo mer ser og oppdager vi. Husker en gang når jeg var nyutdannet, så jobbet jeg med en spesialpedagog, og hun så MYE mer enn meg for å si det sånn Men så er det viktig å finne balansen med hva som er innafor og utafor da. Hva er naturlig og hva er unormalt? Så det er viktig å ha fornuften med deg slik at du evner å være kritisk til ditt eget blikk. Så må du TØRRE, og ikke bare lukke øynene for ubehagelige ting. Så det er en gyllen balansegang her.” (Pedagog B)

Det er viktig det som blir sagt angående å finne en balanse. Det blir også sagt at man må jobbe med å stole på egen kompetanse og magesfølelse og ikke være redd for det man eventuelt finner ut, og ta barns uttalelser og signaler på alvor og ikke feie det bort. De fire pedagogene trekker også alle inn tanken på alle de barna som har vært utsatt for seksuelle overgrep som dessverre har ”sklidd igjennom” og ikke blitt oppdaget, at man kan bli nedstemt av tanken.

”Man blir jo litt ødelagt av å tenke på det, spesielt når man ser statistikken. Det er derfor viktig at man prøver å gjøre en så god jobb rundt temaet som mulig – her og nå. Og prøve å opparbeide seg så god kunnskap og kompetanse for fremtiden slik at flere saker blir forebygget og avdekket.” (Pedagog A)

Offentlig:

Sett i sammenheng med det som er nevnt over med å arbeide med de tre gruppene, ansatte i barnehagen, foreldre, barn og inkludert oss selv som en fjerde gruppe, blir det offentlige inn som et femte ledd. Det blir fremhevet fra pedagogene at temaet ”barn som blir utsatt for seksuelle overgrep” burde bli et obligatorisk tema i barnehagelærerutdanningen og i andre utdanninger hvor man skal omgås barn. Det blir igjen også trukket frem dette med at det er veldig tilfeldig hvilke barnehager som har temaet på agendaen, noe de opplever som litt urettferdig og ganske skremmende. Noen kommuner har kjempestore satsinger på området hvor alle barnehageansatte får kurs og kompetanseheving angående vold og seksuelle overgrep, og det håpes fra pedagogene at det blir en smitteeffekt slik at alle kommuner ser viktigheten og nyttheten av dette og iverksetter det.

”Gjerne viss en får temaet seksuelle overgrep på et av disse felles planleggingsdagene, Ved at det kommer inn noen eksterne som går i dybden på dette, slik at det ikke bare er noen barnehager som får det. Det skjer jo like mye her som det gjør i andre kommuner tenker jeg, så vi bør jo også få denne kompetansen. Så jeg håper det skjer noe der, barnehagesjefen bør gjerne få tilbakemelding at dette er noe vi ønsker oss mer kunnskap og kompetanse på.” (Pedagog D)

Det burde være flere overordnede ”lover” som lovfester at seksuelle overgrep skal være et tema i barnehagen. Flere styrere bør ta ansvar angående temaet og få pedagogiske ledere til å ta opp temaet i barnegruppen. Tror dette kunne ha utgjort en stor forskjell. Det hjelper lite dersom bare et par barnehager i kommunen, eller bare et par kommuner i landet tar tak i temaet.” (Pedagog A)

Pedagog D kommer med noen avsluttende kommentarer som oppsummerer godt:

”Vi må jo tørre å snakke om det, og bare sånn som dette her (ref. til intervjuet) at en blir bevisst på og ufarliggjøre temaet, og informere om det, og en legger vekk seksualiserte tabuer, det er jo kjempeviktig! Og viss man ser på det som et informasjons- og opplysningsarbeid og kompetanseheving, så er det noe som alle barnehager burde gjøre, spesielt med tanke på alt det andre barnehagen gjør så er jo dette temaet i hvert fall innafor. Håper virkelig flere tar dette temaet opp i barnehagene sine!” (Pedagog D)

Det pedagogene trekker frem her angående at det bør være offentlige lover og bestemmelser som krever at temaet skal på agendaen kan utgjøre stor forskjell. Dersom det skjer en nasjonal forankring som stiller krav til hver enkelt kommune, kan dette bidra til mye. Et annet aspekt er at saker som dreier seg om seksuelle overgrep bør få større prioritet hos politikere, rettsvesen og hos politiet slik at saker ikke blir henlagt på grunn av mangel på kapasitet. Trekker man linjene til FNs barnekonvensjon (2003), Barnehageloven (2006) og Rammeplanen (2017) er offentlige styresmakter forpliktet til å beskytte alle barn i Norge. Men fremdeles dukker det opp altfor mange saker om barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Mye starter med det offentlige, så dersom vi skal forebygge og avdekke seksuelle overgrep av barn så må dette settes på dagsorden og i system. Konsekvensene for et barn som blir utsatt er så ekstreme, og koster samfunnet mer enn hva det koster å iverksette forebyggende og avdekkende tiltak.

5. Oppsummering og avslutning

Formålet med denne studien var å få et innblikk i hvilken erfaring og kompetanse pedagogiske ledere har om temaet seksuelle overgrep mot barnehagebarn, og hvordan forholdene kan legges til rette for at flere overgrep avdekkes og forebygges i barnehagen.

Dette ble undersøkt med følgende problemstilling:

Hvilken erfaring og kompetanse har pedagogiske ledere om temaet seksuelle overgrep av barnehagebarn og hvordan kan forholdene tilrettelegges slik at flere overgrep avdekkes og forebygges i barnehagen?

For å svare på problemstillingen ble følgende forskningsspørsmål valgt ut:

1. Hvilken erfaring har pedagogiske ledere med seksuelle overgrep av barnehagebarn?
2. Hvilke utfordringer nevner pedagogiske ledere ved det å snakke med barn og andre voksne om seksuelle overgrep?
3. Hvilken kompetanse trekker pedagogiske ledere frem som viktig i arbeid med seksuelle overgrep?
4. Hva må gjøres for å øke kompetansen på seksuelle overgrep i barnehagen slik at flere overgrep forebygges og avdekkes?

Det ble benyttet kvalitativ metode hvor empirien bygger på semistrukturerte intervju av fire pedagogiske ledere fra fire forskjellige barnehager i samme kommune.

For å skaffe en oversikt over informantenes kompetansegrunnlag ble de stilt ulike bakgrunnsspørsmål knyttet til utdanning, arbeid, kunnskap om lovverk, planer og barnehagens ansvar. Deretter ble det tatt sikte på å finne ut hvilken erfaring pedagogiske ledere hadde med seksuelle overgrep i form av egne erfaringer med mistanker og saker.

Videre ble det tatt sikte på å finne hvilke utfordringer pedagogene trakk frem ved det å snakke med barn og andre voksne om seksuelle overgrep. Det ble også fokusert på hvilken kompetanse pedagogene selv trakk frem som viktige i arbeid med seksuelle overgrep mot barn.

Avslutningsvis ble det tatt sikte på å få frem refleksjoner om hva som må gjøres for å øke kompetansen på seksuelle overgrep i barnehagen slik at flere overgrep forebygges og avdekkes i fremtiden.

Denne oppsummering- og avslutningsdelen blir bygget opp ved å svare på problemstillingen ved å oppsummere de ulike funnene for hvert forskningsspørsmål før det helt avslutningsvis vil bli gitt anbefalinger for videre forskning.

5.1. Oppsummering av hovedfunn

Her vil det bli foretatt en oppsummering av studiens hovedfunn ut fra problemstilling og forskningsspørsmålene.

Først og fremst ble det foretatt en grunnleggende informasjon og pedagogenes vurderinger av eget kompetansegrunnlag før forskningsspørsmålene ble tatt for seg.

Ut fra informantenes responser ble det vurdert at pedagogenes kompetansegrunnlag om temaet seksuelle overgrep var varierende, da 3 av 4 pedagoger påpekte at kompetansen deres på området ”absolutt ikke var tilstrekkelig”. Med utgangspunkt i at dette var deres egne vurderinger kan det avslutningsvis opplyses om at selv om de mente kompetansen på området ikke var tilstrekkelig, så viste det seg i løpet av intervjuene at de hadde mer kompetanse på temaet enn de trodde selv, selv om det på enkelte områder var litt mangelfullt.

Pedagogen med kortest fartstid i barnehagen er kanskje den som har vært mest borti tematikken, noe som også gjenspeiler at det i de siste årene har blitt mer fokus på temaet i barnehageutdanningen i tillegg til generelt i samfunnet. Det kan også ha med pedagogens engasjement og initiativ til tematikken, noe som har ført til at temaet ”seksuelle overgrep” både har blitt tatt opp med foreldre på et foreldremøte, og blitt en del av de faste temaene som tas opp med skolestarterne hvert år.

En annen ting som må trekkes frem er at ingen av pedagogene hadde hatt temaet på planleggingsdager arrangert av kommunen eller fra barnehagen. I tillegg så viste det seg at selv om pedagogene var i samme kommune så ble det opplevd som tilfeldig om hvem som fikk tilbudt kurs om seksuelle overgrep. Og dersom man hadde erfart et kurs som omhandlet temaet, så ble det ikke gått i dybden, og ble lagt i en stor bolk med masse annet.

Det kan tyde på at det er store tilfeldigheter som spiller inn på hvilken tematikk en enkelt barnehage velger å ha fokus på, og ikke minst hvilke tilfeldigheter som spiller inn på hvilke tilbud de ansatte får angående kompetanseheving. Dette kan syvende og sist gå utover barna, da det er ledelsen i samarbeid med pedagogiske ledere som velger hvilke tema som skal være på agendaen. Det er ikke obligatorisk å ha temaet seksuelle overgrep som et fokusområde til tross

for at det rådes fra blant annet Redd Barna (2018). Derfor blir det opp til hver enkelt barnehage, eller enda mer tilfeldig – opp til hver pedagog om temaet skal få fokus eller ikke.

Informantenes innspill angående lovverk, planer og barnehagens ansvar, var positive da alle viste en stor forståelse og kompetanse rundt deres eget ansvar som pedagogisk leder og som barnehage knyttet opp til opplysningsplikten og punktet i Rammeplanen (2017). Den eneste rutinen som ble nevnt var riktignok veldig viktig, da de alle trakk frem det med å notere ned observasjoner og utsagn som man reagerte på, inkludert dato, slik man har en historikk å vise til dersom det skulle bli en sak utav en mistanke. Det som imidlertid stakk seg ut var at ingen av barnehagene pedagogene arbeidet i hadde klare retningslinjer i form av en skriftlig beredskapsplan eller handlingsplan ved mistanke om seksuelle overgrep. Kommunen de arbeider i har imidlertid en veldig klar rutineplan for hva man skal gjøre ved mistanke om vold eller seksuelle overgrep, men dette blir ikke trukket frem som en plan fra pedagogene, noe som kan tyde på at denne rutineplanen ved mistanke ikke er godt nok formidlet til barnehagene fra kommunens side. Dette med handlingsplaner og beredskapsplaner er også noe som Redd Barna (2018) trekker frem som noe som burde vært obligatorisk, slik at dersom plutselig mistanken skulle komme så vet man kjapt og tydelig hvordan man skal gå frem.

1. Hvilken erfaring har pedagogiske ledere med seksuelle overgrep av barnehagebarn?

Når det kommer til konkret erfaring med seksuelle overgrep var det ingen av informantene som har vært oppe i en faktisk sak hvor det ble avdekket seksuelle overgrep,

Til tross for at pedagogene ikke har opplevd saker hvor det har blitt avdekket seksuelle overgrep har de alle hatt 1 eller 2 mistanker som de har handlet videre på. Basert på antall mistanker sett opp i mot antall år de har jobbet i kommunen, nevnes det fra alle at skal man tro statistikk og forskning så har gått barn på deres avdelinger som har blitt utsatt for seksuelle overgrep, som de ikke har oppdaget. Dette kan handle om mye, men mangel på kompetanse stikker seg ut som den viktigste faktoren. Angående mistanke trekkes observasjon, samtale med barnet og drøfting med styreren som viktige fremgangsmåter. Ut fra handlingene ved mistankene til pedagogene oppleves det som forståelsen for prosedyre ved mistanke som god, og er i tillegg i tråd med det kommunen de jobber i anbefaler.

To av pedagogene trekker frem vanskeligheten ved mistanke på bakgrunn av atferd når barnet er i systemet angående særskilte behov som f. eks sosiale og emosjonelle vansker. Det å vite

hvilken atferd som kan skyldes den eventuelle vansken og hva som kan skyldes et eventuelt overgrep, eller om eventuelle seksuelle overgrep er det som har skapt vansken, anses som utfordrende. Dette stemmer også overens med det blant annet Kvello (2010) og Redd Barna (2018) da barn med ulike særskilte behov er mer i faresonen for å bli utsatt for seksuelle overgrep enn andre barn, men at det derfor trekkes frem å være ekstra påpasselig i disse tilfellene. Pedagogene trekker også frem hvor viktig det er å ha tillitt til barnevernet i saker de er veldig usikre, å få råd og støtte fra dem i en eventuell prosess hvor man har en mistanke. 3 av 4 opplever at samarbeidet med barnevernet har vært godt, de har blitt fulgt opp og fått gode råd og nødvendig støtte i prosessen. En pedagog trekker frem den motsatte erfaringen hvor det ble påpekt lite dialog fra barnevernets side underveis i tiden etter bekymringsmelding var sendt, og at de plutselig får beskjeden at saken er avsluttet og ikke noe mer oppfølging. Disse erfaringene kan tyde på litt ulik behandling fra barnevernets side, men at samarbeid med barnevernet anses stort sett som godt.

2. Hvilke utfordringer nevner pedagogiske ledere ved det å snakke med barn og andre voksne om seksuelle overgrep?

Under årsaker til hvorfor noen kvier seg for å snakke om seksuelle overgrep trekker informantene frem at temaet seksuelle overgrep er vondt, sårt og tabubelagt. Til tross for at temaet i dag preges av mye mer åpenhet og mobilisering knyttes fremdeles tabubegrepet til temaet, og informantene beskriver tematikken med stikkord som flau, skambelagt, tabubelagt og stigmatiserende. Informantene kjenner på en del følelser og har ulike tanker rundt hvorfor det er vanskelig å snakke om tema som seksuelle overgrep. Mangel på kompetanse er det andre som trekkes frem som årsak til hvorfor man kvier seg om å snakke om seksuelle overgrep. For å oppnå mestring på temaet trekkes det frem at det kreves kompetanse, redskap og verktøy slik man føler seg tryggere på temaet, samt finne metoder og strategier som fungerer, i tillegg til det å være bevisst og jobbe med egne holdninger. Man trenger også mer kompetanse og trygghet i å snakke med barn om dette temaet.

Foreldresamarbeid trekkes frem som den største årsaken til hvorfor det kan være vanskelig å snakke om seksuelle overgrep fra informantene.

Startsamtalet trekkes frem som en faktor for økt tillitsforhold mellom pedagog og foreldre, noe som videre kan føre til at man kan få indikasjoner og mistanker om noe som f. eks viser seg å være seksuelle overgrep – da kan jo startsamtalet være et viktig tiltak i å både forebygge og avdekke seksuelle overgrep. Det å ha et foreldremøte som tar opp temaet seksuelle overgrep blir

også trukket frem ved et konkret eksempel hvor den ene pedagogen inviterte en sexolog som foredragsholder på et foreldremøte. Det viste seg å være en av de foreldremøtene med best oppmøte og engasjement, noe de ikke hadde forventet i forkant. Dette viste hvor mye en enkelt pedagogs engasjement og initiativ kan bety ved å bare skyve vekk eventuelle tabu-holdninger, og vise at man kan snakke om dette temaet med foreldre til tross for at mange tror det blir flaut. Den største utfordringen med foreldresamarbeid som ble nevnt var dersom samarbeidet ble dårlig. For å oppnå et godt foreldresamarbeid ble det trukket frem at det kunne kreves ulike tilnærminger og fremgangsmåter fra pedagogens side avhengig av situasjon.

Pedagogene uttrykker en stor forståelse for hvordan man kan unngå at foreldresamarbeidet blir dårlig, og hvordan man kan mestre ulike situasjoner hvor et samarbeid er i ferd med å få en knekk ved å vise respekt, forståelse og gå i dialog for å finne en felles forståelse for at man vil barnets beste.

3. Hvilken kompetanse trekker pedagogiske ledere frem som viktig i arbeid med seksuelle overgrep?

For å avdekke seksuelle overgrep trekkes kompetanse om hvilke tegn, symptomer og atferd som kan vise seg ved seksuelle overgrep, kombinert med å ha kunnskap om barns normalutvikling som det viktigste. Det trekkes også frem det å kunne formidle gode verdier og holdninger angående kropp og grenser, samt å være bevisst på egne holdninger og reaksjoner dersom barn forteller deg noe. God relasjonskompetanse og samtalekompetanse er også kompetanseformer som poengteres som viktige for å kunne avdekke og forebygge seksuelle overgrep.

- Kompetanse om signaler, tegn, atferd:

Alle pedagogene nevner kompetanse om signaler, tegn og atferd som en forutsetning for å kunne avdekke seksuelle overgrep. Alle fire pedagogene uttrykker at de føler seg usikre på området. På spørsmål om hvilke signaler, tegn, symptomer og atferd som ville vekket mistanke for om et barn blir utsatt for seksuelle overgrep trekker alle pedagogene frem at alle barn ikke reagerer likt, og at det kan være vanskelig å peke ut konkrete tegn. De fire pedagogene trekker frem ulike former for atferd som kilde for mistanke, der hvor barna på bakgrunn av atferd på en eller annen måte skiller seg ut, de trekker da frem viktigheten av det å stille seg undrende og stille spørsmål ved atferden. Seksuell atferd ses også på som utfordrende, da spesielt å skille hva som er naturlig utforsking av kropp og hva som er unaturlig for et barn. Informantene påpekte at dette var et av de viktigste kompetanseområdene for å avdekke seksuelle overgrep, og de følte alle at deres egen kompetanse på området ikke var tilstrekkelig og de ønsket alle mer kunnskap om det. Dette

er i tråd med en undersøkelse gjort i Oslo kommune (2017). Dette kan indikere at det trengs mer fokus på hvilke tegn, signaler og atferd et barn som blir utsatt for seksuelle overgrep kan vise, både i barnehagelærerutdanningen og i form av kompetanseheving som kursing av barnehageansatte.

- Relasjons- og samtalekompetanse:

For å kunne avdekke eventuelle seksuelle overgrep må det legges grunnlag for at barnet er trygt nok til å fortelle. Ved å inneha god relasjonskompetanse og evne det å etablere tillitt og skape gode relasjoner til barna i barnehagen legger man et grunnlag for at barn kan fortelle eller gi uttrykk for noe. Relasjonsskjemaet (Jonassen, 2013) trekkes frem som et nyttig verktøy for å arbeide med relasjoner, da det kan føre til at man blir bevisst på barn som ingen voksne har en god relasjon til. En av pedagogene har tatt temaet seksuelle overgrep hver vår med skolestarterne, som er et godt eksempel til hvordan man kan lage et opplegg som både er forebyggende og kan føre til avdekking av seksuelle overgrep. Det å ta opp temaet med barn kan både virke forebyggende, men også avdekkende da det kan gi et barn som blir utsatt en forståelse for det barnet blir utsatt for ikke er lov eller normalt. Dette kan videre føre til at barnet får noen tanker og innser noe, og dermed tar det videre med en ansatt i barnehagen som det har en god relasjon til. Informantene viser god forståelse for hvordan man kan legge til rette for samtale med et barn ved mistanke om seksuelle overgrep, da spesielt ved impulsive samtaler. Det trekkes frem å søke barnevernet om råd for å unngå å gjøre noe feil som å legge ord i munnen på barna som igjen kan føre til at en videre etterforskning blir henlagt. Man skal ikke leke etterforsker, det er barnevernet og politiet sin jobb.

4. Hva må gjøres for å øke kompetansen på seksuelle overgrep i barnehagen slik at flere overgrep forebygges og avdekkes?

Pedagogene stiller seg positive til det å ha opplæring med barn om seksuelle overgrep og hvordan barn kan få hjelp, og anser at dette er viktig både i forhold til avdekkende og forebyggende tiltak mot seksuelle overgrep, noe som også er i tråd med Barneombudets (2018) ønsker. Barnehagen er en god arena hvor barn kan lære om grenser og kropp, men det krever igjen mer kompetanseheving hos de ansatte, noe som også pedagogene fremhever.

- Forebyggingsverktøyet jeg vet

Det kan være trygt og godt å benytte seg av verktøy som en støtte når man skal ta opp temaet med barn i barnehagen. Man kan kombinere det å lese ulike bøker, snakke generelt om hvordan barn blir til, grensesetting og bruke supplerende verktøy til.

Det digitale verktøyet ”Jeg vet – Min kropp, mine grenser” falt i smak hos informantene.

Angående pedagogenes tanker omkring å selv ta i bruk filmen og opplegget som er laget i barnehagene gir de gode tilbakemeldinger og stiller seg positive, og trekker frem at de helst ville benyttet det med de eldste barna, på 4-6 år i barnehagen med tanke på språk, forståelse og nytteverdi.

Når det kommer til hva som må ligge til grunn for å kunne ta i bruk et slikt verktøy trekkes det frem viktigheten av gode forberedelser i form av å gå igjennom opplegget, lese seg opp i forkant, foreldreinformasjon og tenke igjennom egne responser og reaksjoner på det barna kan komme til å si og spør om. Man bør også tenke igjennom eventuelle spørsmål man selv skal stille til barna for å skape refleksjon, eller hvilke spørsmål man skal stille dersom et barn kommer med et bekymringsverdig utsagn i etterkant. En utfordring ved verktøyet som trekkes frem er at det ikke er lagt opp til åpen refleksjon, noe som krever mer av den som bruker verktøyet.

Når det kommer til hva man må være bevisst på i etterkant når man har benyttet verktøyet trekker alle fire pedagogene frem at det viktigste her er at man må være oppmerksom på eventuelle reaksjoner som utspiller seg fra barna. Pedagogene viser god forståelse for barns reaksjonsmønster og trekker frem at det i form av reaksjoner kan det utspille seg i leken, i samtale mellom barn, eller i en samtale med en voksen.

- Hvordan øke bevissthet → forebygging og avdekking

Fra informantene trekkes det å velge å ha fokus på temaet og tørre å snakke om det med kollegaer, foreldre og barna som det viktigste forebyggende tiltaket. Per dags dato kan virke som om det er litt lagt opp til tilfeldighetene om man velger å ha temaet på agendaen i løpet av et barnehageår, da det heller ikke noe som er pålagt eller lovfestet verken fra offentlige eller kommunale hold. Det konkluderes fra pedagogene med at temaet først og fremst må tas opp for tre grupper; personalgruppen, foreldrene og barna. Det tilføyes også ”seg selv” som en fjerde gruppe, samt offentlig som en femte gruppe hvor det må gjøres bevisstgjøringer og eventuelle endringer slik at det blir mer fokus på temaet, og at det faktisk skjer noe.

Det pedagogene trekker frem her angående at det bør være offentlige lover og bestemmelser som krever at temaet skal på agendaen kan utgjøre stor forskjell. Dersom det skjer en nasjonal forankring som stiller krav til hver enkelt kommune, og hver barnehage kan dette bidra til mye.

Et annet aspekt er at saker som dreier seg om seksuelle overgrep bør få større prioritet hos politikere, rettsvesen og hos politiet slik at saker ikke blir henlagt på grunn av mangel på kapasitet. Trekker man linjene til FNs barnekonvensjon (2003), Barnehageloven (2006) og Rammeplanen (2017) er offentlige styresmakter forpliktet til å beskytte alle barn i Norge. Men fremdeles dukker det opp altfor mange saker om barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Mye starter med det offentlige, så dersom vi skal forebygge og avdekke seksuelle overgrep av barn så må dette settes på dagsorden og i system. Konsekvensene for et barn som blir utsatt er så ekstreme, og koster samfunnet mer enn hva det koster å iverksette forebyggende og avdekkende tiltak.

5.2. Avsluttende ord

De oppsummerte funnene understreker hvor viktig dette temaet er, og hvilken mulighet barnehagen har til å avdekke og forbygge seksuelle overgrep. Det disse fire pedagogene uttaler er kanskje ikke generaliserbart, men det kan gi indikasjoner for hva andre pedagoger i andre barnehager kan mene angående temaet. Det er helt klart at det trengs en kompetanseheving på området i barnehagen. For at det skal skje trengs det en nasjonal forankring hvor det lovfestes at barnehagen skal lære barn om seksuelle overgrep gjennom å formidle hvor barn som utsettes kan få hjelp, om grensesetting for seg selv og barns rettigheter. Det antas at viljen er tilstede blant barnehagene, men at det preges av mangel på kompetanse, en eksisterende tabukultur og at det i dag er opp til tilfeldighetene om hvilke barnehager som formidler temaet til barn.

Man kan jo håpe at det denne masteroppgaven belyser, mer forskning på feltet og et stadig økende fokus i samfunnet generelt kan bidra til at flere seksuelle overgrep både avdekkes og forebygges. Et barn som blir utsatt for et seksuelt overgrep er et for mye, og jo tidligere en kan forebygge og avdekke jo bedre er det for barnet med tanke på hvilke grusomme konsekvenser et seksuelt overgrep kan føre til for et barn.

Avslutningsvis er det et par spørsmål som står igjen, som ikke kan besvares i denne studien.

- Hvorfor er det i år 2018 enda ikke pålagt å ta opp seksuelle overgrep som et tema i barnehagen, når det er helt klart at det hadde gitt fordeler knyttet til både avdekking og forebygging. Det er altfor mye som er lagt opp til tilfeldighetene per dags dato.

- Hvorfor er det ikke pålagt alle barnehager å ha en beredskapsplan og handlingsplan slik at man da har klare retningslinjer å forholde seg til dersom mistanken skulle oppstå?

- Hvorfor er det ikke obligatorisk at alle som arbeider i barnehager får tilbud om kompetanseheving på området, slik at det omtrent blir opp til hver enkelt ansatt å ta initiativ til å lese seg opp på temaet for seg selv?

5.3. Forslag til videre forskning

Det hadde vært særdeles interessant å foretatt denne studien på ansatte i barnehager hvor det hadde blitt avdekket seksuelle overgrep på bakgrunn av ansattes mistanke og bekymring, noe som igjen krever en mye mer nøye og krevende utvelgelse av informanter.

Det hadde også vært spennende å fått en enda grundigere evaluering av verktøyet ”jeg vet – min kropp, mine grenser” og for så vidt hele ”jeg vet” – læringsressursen. Da kunne barnehager fått en presentasjon av det digitale verktøyet, fått den opplæringen de hadde behov for, og de så kunne testet dette på barna for å se hvordan barna responderte på dette.

Det hadde også vært utrolig spennende å satt i gang et stort prosjekt hvor barnehager skulle sette i gang med forebyggende og avdekkende opplæring av barn i barnehagen og sett over et lengre perspektiv om det hadde blitt avdekket og forebygget flere seksuelle overgrep på bakgrunn av dette.

Man kunne også foretatt en studie av en større skala med en kvantitativ metode for å få klarere indikasjoner angående barnehagelæreres kompetanse på tematikken.

Det kunne også vært en idé å intervju assistenter i tillegg da de er mer til stede på avdelingen og gjerne har mindre kompetansegrunnlag men er også i stor grad utsatt for å bli disponert for et barns tegn, signal og atferd som kan indikere seksuelle overgrep.

Det hadde også kunne gitt spennende resultat å gått på den ”andre siden” og foretatt intervju fra barnevernsansatte om hva de savner/ønsker fra barnehagen i forhold til mistanker om, eller saker hvor seksuelle overgrep er avdekket. Man kunne også intervjuet politiet eller Statens barnehus for å finne ut hva barnehagene ”feiler” på i en eventuell prosess. Er det et stort omfang av saker som blir henlagt på bakgrunn av at barnehagen har snakket med barn på feil måte og lagt ord i munnen på barna, slik at man ikke vet hva som kommer fra barnets erfaring kontra den voksne som har snakket med barnet?

Tankene er mange, en ting er sikkert er at det trengs mer forskning og kompetanse på området.

Litteraturliste

Asland, M.W. (2004) ”...si det til noen...” *En bok om seksuelle overgrep mot barn og unge.*

Kristiansand: Høyskoleforlaget

Askøy kommune (2018) ”Informasjonsskriv for startsamtalet PDF”. Hentet: 08.12.18 fra:

<https://askoy.kommune.no/barnehage/kvalitet-i-barnehagene/samarbeid-mellom-hjem-og-barnehage#section-4>

Barnehageloven (2006). *Lov om barnehager*. Hentet 20.09.2018 fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>

Barnekonvensjonen (2003) *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Revidert oversettelse Mars 2003 m/tilleggsprotokoller. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet Hentet 23.09.18 fra:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf

Barneombudet (2018, mars). *Rapport ”Alle kjenner noen som har opplevd det” – om seksuelle krenkelser mellom ungdom*. Hentet 28.12.18 fra: <http://barneombudet.no/for-voksne/vare-publikasjoner/kjenner-opplevd-seksuelle-krenkelser-ungom/>

Bufdir (2015). *Mistenker du at et barn er utsatt for vold eller seksuelle overgrep - tegn på overgrep hos barn*. Hentet 08.12.2018 fra:

https://www.bufdir.no/vold/Vold_og_overgrep_mot_barn_og_unge/Mistenker_du_at_et_barn_er_utsatt_for_vold/

Bufdir (2018). *Nye digitale verktøy skal hjelpe voksne med å snakke med barn*. Hentet 07.12.18 fra: https://bufdir.no/Aktuelt/Nye_digitale_verktoy_skal_hjelpe_voksne_med_a_snakke_med_barn/

Dahle, G. (2016) *Blekkspruten*. Oslo: Cappelen Damm

Glad, K.A, Øverlien, C., & Dyb, G. (2010) *Forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn: En kunnskapsoversikt*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Hentet 20.12.18 fra:

https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/forebyggingavfysiskeogseksuelleovergrepmotbarn_kunnskapoversikt.pdf

Ingenes, E. K & Kleive, H. (2011). *I møte med unge overgripere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Illustrasjon forside: "Jente med bamse, vold og overgrep". (2017) Hentet 20.04.18 fra:

<http://www.rakkestad.kommune.no/mot-vold-og-overgrep.423388.no.html>

Jensen, T.K. (2002). *Mistanke om seksuelle overgrep. Foreldres fortolkning som kulturell praksis*. I Thorsen & Toverud (red.). *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

Jonassen, T. (2013, 1.juli) "Hjelp til å se" ang. Relasjonsskjema Kari Pape. Barnehage.no Hentet 21.10.18 fra: <https://www.barnehage.no/artikler/hjelp-til-a-se/428486>

Jonassen, T. (2017, 20.september.) *Oslo- barnehager mangler kunnskap for å avdekke vold og seksuelle overgrep mot barn*. Barnehage.no". Hentet: 23.05.18 fra: <https://www.barnehage.no/artikler/fersk-rapport-oslo-barnehager-mangler-kunnskap-for-a-avdekke-vold-og-seksuelle-overgrep-mot-barn/427510>

Killén, K. (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen: samspill og tilknytning*. Oslo: Kommuneforlaget

Kripos (2016). *Seksuelle overgrep mot barn under 14 år*. Hentet: 15.05.2018 fra: https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/voldtekt-og-seksuallovbrudd/seksuelle-overgrep-mot-barn-under-14-ar_web.pdf

Kunnskapsdepartementet (2017). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet 07.05.18: <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal.

Kvam, M. K., (2012) *Filiokus og Blåmann- Klåmann – Fortellingen om en vond hemmelighet*
Stavanger: Stiftelsen Psykiatrisk Opplysning v/Hertervig Forlag

Kvello, Ø. (2010) *Barn i risiko – skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal.

Maxwell, J. A. (2009). Designing a Qualitative Study. I L. Bickman & D.J. Rog (Red.), *The SAGE Handbook of Applied Social Research Methods* (s. 214 – 250). London: Sage

Moen, L. H., & Øverlien, C. (2016). "*Takk for at du spør – En oppfølgingsstudie om kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn blant blivende barnevernspedagoger, grunnskolelærere og førskolelærere*". (Rapport nr. 3/2016). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S. Hentet 08.12.18 fra:

https://www.nkvts.no/content/uploads/2016/02/Rapport_NKVTS_3_2016_net.pdf

NKVTS (2018) *Nasjonal veiviser ved vold i nære relasjoner, voldtekt og andre seksuelle overgrep – Hva er seksuelle overgrep og seksuell vold?*. Hentet 07.09.18:

<https://dinutvei.no/om-vold/247-hva-er-seksuelle-overgrep-og-seksuell-vold>

NESH publikasjon (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnskunnskap, humaniora, jus og teologi*. Hentet 22.09.18 fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>

Nordhaug, I. (2018). *Kva ser vi, kva gjer vi. Omsorgssvikt, vald og seksuelle overgrep, skulen og barnehagen sine oppgåver*. Bergen: Fagbokforlaget

NRK (2018, 13.desember) *Overgrepsavsløringene "Dark Room"*. Hentet 15.12.18 fra:

<https://www.nrk.no/nyheter/overgrepsavsloringene- dark-room -1.13236170>

Oslo kommune v/Kommunerevisjonen (2017). *Rapport 13/2017 - Avdekking av vold og seksuelle overgrep mot små barn*. Hentet 23.05.18 fra:

<https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/politikk/budsjett-regnskap-og-rapportering/rapporter-fra-kommunerevisjonen/#gref>

- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. (2.utg). Oslo: Universitetsforlaget
- Redd barna (2018). *Fakta om overgrep*. Hentet 10.11.18 fra:
<https://www.reddbarna.no/jegerher/verktoy/fakta-om-overgrep>
- Redd barna (2018). *Beredskapsplaner, handlingsplaner og veiledere mot seksuelle overgrep mot barn*?. Hentet 18.12.18 fra: <https://www.reddbarna.no/jegerher/verktoy/beredskapsplaner-handlingsplaner-og-veiledere>
- Rygg, E., & Aasland M. W. (2012) *Jeg er meg! Min meg – En bok om kropp og vonde følelser, ulovlige hemmeligheter og berøringer*. Oslo: Cappelen Damm
- Salaby v/Gyldendal norsk forlag (2018) ”Jeg vet” – *Min kropp, mine grenser*. Hentet 01.19.18 fra: <http://www.jegvet.no/barnehage/min-kropp-og-mine-grenser1>
- Silverman, D. (2011). *Interpreting Qualitative Data: A Guide to the Principles of Qualitative Research* (4.Utg). London: Sage.
- Steine, I., Milde, A.M., Borvatn, B., Grønli, J., Nordhus, I.H., Mrdalj, J.j & Pallesen, S., (2012) *Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge*. Publisert 05.10.12 i *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening*. Lastet ned 12.11.18 fra:
<https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2012/10/forekomsten-av-seksuelle-overgrep-i-et-representativt-befolkningsutvalg-i-norge?redirected=1>
- Stine Sofies stiftelse (2018). *Rapport: Vold og overgrep mot barn i et livsløpsperspektiv – en kunnskapsoppsummering*. Grimstad: Stine Sofies stiftelse. Hentet 06.12.18 fra:
https://issuu.com/stinesofiesstiftelse0/docs/sss_innsiktsrapport-issuu_endeligve
- Straffeloven (2005). *Lov om straff*. Hentet 03.04.18 fra:
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>
- Søftestad, S. (2018). *Grunnbok i arbeid med seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Universitetsforlaget

Søftestad, S., & Andersen I. L. (2014) *Seksuelle overgrep mot barn. Traumebevisst tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget

Thagaard T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (Red.) (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet: 01.05.18 fra:
https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/11/vold_og_voldtekt_i_norge.pdf

Trondheim kommune (2013). "Handlingsplan mot seksuelle overgrep overfor barn og unge, 2013 – 2016." Lastet ned: 18.12.18 fra: <http://kriminalitetsforebygging.no/wp-content/uploads/2016/09/Planseksuelleovergrep-Trondheim.pdf>

Øvreeide, H. (2009) *Samtaler med barn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Barnehagens arbeid med seksuelle overgrep mot barn – En kvalitativ intervjuundersøkelse av pedagogiske lederes erfaring og kompetanse om seksuelle overgrep

Master i Spesialpedagogikk, Universitetet i Stavanger

Bakgrunn og formål

Jeg er utdannet barnehagelærer og har blant annet jobbet som pedagogisk leder og utfører av spesialpedagogisk hjelp, men jobber nå som spesialpedagog i Senter for styrket barnehagetilbud. Jeg tar nå en master i utdanningsvitenskap ved Universitetet i Stavanger, hvor jeg studerer spesialpedagogikk ved Læringsmiljøsentret. Nå er jeg i gang med siste innsjutt og er i gang med å skrive masteroppgave som har temaet ”Barnehagens arbeid med seksuelle overgrep mot barn.” Her har jeg utarbeidet følgende problemstilling: ”Hvilken erfaring og kompetanse har pedagogiske ledere om temaet seksuelle overgrep av barnehagebarn og hvordan kan forholdene tilrettelegges slik at flere overgrep avdekkes og forebygges i barnehagen?”

Formålet med masteroppgaven er å avdekke hvilken erfaring og kompetanse pedagogiske ledere har om seksuelle overgrep mot barnehagebarn og hvordan det kan legges til rette for at man kan snakke med barn om slike vanskelige temaer slik at flere overgrep forebygges og avdekkes i fremtiden.

Jeg vil intervjuer deg som er pedagogisk leder i barnehage og ønsker å få tak i din kunnskap, dine refleksjoner og erfaringer om hvordan du opplever at du og barnehagen arbeider med temaet, og dermed bidra til å sette søkelyset på dette viktige og sårbare temaet. I løpet av i intervjuet ønsker jeg å vise frem et digitalt verktøy på iPad som heter ”Jeg vet - min kropp, mine grenser” som er et verktøy som kan brukes i samlinger med barn i barnehagen. Dette er for å vise konkret hvordan en kan ta opp temaet med barn i barnehagen, og jeg håper å få frem litt refleksjoner om bruken av et slikt verktøy. Dette håper jeg kan være til inspirasjon slik at flere tørr å ta opp temaet med barn, som igjen kan generere flere avdekninger av barn som utsettes for seksuelle

overgrep. Den digitale ressursen ”Jeg vet” er utviklet i samarbeid med Salaby-redaksjonen i Gyldendal, inkludert helse- og utdanningsmyndighetene.

Hva innebærer deltakelsen i studien?

Det kommer først til å bli foretatt et kvalitativt intervju som vil vare rundt 1 ½ time. Tidspunkt vil bli avtalt ut fra hva som passer for deg. Spørsmålene vil dreie seg om dine egne erfaringer, kompetanse, hvordan barnehagen arbeider med temaet seksuelle overgrep og hvordan det legges til rette for at barn kan snakke om temaet. Det som kommer frem blant dine utsagn er det mest vesentlige i forhold til datamaterialet, noe som krever at det vil bli utført et lydopptak av samtalen.

Hva vil skje med informasjonen om deg?

Opplysninger som fremkommer vil kun bli behandlet av undertegnede og min veileder. Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt og både du, barnehagen og kommunen vil bli anonymisert i prosjektet. Enkelte bakgrunnsopplysninger som f.eks. kjønn, yrke, utdanning og hvilken aldersgruppe du er pedagogisk leder for vil fremkomme, men ingen skal kunne gjenkjennes i oppgaven. Lydopptak, transkriberinger og opplysninger vil bli lagret på privat datamaskin som er passordbeskyttet, og vil bli slettet ved prosjektets slutt når prosjektet er godkjent. Deltakerne skal ikke bli gjenkjent i publikasjonen. Dette prosjektet skal avsluttes 18.januar 2019.

Frivillig deltakelse

Det er helt frivillig å delta i studien, og du kan til en hver tid trekke ditt samtykke uten å måtte oppgi grunn. Dersom du velger å trekke deg vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål knyttet til studien, ta kontakt med meg på mob: 92433367 eller på mail: stinegil@me.com eller min veileder Klara Øverland klara.overland@uis.no. Denne studien er meldt til og godkjent av Personvernombudet for forskning, NSD – Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta:

(Signert av prosjektdeltaker, sted, dato)

Vedlegg 2: Intervjuguide – semistrukturert intervju

Problemstilling:

Hvilken erfaring og kompetanse har pedagogiske ledere om temaet seksuelle overgrep av barnehagebarn og hvordan kan forholdene tilrettelegges slik at flere overgrep avdekkes og forebygges i barnehagen?

Forskningsspørsmål som skal besvares i lys av intervjuene:

1. Hvilken erfaring har pedagogiske ledere med seksuelle overgrep av barnehagebarn?
2. Hvilke utfordringer nevner pedagogiske ledere ved det å snakke med barn og andre voksne om seksuelle overgrep?
3. Hvilken kompetanse trekker pedagogiske ledere frem som viktig i arbeid med seksuelle overgrep?
4. Hva må gjøres for å øke kompetansen på seksuelle overgrep i barnehagen slik at flere overgrep forebygges og avdekkes?

Fase 1: Rammesetting	Innledende prat/informasjon: - Uformell prat - Informasjon om temaet for samtalen - Informere om bruk av intervjuet, taushetsplikt og anonymitet - Informere om samtykke og lydopptak + starte lydopptak - Bakgrunnsspørsmål	Ca. 10 min
Fase 2: Erfaringer	Overgangsspørsmål: - Spørsmål om informantenes erfaringer med temaet	Ca. 30 min
Fase 3: Fokusområde	Hovedspørsmål: Spørsmål om informantenes ulike tanker rundt temaet	Ca. 30 min
Fase 4: Tilbakeblikk	Oppsummering - Oppsummere samtalen - Forsikre om at jeg har forstått informanten riktig - Noe eventuelt å legge til?	Ca. 10 min

Bakgrunn og kompetansegrunnlag

1. Hvilken utdanning har du og hvor lenge har du arbeidet i barnehage og for hvilken aldersgruppe er du pedagogisk leder for?
2. Hvor har du fått kunnskapen om barn som blir utsatt for seksuelle overgrep? (Gjennom utdanningen, arbeidsplassen, kurs, søkt kunnskapen selv?)
 - Vil du si at kunnskapen er tilstrekkelig?
3. Hvordan synes du utdanningen din har bidratt til kunnskap om seksuelle overgrep?
4. Hvor mye og hvilket fokus føler du at temaet har hatt i løpet av din tid som barnehageansatt?

Lovverk, planer, barnehagens ansvar

5. Kjenner du til lovverket/meldeplikten, og hva tenker du om ansvaret ditt som pedagogisk leder knyttet til følgende punkt i rammeplanen?

"Gjennom den daglige og nære kontakten med barna er barnehagen i en sentral posisjon til å kunne observere og motta informasjon om barnas omsorgs- og livssituasjon. Personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages. Personalet skal kjenne til opplysningsplikten til barnevernet, jf. Barnehageloven § 22". (Kunnskapsdepartementet (2017).

6. Hvilke rutiner har din barnehage knyttet til å forebygge og avdekke seksuelle overgrep?
 - Har dere klare skriftlige rutiner, beredskapsplan? Kollegialt samarbeid?
7. Hvordan opplever du ansvaret ditt som leder knyttet til dette temaet?

Erfaringer

8. Har du noen gang hatt en mistanke om at et barn har blitt utsatt for seksuelle overgrep?
 - Hva utløste mistanken, hvordan gikk du frem og hvordan opplevde du dette?
 - Hvordan ble dette løst og hva skjedde videre? Meldte du bekymringen til barnevernet eller politiet?
9. Dersom du har erfart barn som det har vært mistanke om har vært utsatt:
 - Hvordan opplevde du at disse barna fungerte: I lek, samspill med andre, evne til å løse oppgaver ...? (Evt.: Hvordan tror du et barn ville fungert?)
10. Dersom du har henvist/samarbeidet med ulike instanser ved en mistanke, hvordan opplevde du dette og selve samarbeidet?

- Opplevde du at saken ble fulgt opp? Ble barnet fulgt opp? Fikk dere veiledning videre, hvor ofte/lenge og av hvem? (BUP, barnevern, politi, konsultasjonsteam)

11. Ved en eventuell mistanke om seksuelt overgrep, hvordan vil du gå frem?

Utfordringer med å snakke om seksuelle overgrep/foreldresamarbeid

12. Kan du tenke deg til noen årsaker til hvorfor noen kvier seg for å snakke om seksuelle overgrep?
13. Hvordan foregår foreldresamarbeidet i forhold til informasjon om temaet og hvordan opplever du foreldresamarbeidet i slike saker? Hva kan være utfordrende her?

Kompetanse del 1: avdekkingsperspektivet

14. Hvilken kompetanse mener du at en som arbeider i barnehage bør besitte for å avdekke seksuelle overgrep?
15. Hvilke signaler/tegn/symptomer og atferd ville fått deg til å mistenke at et barn blir utsatt for seksuelle overgrep?
16. Hvordan mener du at man best kan legge til rette for at barn som blir utsatt for seksuelle overgrep kan fortelle om det
17. Hvordan ville du samtalt med barnet dersom et barn fortalte deg om noe som kunne tenke seg å være et seksuelt overgrep?

Kompetanse del 2: forebyggingsperspektivet

18. Hva tenker du om å lære barn om seksuelle overgrep og hvordan de kan få hjelp?
19. Det er nå lansert en forebyggingspakke kalt ”Jeg vet” som omhandler seksuelle overgrep.
(Kort info om jeg vet – min kropp, mine grenser, vises frem på iPad)
- Hva tenker du selv om å ta ansvar om å bruke filmen og opplegget som er laget ?
 - Hva må ligge til grunn for å kunne ta i bruk et slikt verktøy?
 - Hva kan komme til å være utfordringer med et slikt verktøy?
 - Hva må en være bevisst på i etterkant av en eventuell samling hvor verktøyet har blitt benyttet?
20. Hvordan kan du som pedagogisk leder bidra til at bevisstheten økes på temaet og hvilke tanker gjør du deg om hvordan barnehager kan bli dyktigere i å avdekke og forebygge seksuelle overgrep?

Vedlegg 3: NSD

Klara Øverland

4036 STAVANGER

Vår dato: 27.04.2018

Vår ref: 60038/ 3/ PEG

Deres dato:

Deres ref:

Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 23.03.2018 for prosjektet:

60038	<i>Barnehagens arbeid med seksuelle overgrep mot barn: En kvalitativ undersøkelse av barnehageansatte</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Stavanger, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Klara Øverland
Student	Stine Svåsand Gilje

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er meldepliktig og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av personopplysningsloven § 31. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Vi forutsetter at du ikke innhenter sensitive personopplysninger.

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Ved prosjektslutt 15.06.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Marianne Høgetveit Myhren

Pernille Ekornrud Grøndal

Kontaktperson: Pernille Ekornrud Grøndal tlf: 55 58 36 41 / pernille.grondal@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Stine Svåsand Gilje, stinegil@me.com

Utvalget består av pedagogisk ansatte og assistenter i en barnehage, og rekrutteres via eget nettverk. Ved rekruttering via eget nettverk er det spesielt viktig at forespørsel rettes på en slik måte at frivilligheten ved deltagelse ivaretas.

Du har opplyst i meldeskjema at utvalget vil motta skriftlig informasjon om prosjektet, og samtykke skriftlig til å delta. Vår vurdering er at informasjonsskrivet til utvalget er godt utformet.

Personvernombudet minner om de ansatte har taushetsplikt, og anbefaler at prosjektleder tar dette opp med informantene i forbindelse med intervjuet. Forsker og informant har et felles ansvar for at det ikke kommer taushetsbelagte opplysninger inn i datamaterialet. Forsker må stille spørsmål på en slik måte at taushetsplikten kan overholdes. Det må utvises varsomhet ved bruk av eksempler, og vær oppmerksom på at ikke bare navn, men også identifiserende bakgrunnsopplysninger må utelates, f.eks. alder, kjønn, tid, sted og eventuelle spesielle hendelser og/eller saksopplysninger. Personvernombudet forutsetter at det ikke innhentes personopplysninger om noen av bama og at taushetsplikten ikke er til hinder for den behandling av opplysninger som finner sted.

Personvernombudet forutsetter at du behandler alle data i tråd med Universitetet i Stavanger sine retningslinjer for datahåndtering og informasjonssikkerhet. Vi legger til grunn at bruk av privat pc/mobil lagringsenhet er i samsvar med institusjonens retningslinjer.

Du har opplyst i meldeskjema at personopplysninger publiseres. Personvernombudet har lagt til grunn at du/dere innhenter samtykke fra den enkelte informanten til publiseringen. Vi anbefaler at hver enkelt informant får anledning til å lese og godkjenne sine opplysninger før publisering.

Prosjektslutt er oppgitt til 15.06.2018. Det fremgår av meldeskjema/informasjonsskriv at du vil anonymisere datamaterialet ved prosjektslutt. Anonymisering innebærer vanligvis å:

- slette direkte identifiserbare opplysninger som navn, fødselsnummer, koblingsnøkkel
- slette eller omskrive/gruppere indirekte identifiserbare opplysninger som bosted/arbeidssted, alder, kjønn
- slette lydopptak

For en utdypende beskrivelse av anonymisering av personopplysninger, se Datatilsynets veileder:

<https://www.datatilsynet.no/globalassets/global/regelverk-skjema/veiledere/anonymisering-veileder-041115.pdf>